

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

«Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος»

Διπλωματική Εργασία

«Η εξέλιξη και ο μετασχηματισμός του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα: θεωρητικές προσεγγίσεις και σύγχρονες τάσεις»

Σταματίνα Αλυ-Μασράκη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαριλένα Κατσογιάννου

Αθήνα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας (Σταματίνας Αλυ-Μασράκη) που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέως/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέως/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών της δικαιωμάτων.

«Η εξέλιξη και ο μετασχηματισμός του οργανωμένου εγκλήματος
στην Ελλάδα: θεωρητικές προσεγγίσεις και σύγχρονες τάσεις»

Σταματίνα Αλυ-Μασράκη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαριλένα Κατσογιάννου

«Μέλος ΣΕΠ στο ΕΑΠ»

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαργαρίτα Γασπαρινάτου

«Μέλος ΣΕΠ στο ΕΑΠ»

Αθήνα, Ιούνιος 2026

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς την επιβλέπουσα Καθηγήτρια Μαριλένα Κατσογιάννου για την διαθεσιμότητα και την πολύτιμη καθοδήγηση της για την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας καθώς και την συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια Μαργαρίτα Γασπαρινάτου για την έμπνευση που μου προκάλεσαν οι παρατηρήσεις και οι στοχασμοί της. Περαιτέρω θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες καθηγητές για τις γνώσεις που μου παρείχαν, με ιδιαίτερη μνεία στην Καθηγήτρια Ειρήνη Σταμούλη, το έργο και η διδασκαλία της οποίας για το οργανωμένο έγκλημα με ενέπνευσαν και αποτέλεσαν οδηγό στο πόνημά μου. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγό μου Στέλιο και την κόρη μου Δαναή, για την αμέριστη στήριξη και την ενθάρρυνση που μου παρείχαν σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας θα εξεταστεί η πορεία της εξέλιξης του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, καθώς και οι παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή του και στο μετασχηματισμό του στη σημερινή του μορφή. Η εμφάνιση και η εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος συνδέθηκε στενά με ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές, καθώς και με μεταβάσεις από έναν τύπο οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης σε έναν άλλον. Το χρονικό της φαινομενολογίας του οργανωμένου εγκλήματος από τις ληστείες στις αγροτικές περιοχές τον 19ο αιώνα, και τα «κυκλώματα της νύχτας» της δεκαετία του '80, μέχρι τα δίκτυα οργανωμένου εγκλήματος με διεθνείς προεκτάσεις και κρατικές συμφύσεις αποτελεί την αποτύπωση μιας ιστορίας που ξεκίνησε από μία πρακτική επιβίωσης και μορφή κοινωνικής αντίδρασης και κατέληξε σε απρόσωπα δίκτυα με διεθνείς διασυνδέσεις. Μετά από διεθνείς πιέσεις και στο πλαίσιο της εναρμόνισης με διεθνείς πρακτικές αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος, καθιερώθηκε στην Ελλάδα η σύνταξη ετήσιων εκθέσεων σχετικά με το φαινόμενο, μέσω των οποίων αναγνωρίστηκε επισήμως ως υπαρκτό κοινωνικό και εγκληματολογικό φαινόμενο, και τέθηκαν οι βάσεις για τη συστηματική καταγραφή, ανάλυση και μελέτη των χαρακτηριστικών και των παραγόντων ανάπτυξης του στην Ελλάδα. Περαιτέρω οι οικονομικές πιέσεις και οι κοινωνικές μεταβολές που προκάλεσε η κρίση φαίνεται να συνέβαλαν στην αναδιάρθρωση των μορφών δράσης και οργάνωσης των εγκληματικών δικτύων, οδηγώντας σε μεταβολές τόσο στον τρόπο λειτουργίας όσο και στην ένταση της παρουσίας του οργανωμένου εγκλήματος. Στο πλαίσιο της σύγχρονης πραγματικότητας, η παγκοσμιοποίηση των αγορών, η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών και οι περίοδοι οικονομικής αστάθειας έχουν δημιουργήσει νέες συνθήκες δράσης για τις εγκληματικές οργανώσεις, ενισχύοντας την προσαρμοστικότητα και την πολυπλοκότητά τους. Παράλληλα, η μελέτη της εξέλιξης των εγκληματικών δικτύων αναδεικνύει ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο αλληλεπίδρασης και συνύπαρξης μεταξύ του οργανωμένου εγκλήματος, νόμιμων και παράνομων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, πολιτικών προσώπων και φορέων επιβολής του νόμου. Στο πλαίσιο αυτό, η διαφθορά αναδεικνύεται ως λειτουργικό στοιχείο του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς διευκολύνει τη δράση και τη διεύθυνσή του σε θεσμικούς και οικονομικούς μηχανισμούς, συμβάλλοντας καθοριστικά στην εδραίωση και την εξάπλωσή του. Στην Ελλάδα, το οργανωμένο έγκλημα φαίνεται να απομακρύνεται από παραδοσιακά, ιεραρχικά και τοπικά σχήματα, υιοθετώντας

περισσότερο ευέλικτες και δικτυακές μορφές οργάνωσης. Επιπροσθέτως η αυξανόμενη διείσδυση των εγκληματικών δραστηριοτήτων σε τομείς της νόμιμης οικονομίας και της κοινωνικής ζωής, υποδηλώνει μια διαδικασία σταδιακής κοινωνικής ενσωμάτωσης καθώς οι συμβιωτικές σχέσεις με τη νόμιμη οικονομία, η διαφθορά και οι πελατειακές σχέσεις το εντάσσουν βαθύτερα στο κοινωνικό πολιτικό πλαίσιο μέσα από το οποίο εκπορεύεται. Η εξέλιξη αυτή δεν αφορά μόνο την επιχειρησιακή αναδιάρθρωση των εγκληματικών οργανώσεων, αλλά και τη μεταβολή του τρόπου με τον οποίο αυτές αλληλεπιδρούν με θεσμούς, αγορές και κοινωνικές πρακτικές. Στο πλαίσιο αυτό, στην παρούσα εργασία, υποστηρίζεται ότι ο μετασχηματισμός του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα συνδέεται με τη μετάβασή του σε ευέλικτες, δικτυακές μορφές και τη λειτουργική του ενσωμάτωση σε νόμιμες οικονομικές και κοινωνικές δομές, γεγονός που αναδιαμορφώνει τα όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας και καθιστά πιο σύνθετη την κατανόηση και την αντιμετώπισή του.

Λέξεις – Κλειδιά

Οργανωμένο έγκλημα, κοινωνική οργάνωση του εγκλήματος, εγκληματική οργάνωση γραφειοκρατικού τύπου, θεωρία συνωμοσίας, οικονομική κρίση, παράνομη αγορά, εγκληματικά δίκτυα, διαφθορά.

«The Development and Transformation of Organized Crime in Greece: Theoretical Perspectives and Contemporary Trends»

«Stamatina Aly-Masraki»

Abstract

Within the framework of the present study, the evolution of organized crime in Greece will be examined, along with the factors that contributed to its formation and transformation into its current form. The emergence and development of organized crime were closely linked to broader social and economic changes, as well as to transitions from one type of economic and social organization to another.

The history of organized crime, from banditry in rural areas during the 19th century and the organized crime groups operating in the nightlife sector during the 1980s, to contemporary organized criminal networks with international dimensions and connections to state structures, reflects a process that began as a means of survival and a form of social reaction and evolved into impersonal networks with transnational connections.

Following international pressure and in the context of harmonization with international approaches to combating organized crime, Greece introduced the practice of producing annual reports on the phenomenon. Through these reports, organized crime was officially recognized as an existing social and criminological phenomenon, laying the foundations for its systematic recording, analysis, and study, as well as for the examination of the factors contributing to its development in Greece.

Furthermore, the economic pressures and social changes caused by the financial crisis appear to have contributed to the restructuring of the forms of action and organization of criminal networks, leading to changes both in their operational methods and in the intensity of their presence. In the context of contemporary realities, the globalization of markets, the development of digital technologies, and periods of economic instability have created new opportunities for criminal organizations, enhancing their adaptability and complexity.

At the same time, the study of the evolution of criminal networks reveals a recurring pattern of interaction and coexistence between organized crime, legal and illegal business activities, political actors, and law enforcement agencies. In this context, corruption emerges as a functional component of organized crime, facilitating its operations and its penetration into institutional and economic structures, thereby contributing significantly to its consolidation and expansion.

In Greece, organized crime appears to be moving away from traditional, hierarchical, and locally based structures, adopting more flexible and network-oriented forms of organization. Moreover, the increasing penetration of criminal activities into sectors of the legitimate economy and social life suggests a process of gradual social integration. Symbiotic relationships with the legal economy, corruption, and clientelist networks embed organized crime more deeply within the social and political environment from which it emerges.

This evolution concerns not only the operational restructuring of criminal organizations but also changes in the ways they interact with institutions, markets, and social practices. In this context, the present study argues that the transformation of organized crime in Greece is linked to its transition toward flexible, network-based forms of organization and its functional integration into legitimate economic and social structures. This development reshapes the boundaries between legality and illegality, making the understanding and effective control of organized crime increasingly complex.

Keywords

Organized Crime, Social Organization of Crime, Bureaucratic-Type Criminal Organization, Conspiracy Theory, Economic Crisis, Illicit Markets, Criminal Networks, Corruption.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα	ix
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	x
Εισαγωγή.....	1
1. Θεωρητικές προσεγγίσεις του οργανωμένου εγκλήματος	4
1.1 Ορισμοί και βασικά χαρακτηριστικά.	4
1.2 Εγκληματολογικές θεωρήσεις για το Ο.Ε. με εστίαση στην ιεραρχική δομή της οργάνωσης.....	9
1.3 Εγκληματολογικές θεωρήσεις για το Ο.Ε. με βάση την οργάνωση εγκληματικών δικτύων	12
1.4 Το οργανωμένο έγκλημα ως κοινωνικά ενσωματωμένο φαινόμενο.....	16
2. Ιστορική εξέλιξη και φαινομενολογία του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα	20
2.1 Οι πρώιμες μορφές και το ληστικό φαινόμενο	20
2.2 Η μεταπολεμική περίοδος και η μετάβαση σε νέες μορφές.....	22
2.3 Η δεκαετία του 1990 και το «εισαγόμενο» αφήγημα	25
2.4 Κοινωνικές ομαδώσεις του οργανωμένου εγκλήματος.....	27
3. Ο μετασχηματισμός του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα	30
3.1 Από ιεραρχικές δομές σε δικτυακές μορφές, ανάδυση ευέλικτων δικτύων.....	30
3.2 Διεθνοποίηση και βασικοί τομείς δραστηριότητας.....	33
3.3 Η επίσημη αποτύπωση του φαινομένου στις εκθέσεις της Ελληνικής αστυνομίας.....	36
3.4 Χαρακτηριστικές υποθέσεις σύγχρονου διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος	40
3.4.1 Υπόθεση διακίνησης ναρκωτικών «Noor 1»	40
3.4.2 Κύκλωμα εμπορίας ανθρώπων στην Κρήτη	42
4. Η οικονομική κρίση και η αναδιάρθρωση του οργανωμένου εγκλήματος.....	45
4.1 Η κρίση ως παράγοντας μετασχηματισμού.....	45
4.2 Μεταβολές στη δομή και τη δράση των εγκληματικών δικτύων.....	48
4.3 Λανθάνουσες λειτουργίες του Ο.Ε - Παραοικονομία και παράνομες αγορές	50
5. Συμβιωτικές σχέσεις οργανωμένου εγκλήματος, κράτους και οικονομίας	57
5.1 Η διαφθορά ως μηχανισμός διευκόλυνσης εγκληματικών δραστηριοτήτων.....	57
5.2 Διασυνδέσεις του Ο.Ε. με τη νόμιμη οικονομία	60
5.3 Σχέσεις με κρατικούς μηχανισμούς, Θεσμική ανοχή ή συννεοχή	63
5.4 Το οργανωμένο έγκλημα ως ενσωματωμένο φαινόμενο-Αλληλεπίδραση με κοινωνικές και οικονομικές δομές	66
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	70
Βιβλιογραφία.....	74

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

Ο.Ε: Οργανωμένο Έγκλημα

ΕΛ.ΑΣ : Ελληνική Αστυνομία

Ε.Ε. : Ευρωπαϊκή Ένωση

Σ.Ο.Δ.Ν.-Ε.Μ.Π. : Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών - Εθνική Μονάδα

Πληροφοριών

SOCTA : Serious and Organized Crime Threat Assessment

Εισαγωγή

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα σύνθετο και δυναμικό κοινωνικό φαινόμενο, που μεταβάλλεται διαρκώς υπό την επίδραση ευρύτερων κοινωνικοοικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων, είναι ένα εξελισσόμενο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα με πολλαπλές μορφές εκδήλωσης. Η εργασία αυτή πραγματεύεται την πορεία του οργανωμένου εγκλήματος από τη γέννηση της έννοιας αυτής μέχρι τη σημερινή της αποτύπωση. Το οργανωμένο έγκλημα προσεγγίζεται ως κοινωνικό φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται ως προϊόν του ίδιου του συστήματος. Στην εργασία αυτή το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος θα εξεταστεί υπό το πρίσμα της εγκληματολογικής θεωρίας και επικεντρώνεται στην ποσοτική και ποιοτική μεταβολή του και στο μετασχηματισμό του στη σημερινή του μορφή καθώς και στις λανθάνουσες λειτουργίες του σε συσχετισμό με το κράτος. Δεν θα εντρυφήσουμε στην ποινική αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος ούτε στις σχετικές προβληματικές.

Στόχο της εργασίας αυτής αποτελεί η διερεύνηση των ποιοτικών, ποσοτικών επιδράσεων και μεταβολών που επήλθαν στο οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα και οδήγησαν στο μετασχηματισμό του στη σύγχρονη μορφή του και τη λειτουργική του ενσωμάτωση σε νόμιμες οικονομικές και κοινωνικές δομές μέσω της διαφθοράς και της διαπλοκής με πολιτικούς θεσμούς. Η προσέγγιση που επιχειρείται εκκινεί από την εξέταση και ανάλυση του φαινομένου του οργανωμένου εγκλήματος υπό το πρίσμα της εγκληματολογικής θεωρίας και των προσεγγίσεων που αναπτύχθηκαν μέσα στο χρόνο αναφορικά με τον εννοιολογικό του προσδιορισμό, τη δομή και τις εκδηλώσεις του ενώ εξετάζονται παράγοντες που συνέβαλαν στο μετασχηματισμό του όπως η διεθνοποίηση, η οικονομική κρίση και η διαπλοκή του με το πολιτικό σύστημα. Περαιτέρω μέσα από την παράθεση και ανάλυση σύγχρονων υποθέσεων οργανωμένου εγκλήματος επιχειρείται η ανάδειξη των τρόπων μετασχηματισμού του οργανωμένου εγκλήματος που στη σύγχρονη του μορφή λειτουργεί με όρους επιχειρήσεων μέσα από δίκτυα, ενσωματωμένο μέσα στο κοινωνικό σύστημα, αξιοποιώντας νόμιμες δομές και με διεθνείς διασυνδέσεις. Η εργασία αυτή φιλοδοξεί να συμβάλλει στην ανάδειξη και την εξήγηση του μετασχηματισμού της οργανωμένης εγκληματικότητας, μέσω της σύνδεσης των θεωρητικών προσεγγίσεων για το οργανωμένο έγκλημα και την εξέλιξη του, με πραγματικές υποθέσεις που απασχόλησαν τις

ελληνικές διοικητικές αρχές την τελευταία δεκαετία. Μέσα από την ανάλυση αυτών των υποθέσεων καθίσταται δυνατή η κατανόηση των μηχανισμών προσαρμογής των εγκληματικών οργανώσεων στις κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές μεταβολές, καθώς και η ανάδειξη νέων μορφών εγκληματικής δραστηριότητας.

Η μελέτη του κοινωνικού φαινομένου που ονομάζεται οργανωμένο έγκλημα θα ξεκινήσει από αυτήν ακριβώς την προσπάθεια για ορισμό του μέσα από τις διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις που επιχείρησαν να το προσδιορίσουν μέσα στο χρόνο, ενώ περαιτέρω θα εστιάσουμε στις προσεγγίσεις αναφορικά με τη δομή και τις εκδηλώσεις του Ο.Ε. όπως εκφράστηκαν από κοινωνιολόγους όπως ο Cressey και ο Chambliss. Στη συνέχεια θα μελετηθεί η εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα μέσα από ένα χρονικό από τα αγροτικά βοσκοτόπια του 19^{ου} αιώνα, στη δραστηριοποίηση στον τομέα της προστασίας σε νυχτερινά μαγαζιά μέσω της εκβίασης τη δεκαετία του 1980, ως το σημερινό φαινόμενο του Ο.Ε. με παρακλάδια στις 5 ηπείρους. Κατόπιν αναλύεται ο μετασχηματισμός του Ο.Ε. από ιεραρχικά σχήματα σε δικτυακές μορφές, και η ανάπτυξη ευέλικτων δικτύων που δραστηριοποιούνται διεθνώς στη διακίνηση ναρκωτικών, στην εμπορία ανθρώπων και το λαθρεμπόριο καυσίμων με την εξέταση χαρακτηριστικών υποθέσεων. Μέσα από την αποτύπωση του φαινομένου στις σχετικές εκθέσεις της ελληνικής αστυνομίας καταδεικνύεται ότι η γεωγραφική θέση της χώρας ως σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη του, καθώς η Ελλάδα λειτουργεί ως κομβικό πέρασμα και δίαυλος για παράνομες δραστηριότητες, όπως η διακίνηση και το λαθρεμπόριο. Στη συνέχεια αναλύεται η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην έκταση και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εγκληματικής δραστηριότητας του Ο.Ε.. Τέλος προσεγγίζεται η αλληλεπίδραση και συνύπαρξη μεταξύ του Ο.Ε. και νόμιμων επιχειρήσεων, πολιτικών προσώπων και φορέων επιβολής του νόμου και ο ρόλος της διαφθοράς ως λειτουργικού στοιχείου του Ο.Ε., η οποία συμβάλλει στην εξάπλωση του και τη διεύρυνσή του σε θεσμικούς και οικονομικούς μηχανισμούς, συμβάλλοντας καθοριστικά στην εδραίωση του. Η εργασία ολοκληρώνεται με τις συμπερασματικές παρατηρήσεις αναφορικά με την εξέλιξη του Ο.Ε. στο χρόνο, την επέκτασή του και το μετασχηματισμό του σε διεθνοποιημένα δίκτυα που οδήγησαν στην ενσωμάτωσή του στον κοινωνικό ιστό με συμφύσεις στον κρατικό μηχανισμό.

Το οργανωμένο έγκλημα έχει σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς συνδέεται με την αναπαραγωγή μορφών βίας, την εκμετάλλευση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και την ενίσχυση παράνομων αγορών, όπως η διακίνηση ναρκωτικών και η εμπορία ανθρώπων. Η

κατανόηση της εξέλιξης των εγκληματικών δικτύων, των διασυνδέσεών τους και των μεθόδων δράσης τους μπορεί να ενισχύσει την ανάπτυξη σύγχρονων στρατηγικών αντιμετώπισης. Η εργασία αυτή φιλοδοξεί να συμβάλλει στον επιστημονικό διάλογο για ένα φαινόμενο που επηρεάζει την κοινωνική ασφάλεια, την οικονομία, τη λειτουργία των θεσμών και την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος δικαίου.

1. Θεωρητικές προσεγγίσεις του οργανωμένου εγκλήματος

1.1 Ορισμοί και βασικά χαρακτηριστικά.

Λόγω του εκτεταμένου ερευνητικού ενδιαφέροντος που έχει αναπτυχθεί γύρω από το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος, έχουν διατυπωθεί πλείστοι ορισμοί στη σχετική βιβλιογραφία ενώ δεν υπάρχει πλήρης σύγκλιση μεταξύ διαφορετικών επιστημονικών πεδίων, όπως η εγκληματολογία, η ανθρωπολογία, η πολιτική επιστήμη, η οικονομία και η κοινωνιολογία, ως προς την ακριβή σημασία και τα χαρακτηριστικά του όρου. Αδρομερώς το οργανωμένο έγκλημα αναφέρεται σε μορφές συστηματικής και οργανωμένης παρανομίας που αποσκοπούν κυρίως στην αποκόμιση οικονομικού οφέλους. Ο ακριβής όρος ήτοι οργανωμένο έγκλημα χρησιμοποιήθηκε πιθανότατα για πρώτη φορά στην ετήσια έκθεση για το 1896 της New York Society for the Prevention of Crime, και αναφερόταν σε δραστηριότητες τζόγου και πορνείας που προστατεύονταν από δημόσιους αξιωματούχους. Κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930 με την ανάπτυξη των παράνομων αγορών στη Βόρεια Αμερική εξαιτίας της ποτοαπαγόρευσης άρχισαν να καταβάλλονται σοβαρές προσπάθειες για τον ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος και έκτοτε του αποδόθηκαν διάφορες σημασίες.¹ Ενδεικτικός είναι ο ορισμός που δίνεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, στο δεύτερο άρθρο, σύμφωνα με τον οποίο ως οργανωμένη εγκληματική ομάδα νοείται «δομημένη ομάδα τριών ή περισσότερων προσώπων που υπάρχει για κάποια χρονική περίοδο και ενεργεί με κοινό σκοπό τέλεσης ενός ή περισσότερων σοβαρών εγκλημάτων ή εγκλημάτων που θεσπίζονται με τη Σύμβαση αυτή, προκειμένου να ποριστεί αμέσως ή εμμέσως οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος.»²

Ο Sutherland ερμήνευσε την εγκληματική συμπεριφορά μέσω της θεωρίας της διαφορικής συναναστροφής, σύμφωνα με την οποία η παραβατική συμπεριφορά δεν είναι έμφυτη αλλά αποκτάται μέσω μαθησιακών διαδικασιών.³ Στο πλαίσιο του οργανωμένου εγκλήματος κατά τη στρατολόγηση νέων μελών το άτομο μαθαίνει εγκληματικά πρότυπα συμπεριφοράς

¹ Letizia Paoli and Tom Vander Beken, “Organized Crime. A Contested Concept”, σε Paoli L.,(ed), The Oxford Handbook of Organised Crime. (Oxford University Press, 2014). p.13- 16.

² Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού εγκλήματος, ελληνική μετάφραση, ανακτήθηκε από : <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-ae6dc768f4f7/3organomenoeglima.pdf>

³ Βίκυ Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά Κολλάρ» και Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική. (Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, 2014), σ.64-65

εντός ομάδων μέσα από τη συναναστροφή και την αλληλεπίδρασή του με μέλη με τα οποία το συνδέουν προσωπικοί δεσμοί.

Ένα τέτοιο σύστημα στρατολόγησης και ενσωμάτωσης νέων μελών είναι σύμφωνα με τον Cressey απαραίτητο για την επιβίωση και ανάπτυξη των εγκληματικών ομάδων.⁴

Υπό το πρίσμα της θεωρίας της ανομίας το οργανωμένο έγκλημα προσλαμβάνεται ως εναλλακτικός τρόπος πραγμάτωσης των κοινωνικών στόχων. Η ανομία συνιστά μια κοινωνική κατάσταση που προκύπτει από τις αντιφάσεις και τις δυσλειτουργίες του κοινωνικού συστήματος, ιδίως από την αναντιστοιχία μεταξύ των πολιτισμικά καθορισμένων στόχων και των θεσμοθετημένων μέσων επίτευξής τους. Ως αποτέλεσμα, αυξάνεται η πιθανότητα εκδήλωσης παρεκκλινουσών και παραβατικών συμπεριφορών.⁵ Υπό το πρίσμα αυτής της θεωρίας, η εμπλοκή στο οργανωμένο έγκλημα εξηγείται ως αναγκαστική λύση. Η θεωρία της ανομίας εξηγεί καλύτερα τη δομική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος αλλά δεν παρέχει επαρκείς εξηγήσεις για τις αρχικές γενεσιουργές αιτίες της παρέκκλισης.

Η Κριτική εγκληματολογία ανέδειξε και συσχέτισε μεταξύ τους τις παραμέτρους της άμεσης και έμμεσης προέλευσης της παρέκκλισης και της κοινωνικής αντίδρασης και προσέγγισε την εμπλοκή με το οργανωμένο έγκλημα υπό το πρίσμα των πολιτικοοικονομικών μεταβολών μέσα στην κοινωνία εξηγώντας το φαινόμενο ολιστικά.⁶

Υπό το πρίσμα του επιστημονικού πεδίου της εγκληματολογίας όπως σημειώνει και η Βιδάλη, το Ο.Ε. αποτελεί «κοινωνικό φαινόμενο συστηματικής παρανομίας με σκοπό το οικονομικό όφελος».⁷ Όπως επισημαίνει και ο Κωστάρας σχετικά, η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος προσιδιάζει στις οργανώσεις με εγκληματική δραστηριότητα επιχειρηματικού τύπου των οποίων τα ηγετικά μέλη διατηρούν διαπλεκόμενες σχέσεις με φορείς πολιτικής εξουσίας και οικονομικούς παράγοντες ενώ αναφέρεται στον ακόλουθο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος από Ειδική επιτροπή εκπροσώπων της Δικαιοσύνης και της Αστυνομίας της Γερμανίας όπου αναφέρεται ότι *οργανωμένο έγκλημα είναι η βασιζόμενη στην επιδίωξη κερδών και δύναμης προσχεδιασμένη διάπραξη εγκληματικών*

⁴Donald R.Cressey, (1969), "Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America." New Branswick, (London: Transaction Publishers, 2009), p.262-263.

⁵ Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά Κολλάρια», ό.π., σ.76-78

⁶ Σοφία Βιδάλη, «Εισαγωγή στην Εγκληματολογία» (2η εκδ.), (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022), σ.141

⁷ Σοφία Βιδάλη, «Πέρα από τα Όρια. Η Αντεγκληματική Πολιτική Σήμερα» (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σ.150.

πράξεων από τις οποίες η κάθε μια ή το σύνολο τους είναι ιδιαίτερας σπουδαιότητας εφόσον διαπράττονται από περισσότερους των δύο δραστών, οι οποίοι έχοντας καταλείπει μεταξύ τους, τους σχετικούς εγκληματικούς ρόλους συνεργάζονται προς διεκπεραίωση του σχεδίου τους για μεγάλο ή αόριστο χρονικό διάστημα είτε χρησιμοποιώντας επαγγελματικές ή επιχειρηματικές δομές είτε εφαρμόζοντας βία ή άλλα κατάλληλα προς εκφοβισμό μέσα είτε ενεργώντας μέσω επιρροών που ασκούν στην πολιτική, στα ΜΜΕ, στη δημόσια διοίκηση, στη δικαιοσύνη ή στην οικονομία.⁸

Λαμβάνοντας υπόψη κατάλογο ενδεικτών του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής ένωσης με βάση τον οποίο τα κράτη-μέλη συντάσσουν ετήσιες εκθέσεις αναφορικά με την εγκληματική κατάσταση του οργανωμένου εγκλήματος προκύπτει ότι για την ύπαρξη οργανωμένου εγκλήματος θα πρέπει να υφίσταται μία ένωση με ελάχιστο αριθμό προσώπων με συγκεκριμένη δομή και διάρκεια που διαπράττουν αξιόποινες πράξεις με σκοπό πορισμό παράνομου περιουσιακού οφέλους ή άσκηση αθέμιτης επιρροής.⁹

Από εγκληματολογικής απόψεως σύμφωνα με τις τελευταίες τάσεις της επιστήμης για τον ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος λαμβάνονταν υπόψη τέσσερα στοιχεία. Καταρχάς η οργάνωση με βάση την ιεραρχία και την αυστηρή κατανομή καθηκόντων καθώς και ο εσωτερικός κανονισμός διαχείρισης των μελών και επιβολής κυρώσεων. Ο σχεδιασμός και η επιδίωξη αθέμιτης δραστηριότητας με στόχο τη μαζική διάπραξη παρανομιών και την αποκόμιση οικονομικών ή άλλων οφελών. Η χρήση ή απειλή βίας είτε δωροδοκίας για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων. Και τέλος η κατοχή και χρησιμοποίηση σύγχρονης τεχνολογίας, οικονομικών πόρων και πολιτικής επιρροής για την επίτευξή των επιδιωκόμενων στόχων.¹⁰

Η κατανόηση του φαινομένου όμως καθίσταται πληρέστερη όταν εξετάζεται σε συνάρτηση με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και τις ταξικές δομές μέσα στις οποίες αναδύεται και αναπτύσσεται. Στη θεωρητική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος διακρίνονται δύο βασικές οπτικές. Η πρώτη το αντιμετωπίζει ως ένα σύνολο σταθερών και δομημένων

⁸ Αλέξανδρος Κωστάρας, «Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος», σε: Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία 2000). σ.71-75

⁹ Νικόλαος Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα : Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του» σε : Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία 2000). σ.31-32

¹⁰ Νέστορας Ε.Κουράκης «Το Οργανωμένο έγκλημα. Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα», σε : Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία 2000). σ.174-175

εγκληματικών οργανώσεων, οι οποίες είτε είναι εκ φύσεως παράνομες είτε αποτελούνται από μέλη που εμπλέκονται συστηματικά σε εγκληματικές δραστηριότητες. Η δεύτερη οπτική εστιάζει λιγότερο στις ίδιες τις οργανωτικές δομές και περισσότερο στο σύνολο σοβαρών εγκληματικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται, κατά κανόνα, με στόχο το οικονομικό όφελος. Ανάλογα με το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο, διαφορετικοί θεωρητικοί, καθώς και φορείς εθνικών εξουσιών και φορείς επιβολής του νόμου, έχουν δώσει έμφαση είτε στους μεμονωμένους δράστες και στα δίκτυα συνεργασίας τους είτε στο περιεχόμενο και τη φύση των εγκληματικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα.¹¹

Η μελέτη του φαινομένου καταδεικνύει ότι η εμφάνισή του συναρτάται άμεσα με διαρθρωτικές μεταβάσεις από έναν τύπο οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης σε έναν άλλον και αυτό είναι κάτι που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την εννοιολογική του προσέγγιση. Ιστορικά, η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος συσχετίστηκε με την ανάπτυξη της καπιταλιστικής οικονομίας, ενώ οι αιτίες της εξάπλωσής του αποδόθηκαν στον ανταγωνιστικό χαρακτήρα και στις ενδογενείς αντιφάσεις του συγκεκριμένου πολιτικοοικονομικού συστήματος. Στη σύγχρονη εποχή, οι παράνομες οικονομικές δραστηριότητες με διεθνικό προσανατολισμό συνδέονται με τη μετάβαση προς την οικονομία της ελεύθερης αγοράς και τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Επιπροσθέτως, η κοινωνική οργάνωση του οργανωμένου εγκλήματος φαίνεται να αναπαράγει τη δομή της κοινωνικής διαστρωμάτωσης εκάστης κοινωνίας, επιδιώκοντας αφενός την κάλυψη αναγκών επιβίωσης και αφετέρου τη συγκρότηση κοινωνικής ταυτότητας και τη διαχείριση της σχέσης με το κρατικό πλαίσιο. Ο καταμερισμός της εργασίας εντός των εγκληματικών δικτύων, διαρθρωμένος σε ιεραρχικές βαθμίδες, αντανακλά τον τρόπο με τον οποίο το οργανωμένο έγκλημα διεισδύει και κατανέμεται στα διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, επιβεβαιώνοντας τη στενή διασύνδεσή του με τις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές δομές.¹²

Η φύση των εγκληματικών ομάδων παρουσιάζει σημαντική ποικιλομορφία, εκτεινόμενη από έντονα προσωπικές και συγγενικές ομάδες έως περισσότερο περιστασιακές ή ακόμη και «εταιρικού» τύπου οργανωτικές μορφές. Ωστόσο, ανεξαρτήτως της επιμέρους δομής και σύνθεσής τους, η συλλογικότητα της δράσης συνιστά θεμελιώδες και αδιαπραγμάτευτο γνώρισμα του φαινομένου, καθώς αποτελεί βασική προϋπόθεση για την οργάνωση, τη

¹¹ Paoli and Vander Beken, “Organized Crime. A Contested Concept”, ό.π, p.13- 14.

¹² Βιδάλη, «Πέρα από τα Όρια..», ό.π., σ.152-154.

λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των εγκληματικών δραστηριοτήτων.¹³ Από την άλλη το οργανωμένο έγκλημα έχει εξ ορισμού οικονομικό χαρακτήρα, καθώς λειτουργεί σαν μια καλά οργανωμένη επιχείρηση, μέσω της οποίας οι εμπλεκόμενοι αποκομίζουν τεράστια κέρδη.¹⁴

Καταληκτικά όπως επισημαίνει και ο Λίβος στο σχετικό άρθρο για την έννοια και τους τρόπους αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος, τρία είναι τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά που θα πρέπει απαραίτητα να υφίστανται για τη στοιχειοθέτηση της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος. Πρώτον θα πρέπει να υφίσταται εγκληματική οργάνωση επιχειρηματικού χαρακτήρα με ικανό αριθμό συμμετεχόντων ούτως ώστε να διαφοροποιείται από προσωποπαγούς χαρακτήρα ενώσεις. Δεύτερον η εγκληματική οργάνωση θα πρέπει να δραστηριοποιείται στην παράνομη αγορά με σύμφυτο στοιχείο το σχεδιασμό και την τέλεση αξιόποινων πράξεων. Και τρίτο εννοιολογικό στοιχείο του οργανωμένου εγκλήματος αποτελούν τα μέσα που χρησιμοποιεί η εγκληματική οργάνωση για τη δραστηριοποίηση της στην παράνομη αγορά, ήτοι τα εγκλήματα κατά της σωματικής ακεραιότητας, της ζωής και της ελευθερίας και οι μηχανισμοί προφύλαξης από τον κίνδυνο αποκάλυψης και εξάρθρωσης που περιλαμβάνουν εκδηλώσεις διαφθοράς πάσης φύσεως.¹⁵

Όπως γίνεται αντιληπτό το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο, η μελέτη του οποίου έχει απασχολήσει σημαντικούς εγκληματολόγους διεθνώς. Οι εγκληματολογικές θεωρήσεις του οργανωμένου εγκλήματος θα μπορούσαν να διακριθούν σε προσωποπαγείς και πραγματοπαγείς, με βάση την εστίαση του ενδιαφέροντος στους δράστες και στα χαρακτηριστικά της ένωσης τους στην πρώτη περίπτωση, ή την εστίαση στον τρόπο οργάνωσης της δραστηριότητάς τους στην δεύτερη περίπτωση όπου τα πρόσωπα της οργάνωσης θεωρούνται αντικαταστατά χωρίς να επηρεάζεται η ύπαρξη και η λειτουργία της οργάνωσης από αυτό. Στις προσωποπαγείς ενώσεις υπάγεται η έννοια των «ληστοσυμμοριών» του 19^{ου} αιώνα και οι διάφορες συμμορίες νεαρών (hooligans, skinheads, mods κλπ). Αντιθέτως στις πραγματοπαγείς εγκληματικές οργανώσεις κρίσιμη είναι η οργανωτική δομή εντός της οποίας αναπτύσσεται η δραστηριότητα τους ενώ τα μέλη διαδραματίζουν δευτερεύοντα ρόλο και είναι

¹³ Katherine Hirschfeld, *Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse* (US : Palgrave Macmillan, 2015). p.28.

¹⁴ Γεώργιος Ι. Παντελίδης «Το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα», στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης, σ.21.

¹⁵ Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα : Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του», ό.π., σ. 51-53

αντικαταστατά. Επιπλέον κρίσιμη σε αυτό το πλαίσιο είναι η απόκτηση επιρροής στο δημόσιο τομέα και σημαντικούς κοινωνικούς φορείς.¹⁶

Αναφορικά με την κοινωνική διάρθρωση και τον τρόπο λειτουργίας του οργανωμένου εγκλήματος σύμφωνα με το Jay S. Albanese τα μοντέλα ανάλυσης της δράσης του Ο.Ε. ομαδοποιούνται σε τρεις τύπους, σε εκείνα που εστιάζουν στην ιεραρχική δομή, σε εκείνα που εστιάζουν στους εθνοτικούς/πολιτιστικούς δεσμούς και σε εκείνα που εστιάζουν στην οικονομική διάσταση του, «hierarchical models- local, ethnic models- enterprise models of organized crime»¹⁷

Στην συνέχεια παρουσιάζονται βασικές εγκληματολογικές θεωρήσεις αναφορικά με τη μορφολογία και την κοινωνική διάρθρωση των εγκληματικών οργανώσεων, από τη μία θεωρήσεις που εστιάζουν στην ιεραρχική δομή όπως η θεωρία του συνδικάτου του εγκλήματος, και από την άλλη θεωρήσεις όπως η επιχειρηματική θεωρία, η θεωρία των εγκληματικών δικτύων και η θεωρία σχέσεων πατρωνίας- πελατείας, η οποία εξετάζει την ύπαρξη συμβιωτικών σχέσεων νομιμότητας και παρανομίας.

1.2 Εγκληματολογικές θεωρήσεις για το Ο.Ε. με εστίαση στην ιεραρχική δομή της οργάνωσης.

Σύμφωνα με την προσέγγιση του γραφειοκρατικού/ιεραρχικού προτύπου το οργανωμένο έγκλημα προσομοιάζει με τυπικές γραφειοκρατικές δομές, χαρακτηριζόμενο από αυστηρή ιεραρχία, καταμερισμό ρόλων και εσωτερική πειθαρχία. Σύμφωνα με την ιεραρχική οργάνωση της εγκληματικής οργάνωσης αυτού του προτύπου, απαιτείται σχεδιασμός και έγκριση των ανωτέρω μελών ώστε να δράσουν τα κατώτερα μέλη στην ιεραρχία ενώ ελέγχεται απολύτως η ροή πληροφοριών που αφορούν τη δραστηριότητα της.¹⁸

Ορισμένοι μελετητές και ερευνητές, περιγράφουν τις εγκληματικές ομάδες ως διακριτές οντότητες που συγκροτούνται από συνεκτικούς θύλακες και χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένους πολιτισμικούς κώδικες. Το έγκλημα που διαπράττεται με σταθερότητα περιγράφει μια διαιωνιζόμενη εγκληματική συνωμοσία, η οποία οργανώνεται γύρω από

¹⁶ Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα : Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του», ό.π., σ.34

¹⁷ Jay S.Albanese, “Models of Organized Crime”, στο : R.Kelly/k.Chin/R.Schatzberg (eds.), Handbook of Organized Crime, p.78

¹⁸ Λίβος, ό.π., σ.39

«οικογένειες» ή γραφειοκρατικού τύπου δομές, των οποίων η οργάνωση είναι αυστηρά ιεραρχική ενώ τυπικοί κανόνες καθορίζουν εξειδικευμένες και καταταμημένες λειτουργίες ανάμεσα στα μέλη. Υπό τη θεώρηση του οργανωμένου εγκλήματος ως κοινωνική οργάνωση στο πλαίσιο του ιεραρχικού προτύπου, η οργάνωση μπορεί να ιδωθεί ως ένωση ατόμων που συγκροτούν μια κατά κάποιον τρόπο πολιτισμικά ομοιογενή ομάδα. Υπό την προσέγγιση της κοινωνικής οργάνωσης με όρους ένωσης, δίνεται έμφαση στη δομή και την εσωτερική συνοχή των ομάδων.¹⁹

Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η ανάλυση του Donald Cressey, ο οποίος μελέτησε τη δομή της αμερικανικής μαφίας ως ενιαίου, συγκεντρωτικού οργανισμού. Σύμφωνα με τη θεωρία του, το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να ιδωθεί ως ένας γραφειοκρατικός μηχανισμός, ο οποίος λειτουργεί με βάση την ιεραρχία και τον καταμερισμό ρόλων, ανεξάρτητα από τα μεμονωμένα πρόσωπα που συμμετέχουν σε αυτό. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύεται η οργανωτική δομή της La Cosa Nostra, της αμερικανικής μαφίας, ο τρόπος ηγεσίας, οι μέθοδοι δράσης και οι αυστηροί κανόνες που διέπουν τη λειτουργία της, όπως ο κώδικας τιμής και ο κώδικας σιωπής (omertà). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους μηχανισμούς συμμόρφωσης και ελέγχου που αναπτύσσονται εντός των οργανώσεων αυτών, οι οποίοι διασφαλίζουν τη συνοχή και τη λειτουργικότητά τους. Παράλληλα, επιχειρείται συγκριτική προσέγγιση των τυπικών χαρακτηριστικών της επιβολής κανόνων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, με στόχο την ανάδειξη τόσο των ομοιοτήτων όσο και των διαφορών στη δομή, τη λειτουργία και τα μέσα επιβολής της κοινωνικής τάξης σε θεσμικά και άτυπα περιβάλλοντα.²⁰ Η προσέγγιση του Cressey, που χαρακτήρισε τις εγκληματικές οργανώσεις ως συνδικάτα του εγκλήματος, αποτέλεσε σταθμό για την κατανόηση του οργανωμένου εγκλήματος ως κοινωνικού και οργανωτικού φαινομένου και αποτέλεσε τη βάση για μεταγενέστερες μελέτες στον χώρο της εγκληματολογίας.

Για τον Cressey, ο όρος «οργανωμένο έγκλημα», αναφέρεται στην εγκληματικότητα που εκπροσωπείται από οργανώσεις όπως η Cosa Nostra, η «Μαφία», το «Συνδικάτο», η «Οικογένεια». Σε τέτοιες οργανώσεις υπάρχει μια σαφώς καθορισμένη ιεραρχία, υποκείμενοι κανόνες και συγκεκριμένοι στόχοι που καθορίζουν τη συμπεριφορά των

¹⁹ Vincenzo Ruggiero, "Introduction: the organization of crime", Gunev, Ph., Ruggiero, V., Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership. (London and New York: Routledge, Talyor and Francis Group, 2012). p.4,7

²⁰ Cressey, "Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America", ό.π., σ.162-185.

αρχηγών και των μελών. Η δομή του Ο.Ε. σύμφωνα με τον Cressey αποτελούσε ένα κοινωνικό σύστημα το οποίο είχε ορθολογικό σχεδιασμό παροχής παράνομων αγαθών με σκοπό τη μεγιστοποίηση των κερδών του. Υπό αυτό το πρίσμα για την πληρέστερη κατανόηση του φαινομένου, το Ο.Ε. θα πρέπει να ιδωθεί ως ένα πολιτικοκοινωνικό και οικονομικό ζήτημα και να αποφεύγεται η υπερβολική έμφαση στη νομική χρήση του όρου. (Cressey 1969: 311).²¹

Οι εγκληματολόγοι που επικεντρώνουν την προσοχή τους στα δομικά χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος παρατηρούν ότι αυτό λειτουργεί μέσω ευέλικτων και ποικιλόμορφων ομάδων. Η δομή μιας τέτοιας οργάνωσης αντιμετωπίζει ιδιαίτερες προκλήσεις λόγω της παράνομης φύσης της, αρχικώς την αναγκαιότητα ενώ παραμένει «μυστική» οργάνωση, να εκδηλώνει δημόσια τη δύναμη εξαναγκασμού, απαιτώντας έτσι μια ισορροπία μεταξύ δημοσιότητας και μυστικότητας που μόνο μια σύνθετη δομή μπορεί να επιτύχει, περαιτέρω την ανάγκη να αδρανοποιεί την επιβολή του νόμου μέσω της *omertà*, της διαφθοράς και της χρήσης αντιποίνων και τέλος, την ανάγκη να διασφαλίζει την ισορροπία στην εσωτερική της τάξη, μέσω διαχειριστικού ελέγχου των συγκρούσεων, την θεμελίωση της εξωτερικής της νομιμοποίησης και την παροχή επαγγελματικών και κοινωνικών ευκαιριών.²²

Το μοντέλο του συνδικάτου του εγκλήματος εστιάζει στην ιεραρχική δομή, στη μονοπωλιακή δράση και στον καταμερισμό της εργασίας μεταξύ των μελών της οργάνωσης. Εν προκειμένω το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος αποσυνδέεται από την κοινωνική οργάνωση εντός της οποίας αναπτύσσεται και δρα και μετατοπίζει την ανάπτυξη του σε εξωγενείς παράγοντες με αποτέλεσμα η θεώρηση αυτή να μη καθίσταται πλήρης.²³

²¹ Alan Wright, "Mapping rough terrain: the contested concept of organised crime." in: Organised crime: Concepts, cases, controls. (Willan Publishing, 2006), p.5.

²² Ruggiero, "Introduction: the organization of crime", ό.π., p.5

²³ Ήτοι η "θεωρία του ξένου". Η συνωμοσία του άλλου ως πρότυπο εξήγησης της ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος. Ειρήνη Σταμούλη «Το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος: προσπάθειες εννοιολογικής οριοθέτησης και εγκληματολογικές θεωρήσεις», στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης, σ.43-44.

1.3 Εγκληματολογικές θεωρήσεις για το Ο.Ε. με βάση την οργάνωση εγκληματικών δικτύων

Σύμφωνα με την επιχειρηματική θεωρία για το οργανωμένο έγκλημα με κύριο εκφραστή τον Dwight Smith, η μορφή και η δραστηριότητα των εγκληματικών οργανώσεων διαμορφώνεται με βάση τις ανάγκες των παράνομων αγορών ενώ η δράση τους εξομοιώνεται με την αντίστοιχη επιχειρηματική δράση στη νόμιμη οικονομία. Περαιτέρω υπογραμμίζεται η σύνδεση νόμιμης και παράνομης οικονομίας καθώς υποστηρίζεται ότι η παραοικονομία αποτελεί επέκταση των νόμιμων δραστηριοτήτων σε περιοχές της αγοράς που θεωρούνται απαγορευμένες.²⁴

Σύμφωνα με τη «θεωρία των εγκληματικών δικτύων» στην εγκληματική οργάνωση υφίσταται οριζόντια οργάνωση μεταξύ ομάδων που συνδέονται σε ένα χαλαρό δίκτυο απρόσωπων σχέσεων. Οι συνεργαζόμενες ομάδες εκτελούν συγκεκριμένες εγκληματικές δραστηριότητες στις οποίες ειδικεύονται, με την κάθε ομάδα να αναλαμβάνει διαφορετικό κομμάτι της εγκληματικής δραστηριότητας μέχρι την ολοκλήρωσή της. Το εγκληματικό κύκλωμα υπό το πρίσμα αυτής της θεωρίας έχει υπερτοπικό έως και διεθνή χαρακτήρα και κάνει χρήση σύγχρονης τεχνολογίας επικοινωνιών και μεταφορών ενώ λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες της αγοράς για την ανάπτυξη της εγκληματικής του δραστηριότητας.²⁵

Στην εγκληματική επιχειρηματική δραστηριότητα, η ανάπτυξη δικτύων δεν καθιστά τις παραδοσιακές μορφές σύνδεσης περιττές, καθώς οι οικογενειακοί δεσμοί και η εθνοτική συγγένεια εξακολουθούν να παρέχουν ανεκτίμητους πόρους στον πυρήνα των μελών καθώς και την απαραίτητη εμπιστοσύνη. Τα εγκληματικά δίκτυα συνεπάγονται την ύπαρξη αλληλεξαρτώμενων μονάδων που συνδέονται με ένα ευρύ φάσμα δεσμών, όπως συγγένεια, εθνοτική ταυτότητα, πολιτισμική ομοιογένεια, κοινωνική εγγύτητα ή απλά επιχειρηματικές συνεργασίες. Η έννοια του δικτύου υποδηλώνει ότι το οργανωμένο έγκλημα θα πρέπει να θεωρείται ως συνδυασμός κάποιων από αυτούς τους δεσμούς. Όπως σημειώνεται οι οργανωμένοι εγκληματίες συχνά προτιμούν δομές δικτύου λόγω της ευελιξίας τους και αποφεύγουν τις ιεραρχίες που χαρακτηρίζαν τις πιο παραδοσιακές ομάδες οργανωμένου εγκλήματος. Οι ευέλικτες δομές δικτύου καθιστούν δυσκολότερη τη διεύθυνση και τη διάλυση από τις αρχές επιβολής του νόμου. Πολλές ομάδες οργανωμένου εγκλήματος

²⁴Dwight Smith, "Some things that may be more important to understand about organized crime than Cosa Nostra", *University of Florida Law Review*, Vol.24, No.1, 1971, p.30,63.

²⁵ Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα : Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του», ό.π., σ.37-38

σχηματίζονται ευκαιριακά με βάση συγκεκριμένα, βραχυπρόθεσμα σχέδια και ενδέχεται να αναθέτουν μέρος των δραστηριοτήτων τους σε εξωτερικούς συνεργάτες, αντί να διατηρούν όλες τις λειτουργίες εντός της οργάνωσης.²⁶

Ωστόσο, θα μπορούσε επίσης να υποστηριχθεί ότι η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος τύπου δικτύου είναι αποτέλεσμα συμμαχιών και παράνομων συνεργασιών με μη συμβατικούς εγκληματίες, όπως οι εγκληματίες του «λευκού κολάρου», μια συνθήκη που καθιστά ανεφάρμοστες τις παλαιές ιεραρχικές και πολιτισμικά ομοιογενείς ομάδες. Υπάρχουν δίκτυα τύπου «κόμβου», τα οποία περιλαμβάνουν περιφερειακούς «κόμβους» που συνδέονται με έναν κεντρικό πυρήνα, τα βασικά μέλη του οποίου σχεδιάζουν και δίνουν οδηγίες σε περιφερειακούς συνεργάτες, οι οποίοι δεν αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Ενώ υπάρχουν και δίκτυα τύπου «αλυσίδας» τα οποία περιλαμβάνουν ροή πληροφοριών και ανάπτυξη σχεδίων με γραμμικό τρόπο, χωρίς σαφές κεντρικό σημείο διοίκησης. Στην περίπτωση που το δίκτυο συγκροτείται από συμβατικούς εγκληματίες και συμμετέχοντες από τη νόμιμη οικονομία, όπως διεφθαρμένα άτομα που διατηρούν τη θέση τους σε νόμιμες επιχειρήσεις ή σε κρατικές θέσεις, παρέχοντας στους εγκληματίες “καθαρά” περιουσιακά στοιχεία, αυστηρά προστατευμένες πληροφορίες, εξειδικευμένη πρόσβαση, ευαίσθητα δεδομένα ή πόρους».²⁷

Σύμφωνα με τη θεωρία του William J. Chambliss, το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί προϊόν της συγκεκριμένης πολιτικής οικονομίας και της κοινωνικής δομής στην οποία αναπτύσσεται. Ο Chambliss ερμήνευσε την εγκληματική συμπεριφορά ως μια αντίδραση ομάδων και κοινωνικών τάξεων στους περιορισμούς που θέτει η κοινωνία, ενώ οι οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες αποτελούν το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας προσαρμογής των ατόμων στα χαρακτηριστικά της κοινωνικής δομής. Μέσω εμπειρικών ερευνών σε κοινωνίες με διαφορετικές συνθήκες διαβίωσης και ανόμοιους κανόνες, ο Chambliss παρατήρησε ότι οι νόμοι και οι κανονισμοί συχνά αντανakλούν τις αξίες και τις αντιλήψεις των ισχυρότερων κοινωνικών ομάδων, ενισχύοντας έτσι τις κοινωνικές ανισότητες και καθορίζοντας ποια συμπεριφορά θεωρείται εγκληματική. Η θεωρία του

²⁶ Ruggiero, "Introduction: the organization of crime", ό.π., p.10

²⁷ Ibid.

τονίζει ότι η εγκληματικότητα δεν είναι απλώς ατομικό φαινόμενο, αλλά αποτέλεσμα κοινωνικών διαδικασιών και συγκρούσεων εξουσίας.²⁸

Η ανάλυση του Chambliss για το οργανωμένο έγκλημα στο Seattle έδειξε ότι το οργανωμένο έγκλημα αποτελούσε μια «συμμαχία» εγκληματιών, επιχειρηματιών, πολιτικών και φορέων επιβολής του νόμου και ότι η εμφάνιση των δικτύων αυτών είναι αναπόφευκτη σε ένα οικονομικό σύστημα που προωθεί την ιδιοτέλεια και το οικονομικό συμφέρον. Ο Chambliss υποστήριξε ότι επρόκειτο για επιχειρήσεις οι οποίες παρείχαν παράνομα προϊόντα ή υπηρεσίες, ότι τα δίκτυα δεν διέθεταν ένα σταθερό αρχηγό, αλλά αντίθετα το οργανωμένο έγκλημα αποτελούταν από δίκτυα στα οποία οι δρώντες δεν είναι σταθεροί, οι κυρίαρχες θέσεις μεταβάλλονται και οι ρόλοι ποικίλλουν και μεταβάλλονται ενώ το σύστημα συνεχίζει να λειτουργεί. Σύμφωνα με τη θεώρηση του, η οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα αποτελεί επιχειρηματική δραστηριότητα.²⁹

Ο Chambliss συνδύασε μέσα από την ανάλυση του την επιχειρηματική θεωρία για το οργανωμένο έγκλημα και τη θεωρία των δικτύων καθώς αντιμετώπισε το οργανωμένο έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο που αφορά επιχειρήσεις παροχής παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών οι οποίες δρουν και αναπτύσσονται σε ένα πλαίσιο δικτύων πελατειακών σχέσεων, υπό την προστασία των διεφθαρμένων φορέων εξουσίας.³⁰

Τα σύγχρονα εγκληματικά δίκτυα χαρακτηρίζονται από ρευστότητα και πολυπλοκότητα στην δράση και τις διασυνδέσεις καθώς δύνανται να αναπροσαρμόζουν τη δράση τους και τη διάρθρωση τους ενώ τα μέλη τους μπορεί να εναλλάσσονται αφήνοντας να ανεπηρέαστο το μηχανισμό της «επιχείρησης» σε περίπτωση σύλληψης ή εξάλειψης αυτών.³¹

Η συμμετοχή στο έγκλημα απαιτεί κυρίως την ικανότητα γρήγορης αντίδρασης, και τα δίκτυα αποτελούν τα οργανωτικά συστήματα μέσα στα οποία τέτοιες αντιδράσεις μπορούν να εκδηλωθούν με τον καταλληλότερο τρόπο. Το κλειδί είναι η σωστή τοποθέτηση μέσα στο δίκτυο και η διατήρηση της ευελιξίας. Το δίκτυο ως οργανωτική μορφή αποτελεί ίσως

²⁸ William Chambliss, "On the symbiosis between criminal law and criminal behaviour", *Criminology*, Vol. 42 (2) (2004), p.243

²⁹ William J. Chambliss, 'On the take. From petty Crooks to presidents'. (Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1988). p.9 , 154, 209

³⁰ Ibid, p.207- 209

³¹ Ειρήνη Σταμούλη, «Το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος: προσπάθειες εννοιολογικής οριοθέτησης και εγκληματολογικές θεωρήσεις», στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης, σ .46-47.

τον αποτελεσματικότερο μηχανισμό για τη συνένωση των απαραίτητων πόρων και ικανοτήτων που απαιτούν σύνθετες και επιχειρηματικά οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες. Παράλληλα, τα δίκτυα υπερτερούν των παραδοσιακών ομάδων ως προς την ικανότητά τους να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, καθώς η ευέλικτη δομή τους ευνοεί την ταχεία ανταπόκριση στις αβεβαιότητες, τους κινδύνους και τις πιέσεις που χαρακτηρίζουν το εγκληματικό περιβάλλον.³²

Η σύγχρονη μορφολογία και λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος, ιδίως στη διεθνή του διάσταση, προσεγγίζεται καλύτερα μέσω του θεωρητικού μοντέλου των κοινωνικών δικτύων. Η συγκεκριμένη προσέγγιση αναδεικνύει τις μεταβολές που έχουν επέλθει στη δομή και στον τρόπο δράσης των εγκληματικών οργανώσεων κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές αντιλήψεις που περιέγραφαν τις εγκληματικές οργανώσεις ως αυστηρά ιεραρχημένες δομές με σαφείς βαθμίδες εξουσίας και κεντρικό έλεγχο, οι σύγχρονες εγκληματικές ομάδες εμφανίζουν συχνά αποκεντρωμένα οργανωτικά χαρακτηριστικά. Η παράνομη δραστηριότητά τους υλοποιείται μέσω επιμέρους υποομάδων και δικτύων συνεργασίας, τα οποία λειτουργούν με σχετική αυτονομία και, σε αρκετές περιπτώσεις, χωρίς την ύπαρξη ενιαίου κεντρικού συντονισμού ή εποπτείας. Επιπλέον, τα εγκληματικά δίκτυα συγκροτούνται συχνά στη βάση άτυπων προσωπικών σχέσεων και κοινωνικών γνωριμιών μεταξύ των μελών τους.³³

Η ευελιξία αυτή επιτρέπει στις εγκληματικές οργανώσεις να προσαρμόζονται αποτελεσματικότερα στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του διεθνούς περιβάλλοντος, να μειώνουν την έκθεσή τους στις διωκτικές αρχές και να διευρύνουν το πεδίο των παράνομων δραστηριοτήτων τους σε διακρατικό επίπεδο.

³² Carlo Morselli, “The Criminal Network Perspective”, in : Morselli C., Inside Criminal Networks, Springer. Inside Criminal Networks. (2009) p.9-11

³³ Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα : Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του», ό.π., σ.37-39

1.4 Το οργανωμένο έγκλημα ως κοινωνικά ενσωματωμένο φαινόμενο

Οι δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος αποτελούν ουσιαστικά επιχειρηματικές δραστηριότητες καθώς τα βασικά στοιχεία που συνιστούν την έννοια του οργανωμένου εγκλήματος αποτελούν στοιχεία και των νόμιμων επιχειρήσεων.³⁴

Το οργανωμένο έγκλημα δεν λειτουργεί απομονωμένα από την κοινωνία, διαπλέκεται με νόμιμους θεσμούς και δραστηριότητες ενώ εξαρτάται από κοινωνικές σχέσεις και δίκτυα και συμβάλλει στην εδραίωση της καπιταλιστικής οικονομίας μέσω της επίτευξης συναίνεσης και αφομοίωσης μέσω της εξασφάλισης εργασίας σε άτομα που μένουν εκτός νόμιμης οικονομίας.³⁵

Το βασικό σημείο διάκρισης μεταξύ των δραστηριοτήτων του οργανωμένου εγκλήματος στην άτυπη οικονομία και των μη οργανωμένων μαύρων, γκρίζων ή παράλληλων αγορών έγκειται στην ίδια την έννοια της «οργάνωσης». Ουσιαστικά ορισμένες άτυπες αγορές γίνονται στόχος οργάνωσης από εγκληματικά συνδικάτα, τα οποία χρησιμοποιούν βία ή απειλές βίας για την εγκαθίδρυση μονοπωλιακού ελέγχου επί των αγαθών και του εμπορίου.³⁶

Το Ο.Ε. αναπτύχθηκε σε συνάρτηση με την εξέλιξη των οικονομιών των σύγχρονων κρατών σε αυτόνομα οικονομικά συστήματα ενώ ο κρατικός παρεμβατισμός στην οικονομία συνέβαλε στην ανάπτυξη της παράνομης αγοράς και την επάνδρωση των εγκληματικών οργάνωσεων. Η λειτουργία της παράνομης αγοράς, ήτοι του πλαισίου αγοραπωλησιών αγαθών και υπηρεσιών που η παραγωγή, διακίνηση και κατανάλωση τους απαγορεύεται ή υπόκειται σε αυστηρούς περιορισμούς από τα περισσότερα κράτη καθώς και σύμφωνα με τη διεθνή νομοθεσία, βασίζεται στην ύπαρξη ζήτησης για αγαθά ή υπηρεσίες που δεν μπορούν να αποκτηθούν νόμιμα ή που διατίθενται υπό περιορισμούς καθώς η κατοχή και εμπορία τους προσβάλλουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου, τη δημόσια ασφάλεια και τις αρχές της δημοκρατικής και δικαιοκρατικής οργάνωσης της πολιτείας. Αυτό οδήγησε στη δημιουργία ανεπίσημων δικτύων διακίνησης, τα οποία λειτουργούν εκτός του ελέγχου των κρατικών αρχών όπως επί παραδείγματι δίκτυα

³⁴ Ειρήνη Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος) (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, 2016), σ.1195

³⁵ Βιδάλη, «Πέρα από τα Όρια...» ό.π., σ.152-153.

³⁶ Hirschfeld, "Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse", ό.π., p.25.

λαθρεμπορίου, διακίνησης ναρκωτικών ουσιών, εμπορίας όπλων, καθώς και εμπορίας ανθρώπων. Ουσιαστικά το οργανωμένο έγκλημα συνιστά επιχειρήσεις με δομή και οργάνωση που δραστηριοποιούνται στην σύγχρονη παράνομη αγορά. Η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος διεθνώς επηρεάστηκε από τη διεθνοποίηση της οικονομίας και συνεπακόλουθα την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων και μετακίνηση προσώπων και την απρόσκοπτη κυκλοφορία ανθρώπων και εμπορευμάτων, την πολιτικοκοινωνική και γεωγραφική ευπάθεια των ευρωπαϊκών κρατών, την παγκοσμιοποίηση του εμπορίου, την τεχνολογική πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος, την αστικοποίηση καθώς και την έλλειψη επαρκούς θεσμικού πλαισίου αντιμετώπισης.³⁷

Στο πλαίσιο αυτό το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί μια παράλληλη οικονομία η οποία έχει κοινωνικά ερείσματα ενώ πολλάκις οργανώνεται από το ίδιο το κράτος έναντι εξυπηρετήσεων μεγάλης κλίμακας καθώς επιλύει προβλήματα των εμπλεκόμενων όλων των βαθμίδων. Η κοινωνική οργάνωση, αναφορικά με τον καταμερισμό εργασίας, τους όρους ένταξης ομάδων ατόμων στο οργανωμένο έγκλημα καθώς και τους όρους επιβίωσης τους σε αυτό το πλαίσιο αποκαλύπτει τον τρόπο και τις αιτίες ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος εντός συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Εκτός από ευκαιρία εργασίας, προσφέρει την αίσθηση συμμετοχής σε μία ομάδα και την προστασία που αυτή παρέχει στα μέλη της, διαμορφώνοντας άτυπα ένα σύστημα πρόνοιας σε περίπτωση ασθένειας ή θανάτου, καθώς και ευκαιρία κοινωνικής ένταξης για νεότερα μέλη. Η κοινωνική ιεραρχική κλίμακα στο οργανωμένο έγκλημα ακολουθεί την κοινωνική διαστρωμάτωση στην εκάστοτε κοινωνία, με αποτέλεσμα τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα να αναλαμβάνουν τις πιο επικίνδυνες δουλειές με χαμηλότερες απαιτήσεις πνευματικών ικανοτήτων οι οποίες εκθέτουν τους εμπλεκόμενους σε μεγαλύτερο κίνδυνο αποκάλυψης λόγω της ορατότητας τους ενώ εν αντιθέσει οι ουσιαστικοί ιθύνοντες παραμένουν στη σκιά. Η κοινωνική οργάνωση αντιστοιχεί στην κυρίαρχη οικονομία και σημαντικοί παράμετροι είναι το είδος της παράνομης δραστηριότητας σε συνάρτηση με την επικρατούσα παραγωγική διαδικασία στην εδαφική περιοχή ανάπτυξης, την κοινωνική ανάπτυξη, τη διάρθρωση της τοπικής κοινωνίας πολιτικά και το επίπεδο αστικότητας της περιοχής.³⁸

Από την άλλη το οργανωμένο έγκλημα απολαμβάνει ισχυρούς δεσμούς με την κοινωνία, τόσο αναφορικά με την κινητοποίηση εργατικού δυναμικού όσο και αναφορικά με τους

³⁷ Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα : Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του», ό.π., σ.23-27

³⁸ Βιδάλη «Πέρα από τα Όρια...», ό.π., σ.150-156.

αποδέκτες αυτών που προσφέρει. Με άλλα λόγια, αφενός προσφέρει επαγγελματικές ευκαιρίες σε εγκληματίες και αφετέρου μια ποικιλία αγαθών και υπηρεσιών σε υποψήφιους αγοραστές ενώ είναι βαθιά ενσωματωμένο στο θεσμικό πεδίο, όπου μπορεί να δημιουργεί συνεργασίες με οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Η μακροχρόνια δραστηριότητά του και η σχετικά σταθερή δομή του παρέχουν τη δυνατότητα ανταλλαγής υπηρεσιών και ανάπτυξης σε ένα πλαίσιο αμοιβαίας επιχειρηματικής προώθησης με επίσημους φορείς. Τα εγκληματικά δίκτυα περιλαμβάνουν τη συμμετοχή ποικίλων συλλογικών ή ατομικών φορέων, καθένας από τους οποίους επιδιώκει τους δικούς του στόχους, με τρόπους και βάσει αξιών που συνάδουν με το ιδιαίτερο πολιτισμικό, εθνικό και επαγγελματικό τους υπόβαθρο.³⁹

Στην ελληνική κοινωνία, σε σχέση με τις τάσεις του οργανωμένου εγκλήματος και την αντιμετώπιση του, παρατηρήθηκε ότι το παρεμπόριο και οι παράνομες συναλλαγές συνέβαλαν στη διαίωνιση δυσμενών συνθηκών για τη νόμιμη οικονομία καθώς λόγω των πολιτικοοικονομικών συνθηκών οδηγηθήκαμε από την ελεύθερη αγορά σε μία οικονομικά νεκρή αγορά και συνεπακόλουθα στην παράνομη αγορά. Σύμφωνα με σύγχρονες θεωρίες θεωρείται ότι στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος θεσμοθετείται η εκδήλωση του ανταγωνισμού με σκοπό την επίτευξη κοινωνικής διάκρισης, μέσω της απόκτησης και της επίδειξης αγαθών με κοινωνικά αποδεκτούς και οικονομικά λειτουργικούς τρόπους. Δεδομένης αυτής της προτροπής στον πυρήνα του κοινωνικοοικονομικού συστήματος και της αντιμετώπισης σε περίπτωση αποτυχίας, πολλοί νόμιμοι μέχρι εκείνη τη στιγμή επιχειρηματίες, υπό την πίεση δυσμενών οικονομικών συνθηκών, κατέφυγαν σε επιχειρηματική εγκληματικότητα.⁴⁰

Οι δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος θεωρούνται πρωταρχικές επιχειρηματικές δραστηριότητες και η λειτουργία των παράνομων αγορών συναρτάται με τις κοινωνικοοικονομικές συγκυρίες όπως την παγκοσμιοποίηση της αγοράς, την άνοδο της τεχνολογίας και τις τάσεις των καταναλωτικών αναγκών. Τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν την έννοια της εγκληματικής οργάνωσης όπως τα άτομα, η διάρκεια και δομή της δράσης της και η εσωτερική διαβάθμιση και διαμοιρασμός εργασιών όπως και ο σκοπός προσπορισμού οικονομικού οφέλους αποτελούν συστατικά στοιχεία και των νόμιμων

³⁹ Ruggiero, "Introduction: the organization of crime", ό.π., p.11-12

⁴⁰ Γεώργιος Απ.Αντωνόπουλος & Steve Hall «Νόμιμες επιχειρήσεις και 'οργανωμένο έγκλημα' στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα, (Αθήνα : Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019). σελ.243-250

επιχειρήσεων ενώ και οι παράνομες αγορές όπως και οι νόμιμες ανατροφοδοτούνται από τις ίδιες συνθήκες. Το Ο.Ε. συμβάλλει στην εδραίωση της καπιταλιστικής οικονομίας μέσω της παροχής ευκαιριών στους πληθυσμούς που μένουν εκτός της νόμιμης οικονομίας ενώ λειτουργεί και ως σύστημα άσκησης ελέγχου καθώς η κάλυψη αναγκών μέσω της παροχής παράνομων αγαθών και υπηρεσιών από το Ο.Ε. οδηγεί στην επίτευξη συναινέσεων για την κοινωνική «νομιμοποίησή» του. Το οργανωμένο έγκλημα έχει εισχωρήσει στον κοινωνικό ιστό όπου παράγει μια παράλληλη οικονομία με τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη διακίνηση παράνομων προϊόντων ενώ ακολουθεί τους βασικούς κανόνες της ελεύθερης αγοράς υπό καθεστώς παντελούς έλλειψης κρατικού παρεμβατισμού.⁴¹

Είναι αρκετά σύνηθες οι ομάδες οργανωμένου εγκλήματος, προκειμένου να διευκολύνουν την επέκταση των δραστηριοτήτων τους, να επιδιώκουν επιρροή στον επίσημο πολιτικό τομέα ή να χρησιμοποιούν τις τραπεζικές δομές του επίσημου τομέα για να μεταφέρουν κρυφά τα έσοδά τους στη νόμιμη οικονομία. Ένα ακόμη πεδίο διασύνδεσης είναι η τάση νόμιμων επιχειρήσεων να υιοθετούν ορισμένες από τις πρακτικές των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, στην προσπάθειά τους να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.⁴²

⁴¹ Όπως έχει επισημάνει ο Robert Naylor: «Το βασικό πρόβλημα σήμερα μπορεί να μην είναι τόσο ότι οι εγκληματίες καταλαμβάνουν και υπονομεύουν νόμιμες επιχειρήσεις, όσο ότι οι νόμιμες επιχειρήσεις χρησιμοποιούν εγκληματικές μεθόδους και, κατά συνέπεια, μερικές φορές συνεργάζονται με επαγγελματίες εγκληματίες για συγκεκριμένες εργασίες, προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους κερδοφορίας» (2002: 36). Hirschfeld K., «Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse». (US: Palgrave Macmillan, 2015), σ.25.

⁴² Ειρήνη Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαράλαμπος Χ., Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα : Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019) σ. 215-217.

2. Ιστορική εξέλιξη και φαινομενολογία του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα

2.1 Οι πρώιμες μορφές και το ληστρικό φαινόμενο

Ήδη από τον 15ο αιώνα καταγράφεται η εμφάνισή του ληστρικού φαινομένου σε αγροτικές και αστικές περιοχές της κεντρικής Ευρώπης. Η ληστεία στον ελλαδικό χώρο κατά τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα συνιστούσε σε μεγάλο βαθμό μια κληρονομημένη πρακτική, η οποία αντλούσε στοιχεία από την παράδοση των κλεφταρματολών και επέδειξε αξιοσημείωτη προσαρμοστικότητα στις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Στην Ελλάδα, η εμφάνιση και ανάπτυξη του ληστρικού φαινομένου συνδέεται στενά με ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές, όπως οι οικονομικές κρίσεις, οι πολεμικές συγκρούσεις και η μετάβαση από την αγροτική οικονομία σε μορφές εκβιομηχάνισης. Οι εξελίξεις αυτές συνέβαλαν στην εγκατάλειψη της υπαίθρου και στη δημιουργία ενός πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού, αποτελούμενου κυρίως από νέους σε παραγωγική ηλικία, οι οποίοι, στερούμενοι επαγγελματικών διεξόδων, κατέφυγαν στην παρανομία ως μέσο επιβίωσης.⁴³ Η περιορισμένη ή αποσπασματική παρουσία του κράτους, ιδίως στις αγροτικές περιοχές, ενίσχυσε περαιτέρω το φαινόμενο, καθιστώντας τη ληστεία όχι μόνο πρακτική επιβίωσης αλλά και μορφή κοινωνικής αντίδρασης. Η ληστεία συνιστούσε μία από τις εκφάνσεις της βίαιης, αν και ασύντακτης, αντίδρασης του παραδοσιακού αγροτικού κόσμου απέναντι στις προσπάθειες του κράτους να τον εντάξει στο νέο οικονομικό και πολιτικό σύστημα, συχνά με τρόπους που όξυναν τις κοινωνικές εντάσεις και συγκρούσεις. Τα αίτια της ανάπτυξης ληστρικών ομάδων εντοπίζονται, συνεπώς, αφενός στην ενίσχυση του κρατικού ελέγχου επί της παραδοσιακής κτηνοτροφικής και αγροτικής κοινωνίας και αφετέρου στην επιβολή νέων θεσμικών και οικονομικών δομών, ασύμβατων με τον προϋπάρχοντα τρόπο ζωής.⁴⁴

Η διαδικασία αυτή συνοδεύτηκε από την ανατροπή καθιερωμένων κοινωνικών ρόλων και την αποδιάρθρωση των παραδοσιακών μορφών οργάνωσης της υπαίθρου. Ιδιαίτερη σημασία είχε η μετάβαση από τη νομαδική στη στατική κτηνοτροφία, η οποία οδήγησε στη δημιουργία ενός κοινωνικού στρώματος χωρίς σαφή οικονομική λειτουργία. Το δυναμικό

⁴³ Σοφία Βιδάλη, «Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία», τόμος Α', (Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007), σ.312.

⁴⁴ Ειρήνη Σταμούλη, «Εξαιρετικές» νομοθεσίες και «ανακύκλωση» της ιστορίας στο ελληνικό κράτος. Αντιγόνη: το ερώτημα, τόμος 1, τεύχος 1, 2021. σ. 71-102.

αυτό, αδυνατώντας να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της σταθερής γεωργικής παραγωγής ή να ενταχθεί στη βιομηχανική και βιοτεχνική εργασία, βρέθηκε στο περιθώριο της νέας κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, γεγονός που ευνόησε τη στροφή ορισμένων από τα μέλη του σε παραβατικές δραστηριότητες. Το κρίσιμο ζήτημα της σύγκρουσης μεταξύ ληστών και κράτους έχει σαν βάση στους οικονομικούς μετασχηματισμούς και στις αναδιατάξεις της παραγωγικής διαδικασίας. Οι ληστές συγκροτούσαν μια εχθρική κοινωνική κατηγορία, έναν πληθυσμό που παρέμενε εκτός των νέων όρων που διαμόρφωναν οι μεταβολές στους τρόπους κοινωνικής και οικονομικής αναπαραγωγής. Ως εκ τούτου, η περιθωριοποίησή τους δεν ήταν μόνο οικονομική, αλλά και θεσμική και πολιτική.⁴⁵ Οι ληστρικές συμμορίες, ως οργανωμένες ένοπλες ομάδες, αμφισβητούσαν εμπράκτως την ίδια την κρατική υπόσταση, και ιδίως το μονοπωλιακό δικαίωμα του κράτους στην άσκηση νόμιμης βίας. Παράλληλα, λειτουργούσαν ως φορείς κοινωνικής διαμαρτυρίας, γεγονός που εξηγεί την υποστήριξη που απολάμβαναν από εκτοπισμένους και κοινωνικά αποκλεισμένους πληθυσμούς. Υπό αυτή την έννοια, κατά την εξεταζόμενη περίοδο συγκροτούν τον «εσωτερικό εχθρό» του κράτους, ενσαρκώνοντας την αντίσταση τμημάτων της κοινωνίας απέναντι στις διαδικασίες εκσυγχρονισμού και κρατικής ενοποίησης.

Παρά το γεγονός ότι το ληστρικό φαινόμενο μπορεί να θεωρηθεί ως η πρώτη μορφή οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, με βασική μονάδα τη συμμορία, δεν εξελίχθηκε σε πραγματοπαγές οργανωμένο έγκλημα, όπως παρατηρήθηκε σε άλλες χώρες του ώριμου καπιταλισμού λόγω των κοινωνικοπολιτικών και πολιτιστικών μεταβολών. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται αφενός με τον μετασχηματισμό των τοπικών ηθών και κοινωνικών πρακτικών και αφετέρου, κυρίως, με τη σταδιακή αποδυνάμωση της εξουσιαστικής ισχύος των ληστρικών δικτύων. Καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία αυτή διαδραμάτισε το ίδιο το κράτος, το οποίο, υιοθετώντας και ενσωματώνοντας πελατειακές πρακτικές, αναδείχθηκε στον κυρίαρχο πάτρωνα. Υπηρεσίες και συμφέροντα που σε άλλα κοινωνικά και πολιτικά περιβάλλοντα προωθούνται μέσω οργανωμένων εγκληματικών δικτύων, στην ελληνική περίπτωση εξυπηρετήθηκαν μέσα από τη δομική ιδιαιτερότητα του πολιτικού συστήματος και τη λειτουργία των κομματικών πελατειακών σχέσεων.⁴⁶

⁴⁵ Βιδάλη, «Ελεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία», ό.π., σ.312.

⁴⁶ Στο ίδιο, σ.476.

Τον 20^ο αιώνα κατά την περίοδο της ιταλικής κατοχής και στη συνέχεια Διοίκησης (1912–1943) στα Δωδεκάνησα, σύμφωνα με σχετική έρευνα διεξαγόταν λαθρεμπόριο αλκοόλ και άλλων αγαθών με την ανοχή της Ιταλικής Διοίκησης καθώς η πολιτική της Διοίκησης απέναντι στην παράνομη οικονομική δραστηριότητα καθοριζόταν αφενός από την εσωτερική πίεση που προκαλούσε η δεινή οικονομική κατάσταση των νησιών και αφετέρου από τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής.⁴⁷ Τοιουτοτρόπως καταδεικνύεται για μια ακόμη φορά από την πορεία του στο χρόνο, η λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος ως μια παράλληλη οικονομία με κοινωνικά ερείσματα και ο συσχετισμός του με το ίδιο το κράτος, από το οποίο γίνεται ανεκτό ενώ φτάνει και στο σημείο να αποτελούν ακόμη και συνενόχους σε αυτή την αέναη δραστηριότητα.

2.2. Η μεταπολεμική περίοδος και η μετάβαση σε νέες μορφές

Ο ημερήσιος Τύπος της περιόδου 1960-1970 περιγράφει το οργανωμένο έγκλημα με όρους όπως “σπείραι κακοποιών”, “υπόκοσμος της πόλεως” και “κυκλώματα”. Σε αστυνομικά ρεπορτάζ της δεκαετίας του 1960 γίνεται αναφορά σε “προστασίαν” σε νυχτερινά κέντρα, ενώ τη δεκαετία του 1970 εμφανίζονται περιγραφές “οργανωμένης και μεθοδικής δράσεως”, γεγονός που υποδηλώνει τη σταδιακή εξέλιξη προς πιο συγκροτημένες μορφές εγκληματικότητας. Ανευρίσκονται ρεπορτάζ για λαθρεμπόριο, αναφορές σε «κυκλώματα» «σπείρες» διακίνηση καπνικών προϊόντων και εμπορευμάτων όπως επί παραδείγματι αναφορά για λαθρεμπόριο στον Πειραιά (Καθημερινή, 9/01/1963, σελ. 3, Τίτλος: «Κυκλώματα λαθρεμπορίου εις τον Πειραιά») και αναφορά σύλληψης σπείρας στη Αθήνα (Απογευματινή, 9/01/1963, σ. 8, Τίτλος «Συνελήφθη η επικίνδυνος σπείρα ‘εξαδάχτυλος αράχνη’»⁴⁸).

Τη δεκαετία του 1980 στην Ελλάδα το Ο.Ε. αναπτύσσονταν παράλληλα με τη νόμιμη οικονομία ενώ είχε ήδη ξεκινήσει η συμβιωτική του σχέση με το κράτος η οποία εκφράζονταν μέσω συνεργασιών και αλληλοεξυπηρετήσεων με πολιτικούς που παρείχαν

⁴⁷ Γιώργος Παπανικολάου και Filippo Espinoza «Λαθρεμπόριο και Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα» Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Στρ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης Ν.Κ. και Παπανικολάου, Γ. (επιμ.): Εξουσίες, επισημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1ο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. (Αθήνα, 24–27 Μαΐου 2016) σ.242, 256.

⁴⁸ Βιβλιοθήκη Βουλής των Ελλήνων, ψηφιακές συλλογές, φύλλα εφημερίδων, ανάκτηση από <https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/collections/600dfbb6-8605-454a-a4be-466882083dba?sort=score%2CDESC&page=1&query=date%3A%5B1963-01-09+TO+1963-01-09%5Dv>

την απαραίτητη ανοχή για την διατήρηση και ανάπτυξη των δράσεων του. Οι ομάδες που δρουν την περίοδο αυτή στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται κυρίως στον έλεγχο της οικονομίας της νυχτερινής διασκέδασης και της πορνείας του πεζοδρομίου, σε εκβιάσεις και παροχή προστασίας, στο χώρο του ποδοσφαίρου, στην διακίνηση ναρκωτικών και στο λαθρεμπόριο.⁴⁹

Από το 1980 το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα δραστηριοποιείται στον τομέα της προστασίας σε νυχτερινά μαγαζιά, μέσω της εκβιαστικής απόσπασης χρηματικών ποσών σε εβδομαδιαία ή μηνιαία βάση από ιδιοκτήτες νόμιμων επιχειρήσεων, όπως καφετέριες, μπαρ, νυχτερινά κέντρα και λοιπά καταστήματα εστίασης, με το πρόσχημα της «προστασίας» με τη χρήση απειλών, σωματικής βίας και καταστροφές των επιχειρήσεων για παραδειγματισμό μέσω εμπρησμών. Οι ομάδες αυτές δραστηριοποιούνταν σε όλη την επικράτεια ενώ στην Αττική είχαν χωρίσει τις περιοχές σε ζώνες ελέγχου ανάλογα με τη γεωγραφική κατανομή των επιχειρήσεων τις οποίες απομυζούσαν. Οι ομάδες αυτές είναι πολυμελείς και με ιεραρχική δομή στην οποία τα αρχηγικά μέλη, συνήθως ημεδαποί, δίνουν τις κατευθύνσεις ενώ τα εκτελεστικά στελέχη, συνήθως αλλοδαπά μέλη, όπως οι εισπράκτορες, οι μεσάζοντες κι οι υπεύθυνοι για εκφοβισμό των θυμάτων, εκτελούν εντολές με σαφώς ορισμένες αρμοδιότητες και υπακούοντας σε αυστηρή εσωτερική πειθαρχία.⁵⁰ Η χρονική διάρκεια δράσης τους κυμαίνεται στα πέντε με επτά έτη ενώ η δράση τους γίνεται ορατή μόνο μέσα από τη δημοσίευση συγκρούσεων και ξεκαθαρισμάτων λογαριασμών μεταξύ ανταγωνιστικών ομάδων για λόγους διεκδίκησης περιοχών ελέγχου. Αναφορικά με την κοινωνική οργάνωση που τις διέπει, τα μέλη της, κυρίως άνδρες νεαρής ηλικίας με αθλητικές ενασχολήσεις, είναι άνεργοι ή αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα ενώ σε πολλές περιπτώσεις συνδέονται μεταξύ τους με συγγενικούς δεσμούς καθώς οι οικογενειακοί δεσμοί συμβάλλουν στη συνοχή της ομάδας και στην ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, μέσω των δεσμών εμπιστοσύνης και της αλληλεγγύης που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών ενώ παράλληλα τοιούτοτρόπως διατηρείται η ιεραρχία εντός της οργάνωσης.⁵¹

Ο Τύπος στη δεκαετία του '80 περιλάμβανε αναφορές για, «κυκλώματα της νύχτας» και «σπείρες» όμως οι υποθέσεις παρουσιάζονταν ως μεμονωμένα περιστατικά βίας και όχι ως

⁴⁹ Βιδάλη «Πέρα από τα Όρια...», ό.π., σ.160-162

⁵⁰ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», ό.π., σ. 230-231.

⁵¹ Στο ίδιο, σ.230-233.

δραστηριότητες ενός ενιαίου εγκληματικού δικτύου. Χαρακτηριστικά δημοσιεύματα της εποχής αφορούν : άρθρο της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας (31/08/1986, σελ.41) Τίτλος «Οργανωμένες σπείρες αλλοδαπών αλωνίζουν την Αθήνα», άρθρο της Απογευματινής της Κυριακής (6/9/1987, σελ.15) Τίτλος «Ναρκωτικά-Σε έξαρση πάλι» όπου αναφέρεται εξάρθρωση σπείρας λαθρεμπορών ναρκωτικών και άρθρο της Απογευματινής της Κυριακής (28/2/1988, σελ.5) Τίτλος «Έκρηξη για τους ‘νονούς’!», όπου γίνεται αναφορά σε κυκλώματα νυχτερινών κέντρων και λεσχών καθώς και σε εμπλοκή αστυνομικών οι οποίοι χρηματίζονταν για να κάνουν τα στραβά μάτια.⁵²

Στο πλαίσιο της εμφάνισης νέων αγορών και της ανάπτυξης της οικονομίας της νύχτας δημιουργήθηκαν νέες ευκαιρίες απασχόλησης σε πεδία παράνομων δραστηριοτήτων όπως το λαθρεμπόριο, ο έλεγχος της πορνείας και η διακίνηση ναρκωτικών, καθώς και σε δίκτυα παροχής προστασίας σε καταστήματα νυχτερινής διασκέδασης. Παρά το γεγονός ότι ήδη από τη δεκαετία του 1980 είχε αρχίσει να διαμορφώνεται στην Ελλάδα ένα πλέγμα εγκληματικών οργανώσεων με σαφή οργανωτικά χαρακτηριστικά, το οποίο δραστηριοποιούνταν κυρίως στην παροχή «προστασίας» μέσω εκβιαστικών πρακτικών σε καταστήματα νυχτερινής διασκέδασης, η σχετική εμπειρική τεκμηρίωση παραμένει περιορισμένη. Οι εν λόγω ομάδες φαίνεται να επιδίωκαν τον συστηματικό έλεγχο της «οικονομίας της νύχτας», προβαίνοντας σε άτυπη κατανομή του αστικού χώρου σε ζώνες επιρροής και ελέγχου. Ωστόσο, η έκταση και η διάρθρωση αυτών των δραστηριοτήτων δεν αποτυπώνονται επαρκώς στις επίσημες πηγές. Η απουσία εκτεταμένων αναφορών προς τις αστυνομικές αρχές μπορεί να αποδοθεί, σε σημαντικό βαθμό, στον φόβο αντιποίνων που αντιμετώπιζαν τα θύματα, καθώς και στη γενικότερη απροθυμία συνεργασίας με τις διωκτικές αρχές. Κατά συνέπεια, η «αφανής» φύση των συγκεκριμένων μορφών εγκληματικότητας καθιστά δυσχερή την ακριβή αποτίμηση του φαινομένου και περιορίζει τις δυνατότητες συστηματικής ανάλυσής του.⁵³

⁵² Βιβλιοθήκη Βουλής των Ελλήνων, ψηφιακές συλλογές, φύλλα εφημερίδων, ανάκτηση από : [https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/c47b91f2-eeb2-4e7a-9f15-94907640c4df?search=date:\[1986-08-31%20TO%201986-08-31\]](https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/c47b91f2-eeb2-4e7a-9f15-94907640c4df?search=date:[1986-08-31%20TO%201986-08-31])
[https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/d5e27792-4703-43a4-8cd5-52525fc930ee?search=date:\[1987-09-06%20TO%201987-09-06\]](https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/d5e27792-4703-43a4-8cd5-52525fc930ee?search=date:[1987-09-06%20TO%201987-09-06])
[https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/e1d9d2b1-312c-4c54-9104-d88eb7031024?search=date:\[1988-02-28%20TO%201988-02-28\]](https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/e1d9d2b1-312c-4c54-9104-d88eb7031024?search=date:[1988-02-28%20TO%201988-02-28])

⁵³ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», ό.π., σ. 224-231.

2.3 Η δεκαετία του 1990 και το «εισαγόμενο» αφήγημα

Κατά τη δεκαετία του 1990, το οργανωμένο έγκλημα δεν είχε αναγνωριστεί ως διακριτό κοινωνικό πρόβλημα στην ελληνική κοινωνία και φαινόταν να αποτελεί περιθωριακό φαινόμενο το οποίο άρχισε να διερευνάται συστηματικά και ανεξάρτητα λόγω των διεθνών δεσμεύσεων που ανέλαβε η Ελλάδα για την εκπόνηση ειδικών εκθέσεων σχετικά με την κατάσταση του οργανωμένου εγκλήματος. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα αστυνομικά δεδομένα των ετών 1995-1996 η δραστηριότητα των εγκληματικών οργανώσεων θεωρούνταν περιορισμένη, ενώ οι αρχές εστίαζαν στην αύξηση των μεταναστευτικών ροών και της διασυνοριακής εγκληματικότητας.⁵⁴

Η απουσία συγκροτημένου επιστημονικού και θεσμικού λόγου γύρω από το φαινόμενο υποδήλωνε τόσο τον περιορισμένο βαθμό ορατότητάς του όσο και την έλλειψη αντίστοιχων ερμηνευτικών σχημάτων. Κατά τη δεκαετία του 1990, ωστόσο, η προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα φαίνεται να συγκλίνει με παλαιότερα ερμηνευτικά πρότυπα που είχαν αναπτυχθεί σε άλλες χώρες, όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη δεκαετία του 1960, με τη λεγόμενη «θεωρία της συνωμοσίας του εγκληματία-ξένου». Στο πλαίσιο αυτό, το οργανωμένο έγκλημα κατασκευάζεται ως εξωγενές φαινόμενο, το οποίο «εισάγεται» στη χώρα μέσω της δράσης αλλοδαπών εγκληματικών ομάδων. Ειδικότερα, μέσα από τις εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας για την περίοδο 1995–1999, αναδεικνύεται μια σαφής τάση εθνοτικοποίησης του οργανωμένου εγκλήματος. Οι εγκληματικές οργανώσεις ορίζονται και κατηγοριοποιούνται πρωτίστως με βάση την εθνική τους προέλευση, ενώ παράλληλα δίνεται έμφαση στη συμμετοχή μεταναστών σε οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες. Η εν λόγω αναπαράσταση συντελεί στη σύνδεση της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα, ενισχύοντας λόγους που αποδίδουν το φαινόμενο σε «εξωτερικούς» παράγοντες και υποβαθμίζουν ενδεχόμενες ενδογενείς κοινωνικές και οικονομικές αιτίες.⁵⁵

Συνολικά, η κυρίαρχη αυτή προσέγγιση της δεκαετίας του 1990 αντανακλά όχι μόνο την προσπάθεια κατανόησης ενός σχετικά νέου για τα ελληνικά δεδομένα φαινομένου, αλλά και τις ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές ανησυχίες που συνδέθηκαν με τις μεταναστευτικές

⁵⁴ Margarita Gasparinatou, Eirini Stamouli, Sofia Vidali, “Extortion in Greece”, in Nonchev A., Ognian Shentov, O., Todorov, B., *Extortion and Racketeering in EU: Vulnerability Factors*. Sofia: Center for the Study of Democracy, (2016), p.161-162

⁵⁵ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», ό.π., σ.1206-1209

ροές της περιόδου. Ανάμεσα στις συνιστώσες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα περιλαμβάνονται η γεωγραφική θέση της χώρας καθώς αποτελεί πέρασμα για τη διεξαγωγή παράνομων δραστηριοτήτων, όπως η διακίνηση παράνομων μεταναστών, ναρκωτικών και το λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων καθώς και η ύπαρξη πληθυσμιακών ομάδων χωρίς δεξιότητες για την απορρόφηση τους σε απασχόληση σε τομείς της νόμιμης οικονομίας.⁵⁶

Από τις αρχές της δεκαετίας του 90' ευνοήθηκε η δημιουργία εγκληματικών οργανώσεων ημεδαπών με μετανάστες των βαλκανικών χωρών οι οποίοι στο πλαίσιο οικονομικής μετανάστευσης λόγω της μεταβατικής κατάστασης που επήλθε στις χώρες προέλευσης τους ενεπλάκησαν σε παράνομες δραστηριότητες διακίνησης αγαθών και υπηρεσιών, όπως ναρκωτικών, καπνικών και οινοπνευματωδών καθώς και εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα. Η θέση της χώρας επί της «Βαλκανικής οδού» σε καίριο σημείο για τη διακίνηση παράνομων προϊόντων στην Ευρώπη οδήγησε στην ανάπτυξη μορφών οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα όπως η εμπορία ναρκωτικών ουσιών και η εμπορία ανθρώπων προς εκμετάλλευση.⁵⁷

Χαρακτηριστικά δημοσιεύματα της εποχής αφορούν κυκλώματα λαθρομετανάστευσης όπως σχετικό άρθρο στην Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία (26/10/1997, σελ.93) με τίτλο «Κίτρινα λαθροκυκλώματα» που αναφερόταν σε σπείρες Ελλήνων και Αλβανών ταξιτζήδων που διακινούσαν λαθρομετανάστες καθώς και εν γένει σε συμμορίες αλλοδαπών όπως σχετικό άρθρο στην Απογευματινή της Κυριακής (21/12/1997, σελ.76) με τίτλο «Συμμορίες αλλοδαπών» όπου γίνεται αναφορά σε συμμορίες Αλβανών και Ρουμάνων που σύμφωνα με την Ελληνική αστυνομία ευθύνονταν για το μεγαλύτερο ποσοστό κλοπών στην Αττική.⁵⁸

Η δράση των εγκληματικών οργανώσεων καθίσταται περισσότερο ορατή και αρχίζει να καταγράφεται συστηματικότερα στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αν και η αποτύπωσή της παραμένει αποσπασματική και ελλιπής. Στο αρχικό αυτό στάδιο, το φαινόμενο του

⁵⁶ Σταμούλη, ό.π, σ.1210-1211

⁵⁷ Κουράκης «Το Οργανωμένο έγκλημα. Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα», ό.π., σ.175-178

⁵⁸ Βιβλιοθήκη Βουλής των Ελλήνων, ψηφιακές συλλογές, φύλλα εφημερίδων, ανάκτηση από [https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/621fd854-9595-4da8-b933-130b661887da?search=date:\[1997-10-26%20TO%201997-10-26\]](https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/621fd854-9595-4da8-b933-130b661887da?search=date:[1997-10-26%20TO%201997-10-26])
[https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/e76f18e8-d1ce-4377-85b9-0a2b78adf35d?search=date:\[1997-12-21%20TO%201997-12-21\]](https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/e76f18e8-d1ce-4377-85b9-0a2b78adf35d?search=date:[1997-12-21%20TO%201997-12-21])

οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα προσεγγίζεται σε σύνδεση με την παρουσία αλλοδαπών εγκληματικών οργανώσεων, ενώ επικρατεί μια τάση υποβάθμισης του εγχώριου Ο.Ε. Θεσμικά όσον αφορά την ποινική του αντιμετώπιση, το Ο.Ε συνδέεται με την τρομοκρατία.⁵⁹

2.4. Κοινωνικές ομαδώσεις του οργανωμένου εγκλήματος

Οι οργανώσεις που δρουν στον αστικό χώρο δραστηριοποιούνται στο λαθρεμπόριο, στις εκβιάσεις και την προστασία επιχειρήσεων διασκέδασης, στη διακίνηση ναρκωτικών και στη μαστροπεία. Τα μέλη τους είτε εμπλέκονται στον έλεγχο της οικονομίας της νύχτας, είτε στο λαθρεμπόριο καυσίμων ακόμη και με την παράνομη διακίνηση μεταναστών ενώ αποκαλύπτεται και διείσδυση τους στη νόμιμη οικονομία μέσω δικτύωσης τους με νόμιμους επιχειρηματίες και με εκπροσώπους του νόμου.⁶⁰

Η εκβιαστική παροχή προστασίας αποτελεί μια εδραιωμένη, διαχρονική παράνομη αγορά στον τομέα της οικονομίας της νύχτας, ελεγχόμενης κατά βάση από ημεδαπούς και λειτουργούσα υπό την ανοχή του κράτους. Μέσα από την κοινωνική οργάνωση των εγκληματικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της διασκέδασης επιβεβαιώνεται ότι το Ο.Ε. αποτελεί για τα μέλη των οργανώσεων αυτών από τη μια μέσο βιοπορισμού και από την άλλη ένα μέσο κοινωνικής ενσωμάτωσης. Οι εγκληματικές ομάδες είναι πολυμελείς με ιεραρχική οργάνωση, αρχηγικά και εκτελεστικά στελέχη, ενώ διαμοιράζουν τις περιοχές ελέγχου παροχής προστασίας με γεωγραφική κατανομή. Αυτή η παράνομη αγορά παγιώνεται δε μέσω της κανονικοποίησης της και της αδυναμίας προστασία από το κράτος η εξάρθρωση δε των δικτύων αυτών προκύπτει ως συνέπεια των συγκρούσεων μεταξύ ανταγωνιστικών οργανώσεων για τη διεκδίκηση της εξουσίας και του ελέγχου και τον επανακαθορισμό γεωγραφικών ορίων. Οι ενδοεγκληματικές αυτές αντιπαραθέσεις εκδηλώνονται πολλές φορές με στοχευμένες δολοφονίες ή «συμβόλαια θανάτου» που αφορούν ηγετικά στελέχη των οργανώσεων, γεγονός που αποδυναμώνει τη συνοχή και τη λειτουργική τους ικανότητα.⁶¹

⁵⁹ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», ό.π., σ. 221-223.

⁶⁰ Βιδάλη «Πέρα από τα Όρια..», ό.π., σ.160-161

⁶¹ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», ό.π., σ.230-236.

Στον αγροτικό χώρο οι οργανώσεις δραστηριοποιούνται κυρίως στην καλλιέργεια, επεξεργασία και διακίνηση κάνναβης. Αναφορικά με την ανάπτυξη και την κοινωνική οργάνωση του Ο.Ε. σε αγροτικές περιοχές όπως προκύπτει, αυτή διευκολύνεται από την κοινωνική υπανάπτυξη και την παροχή ευκαιριών για εύκολο πλουτισμό ενώ η κοινωνική του οργάνωση θεμελιώνεται σε συγγενικούς δεσμούς και σε παγιωμένες κοινωνικές πρακτικές. Περαιτέρω παρατηρείται ότι οι επικρατούσες συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού καθορίζουν και τον τρόπο οργάνωσης του συστήματος, καθώς τα εμπλεκόμενα μέρη προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα και είναι πιο ευάλωτα λόγω της κοινωνικής ανισότητας και της φτώχειας, των διακρίσεων και της έλλειψης εκπαίδευσης. Η μελέτη των συνθηκών καλλιέργειας και εμπορίας ναρκωτικών σε αγροτικές περιοχές της Ελλάδας αναδεικνύει ιδιαιτερότητες που συνδέονται άμεσα με την κοινωνική δομή και τις τοπικές πολιτισμικές πρακτικές. Στην περίπτωση των Ζωνιανών, όπως αναλύεται από τη Σοφία Βιδάλη, το οργανωμένο έγκλημα δεν συγκροτείται απλώς ως μια εξωτερική επιβολή παραβατικών δραστηριοτήτων, αλλά ενσωματώνεται οργανικά στο κοινωνικό σώμα της τοπικής κοινότητας. Κεντρικό χαρακτηριστικό αυτής της οργάνωσης αποτελεί η θεμελίωσή της σε ισχυρούς συγγενικούς και οικογενειακούς δεσμούς. Οι σχέσεις αίματος και η τοπική αλληλεγγύη λειτουργούν ως μηχανισμοί εμπιστοσύνης και προστασίας, διευκολύνοντας τόσο τη διατήρηση της μυστικότητας όσο και την αναπαραγωγή των παράνομων δραστηριοτήτων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παρανομία τείνει να κανονικοποιείται και να εντάσσεται σε ένα σύστημα άτυπων κανόνων που γίνονται κοινωνικά αποδεκτοί. Παράλληλα, οι εμπλεκόμενοι στην καλλιέργεια και διακίνηση ναρκωτικών προέρχονται συχνά από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Η περιορισμένη πρόσβαση σε εκπαίδευση, οι ελλείψεις επαγγελματικές ευκαιρίες και η οικονομική ανασφάλεια δημιουργούν συνθήκες ευαλωτότητας, καθιστώντας τα άτομα αυτά πιο επιρρεπή στη συμμετοχή σε παράνομες δραστηριότητες. Στο πλαίσιο της εγκληματικής οργάνωσης, τα άτομα αυτά καταλαμβάνουν συνήθως τις κατώτερες βαθμίδες της ιεραρχίας, λειτουργώντας ως εκτελεστικά όργανα και αναλαμβάνοντας τον μεγαλύτερο βαθμό κινδύνου. Ως εκ τούτου, μπορούν να θεωρηθούν ο «αδύναμος κρίκος» της αλυσίδας, καθώς είναι εκείνοι που εκτίθενται περισσότερο στην ποινική καταστολή, χωρίς να απολαμβάνουν τα αντίστοιχα οφέλη ή την προστασία που διαθέτουν τα ανώτερα επίπεδα της οργάνωσης. Η διάρθρωση αυτή αναδεικνύει τις ανισότητες που ενυπάρχουν στο εσωτερικό του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά και τη σύνδεσή του με ευρύτερες κοινωνικές και

οικονομικές δομές.⁶² Συμπερασματικά, η περίπτωση των Ζωνιανών καταδεικνύει ότι το οργανωμένο έγκλημα σε αγροτικά περιβάλλοντα αποτελεί προϊόν της αλληλεπίδρασης μεταξύ τοπικών κοινωνικών δομών, πολιτισμικών πρακτικών και ευρύτερων κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων.

Περαιτέρω οι εγκληματικές οργανώσεις δραστηριοποιούνται και στον έλεγχο των τιμών των αγροτικών προϊόντων μέσω συγκρότησης αθέμιτων συμπράξεων και της επίτευξης μονοπωλιακών σχέσεων δανεισμού με τους παραγωγούς για την αγορά σπόρων και πρώτων υλών. Αυτή η δράση έχει τα θεμέλια της σε σχέσεις πατρωνίας και πολιτικής διαπλοκής λόγω της σημαντικής μείωσης του όγκου παραγωγής, της συρρίκνωσης του αγροτικού εισοδήματος και της εγκατάλειψης καλλιεργειών, συνδεδεμένης με τις επιπτώσεις των Κοινών Αγροτικών Πολιτικών (ΚΑΠ) της Ε.Ε. καθώς και του εκφυλισμού των αγροτικών συνεταιρισμών.⁶³

Η δράση του Ο.Ε. στα πλαίσια εκβιασμού στον αγροτικό τομέα στην Ελλάδα αφορά κατά βάση εκβιασμούς στο πλαίσιο ανάπτυξης καρτελικών συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων προμήθειας και επιχειρήσεων επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων κατά την παραγωγή και διάθεση γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων με στόχο την επιβολή χαμηλότερων τιμών στα αγροτικά προϊόντα. Αυτός ο τύπος εκβίασης, μέσω απειλών κατά των παραγωγών, σχετιζόμενων με καταστροφή της υφιστάμενης και της μελλοντικής αγροτικής παραγωγής, συνδέεται με το οργανωμένο έγκλημα, καθώς οι πρακτικές τύπου καρτέλ αναπτύσσονται μέσω χαλαρών δικτύων μεταξύ εταιρειών που συμμετέχουν σε συμφωνίες, στη βάση ενός συγκεκριμένου παράνομου σκοπού, την απόκτηση του ελέγχου της αγοράς και την εξάλειψη του ανταγωνισμού, προκειμένου να αυξηθούν τα κέρδη. Σύμφωνα με τα δεδομένα της σχετική έρευνας, οι περισσότερες περιπτώσεις εκβιάσεων από καρτέλ στον αγροτικό τομέα εντοπίζονται στα βόρεια και βορειοδυτικά τμήματα της χώρας.⁶⁴

⁶² Βιδάλη «Πέρα από τα Όρια...», ό.π., σ.154

⁶³ Βιδάλη «Πέρα από τα Όρια...», ό.π., σ.160-161

⁶⁴ Gasparinatos, Stamouli, Vidali, "Extortion in Greece", ό.π., σ.169-170

3. Ο μετασχηματισμός του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα

3.1. Από ιεραρχικές δομές σε δικτυακές μορφές, ανάδυση ευέλικτων δικτύων

Το οργανωμένο έγκλημα εξελίχθηκε από τους «υπόκοσμους» που σχετίζονταν με συμμορίες σε ένα πιο κατακερματισμένο και ποικιλόμορφο τοπίο εγκληματικών ομάδων στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα. Μετασχηματίστηκε από αυστηρά ιεραρχικές δομές σε πιο ευέλικτες δικτυακές μορφές κυρίως λόγω των κοινωνικών, οικονομικών και τεχνολογικών αλλαγών που επέφερε η παγκοσμιοποίηση, η ανάπτυξη των μεταφορών, των επικοινωνιών και του διαδικτύου και οι οποίες οδήγησαν στη δημιουργία πιο αποκεντρωμένων δομών, ήτοι συνεργαζόμενων δικτύων συνεργαζόμενων ομάδων και ατόμων με διεθνείς συνεργασίες.

Οι ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, είναι ολιγομελείς και ευέλικτες, ενώ η δράση τους επεκτείνεται και σε διασυνοριακό επίπεδο. Περαιτέρω η σύνθεση των μελών των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων στην Ελλάδα, αλλάζει σταδιακά με την πλειοψηφία των ομάδων (70%) να είναι αμιγώς Ελληνικές και κατά 30% αλλοδαπές.⁶⁵

Στις δεκαετίες του 1980 και 1990 βασικές δραστηριότητες του Ο.Ε. αποτελούσαν η παροχή «προστασίας» σε μαγαζιά, η διακίνηση όπλων, ναρκωτικών και μεταναστών, η εμπορία και σεξουαλική εκμετάλλευση ανθρώπων και τα συμβόλαια θανάτου. Το Ο.Ε. έχει υποστεί έκτοτε σημαντική ποιοτική μετάλλαξη καθώς έχει παρεισφρήσει στην επιχειρηματική ζωή μέσω νομότυπων ή ημιπαράνομων επιχειρήσεων που χρησιμοποιούνται ως «βιτρίνες» μέσω των οποίων επενδύονται και νομιμοποιούνται τα κέρδη από τις εγκληματικές δραστηριότητες. Την εξέλιξη και τη συνεχή επέκταση των δραστηριοτήτων αυτών του Ο.Ε. μέσα στην ελληνική κοινωνία διευκόλυναν οι άφθονοι πόροι που κατέχουν οι εγκληματικές οργανώσεις και η οργανωτική τους δομή, η χρήση της διαφθοράς και οι επακόλουθες

⁶⁵ Ευάγγελος Στεργιούλης, “Όψεις του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα και στην Ευρώπη” σε Crime times, τεύχος 15, Μάρτιος 2021, <https://www.crimetimes.gr/%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%83/>

διασυνδέσεις τους με κρατικές υπηρεσίες, καθώς και το επιστημονικό προσωπικό που εντάσσεται στο δυναμικό τους όπως νομικοί και φοροτεχνικοί σύμβουλοι.⁶⁶

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 παρατηρείται μια σταδιακή εδραίωση των εγκληματικών οργανώσεων στην Ελλάδα, η οποία συνδέεται άμεσα με ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές και θεσμικές μεταβολές. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη διεύρυνση και εμβάθυνση της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, η οποία δημιούργησε νέες ευκαιρίες για την ανάπτυξη παράνομων δραστηριοτήτων, αλλά και για τη διεξόδυση εγκληματικών δικτύων σε νόμιμες οικονομικές δομές. Στο πλαίσιο αυτό, οι δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα εμφανίζουν μια σχετική διαφοροποίηση και εξειδίκευση, εστιάζοντας κυρίως στη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, στη διακίνηση παράτυπων μεταναστών, στο λαθρεμπόριο, καθώς και σε οικονομικά εγκλήματα όπως οι απάτες. Παράλληλα, καταγράφεται έντονη παρουσία σε βίαιες μορφές εγκληματικότητας, όπως οι ληστείες, αλλά και στη συστηματική εκμετάλλευση της «οικονομίας της νύχτας», μέσω της παροχής «προστασίας» σε επιχειρήσεις, ιδίως στον χώρο της νυχτερινής διασκέδασης, με τη χρήση εκβιαστικών πρακτικών.⁶⁷

Η πολυμορφία αυτή των δραστηριοτήτων καταδεικνύει αφενός την προσαρμοστικότητα των εγκληματικών οργανώσεων στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς και αφετέρου την αυξανόμενη διασύνδεση μεταξύ νόμιμης και παράνομης οικονομίας, στοιχείο που καθιστά την αντιμετώπιση του φαινομένου ιδιαίτερα σύνθετη στο επίπεδο της αντεγκληματικής πολιτικής.

Η αύξηση των εγκληματικών οργανώσεων στην Ελλάδα την περίοδο 2000–2005 συνδεόταν κυρίως με τις διαρθρωτικές αλλαγές στο τέλος του εικοστού αιώνα, ιδίως με την επέκταση της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς και τις συνέπειές της. Οι νέες αγορές εργασίας, ο καταναλωτισμός και οι ελεύθερες αγορές, συμπεριλαμβανομένων τομέων όπως η ψυχαγωγία και η διασκέδαση, που δεν είχαν ρυθμιστεί από το κράτος, σε συνδυασμό με την αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, συνέβαλαν στην εμφάνιση ομάδων ατόμων με χαμηλά επαγγελματικά προσόντα, οι οποίοι αποκλείονταν από τη νόμιμη οικονομία και μπορούσαν εύκολα να απασχοληθούν στις παράνομες αγορές. Εκθέσεις της Ελληνικής

⁶⁶ Νέστωρ Κουράκης, «Εισαγωγικό σημείωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα» στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης, σ.8-10.

⁶⁷ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», ό.π., σ.1211-1212

Αστυνομίας επισημαίνουν ότι η γεωγραφική θέση της Ελλάδας ως πέρασμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης, σε συνδυασμό με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης (ιδίως το υψηλό επίπεδο ανεργίας), αποτελούν δύο βασικούς παράγοντες που ενισχύουν παράνομες δραστηριότητες, όπως η εμπορία ανθρώπων, το λαθρεμπόριο προϊόντων καπνού και καυσίμων και η διακίνηση ναρκωτικών. Στην πιο πρόσφατη έκθεση της Europol για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ευρώπη, η οικονομική κρίση αναδεικνύεται επίσης ως ο κύριος ενισχυτικός παράγοντας, ο οποίος δημιουργεί νέες ευκαιρίες για την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος και μεταβάλλει τον τρόπο δράσης (*modus operandi*) των εγκληματικών οργανώσεων.⁶⁸

Οι διαρθρωτικές αλλαγές στην ελληνική κοινωνία και οικονομία κατά τις τελευταίες δεκαετίες προσδιόρισαν επίσης ποιοτικές μεταβολές στην εγκληματικότητα και αύξηση των δεικτών εγκλήματος. Ενώ η προσοχή επικεντρωνόταν στην εγκληματικότητα του δρόμου και στον φόβο του εγκλήματος, διάφορες μορφές σοβαρού οικονομικού, εταιρικού και οργανωμένου εγκλήματος επεκτάθηκαν. Μέχρι σήμερα, το οργανωμένο έγκλημα έχει συνδεθεί κυρίως με διασυνοριακές εγκληματικές δραστηριότητες, όπως το λαθρεμπόριο, τα ναρκωτικά και την εμπορία ανθρώπων. Στην εσωτερική παράνομη αγορά, ο εκβιασμός, η προστασία, τα ναρκωτικά, η διαφθορά και η σεξουαλική εκμετάλλευση αποτελούν τυπικές δραστηριότητες των οργανωμένων ομάδων. Εν αντιθέσει τα δεδομένα για το εταιρικό και οικονομικό έγκλημα είναι περιορισμένα σε σύγκριση με άλλα κοινά εγκλήματα. Οι υποθέσεις που καταγράφονται ετησίως από την αστυνομία δεν είναι ενδεικτικές της εξάπλωσης αυτών των εγκλημάτων. Η έρευνά κατέδειξε ότι οι υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας για το 2012, είναι λιγότερες από 7 σε κάθε περιφέρεια. Οι περιπτώσεις εκβιασμού, ειδικότερα, δεν εντοπίζονται εύκολα εκτός των μεγάλων αστικών περιοχών.⁶⁹

Περαιτέρω αναδεικνύεται εμπλοκή οργανωμένων εγκληματικών δικτύων και στην εμπορία καυσίμων μέσα από το στοιχείο ότι αρκετά ηγετικά στελέχη του χώρου της νύχτας, τα οποία δολοφονήθηκαν τα τελευταία χρόνια, φέρονται να είχαν υπό τον έλεγχό τους σημαντικό αριθμό πρατηρίων καυσίμων στην Αττική. Επιπλέον, πληροφορίες συνδέουν μέλη της Greek Mafia με δραστηριότητες στον ίδιο τομέα, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι

⁶⁸ Gasparinatu, Stamouli, Vidali, “Extortion in Greece”, ό.π., σ.161-165

⁶⁹ Gasparinatu, Stamouli, Vidali, ό.π., p.161-165

ανταγωνισμοί για τον έλεγχο του λαθρεμπορίου καυσίμων αποτελούν πιθανό υπόβαθρο για σειρά συμβολαίων θανάτου.⁷⁰

Η δράση των σύγχρονων εγκληματικών οργανώσεων πλέον σχετίζεται πιο ισχυρά με τη διείσδυση σε νόμιμες επιχειρήσεις, την ανάληψη δημόσιων συμβάσεων και τη νομιμοποίηση κερδών από παράνομες δραστηριότητες ελέγχοντας δημόσιους και ιδιωτικούς τομείς, και εκμεταλλευόμενες τα ελλείμματα του δημοσίου συστήματος και γενικότερα τα κενά που δημιουργούνται από την έλλειψη κρατικού ελέγχου και επαρκών κοινωνικών παροχών. Το *modus operandi* των οργανώσεων αυτών συνίσταται στην παροχή ρευστότητας σε επιχειρήσεις σε δυσχέρεια, με αντάλλαγμα την τοποθέτηση στην εταιρική σύνθεση ατόμων που ανήκουν με κάποιο τρόπο στην οργάνωση, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο ρευστότητα, έλεγχο και οργάνωση σε ένα μη λειτουργικό σύστημα.⁷¹

Η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος τύπου δικτύου θα μπορούσε να ιδωθεί ως το αποτέλεσμα συμμαχιών και παράνομων συνεργασιών με μη συμβατικούς εγκληματίες, όπως εγκληματίες λευκού κολάρου, μια συνθήκη που καθιστά μη πρακτικές τις παλαιές ιεραρχικές και πολιτισμικά ομοιογενείς εγκληματικές ομάδες.⁷²

3.2 Διεθνοποίηση και βασικοί τομείς δραστηριότητας

Η διεθνοποίηση του οργανωμένου εγκλήματος συνδέεται άμεσα με τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης, την τεχνολογική πρόοδο, την εντατικοποίηση των διεθνών μετακινήσεων και συναλλαγών, την απελευθέρωση των συνόρων και την αύξηση των μεταναστευτικών και εμπορικών ροών καθώς και με τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές μεταβολές που διευκόλυναν τη διασυνοριακή δράση των εγκληματικών οργανώσεων και την ανάπτυξη διεθνών παράνομων αγορών.

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης οι κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές αποδυναμώνουν τους παραδοσιακούς μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου ενώ σε συνθήκες ταχείας παγκοσμιοποίησης, μεταναστευτικών ροών και οικονομικών

⁷⁰ Γιάννης Σουλιώτης, «Οι πειραγμένες αντλίες και τα συμβόλαια θανάτου», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 17/01/2024, διαθέσιμο στο : <https://www.kathimerini.gr/society/562833139/oi-peiragmenes-antlies-kai-ta-symvolaia-thanatoy/>, (πρόσβαση, 14/06/2026)

⁷¹ Παντελίδης «Το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα», ό.π., σελ.24-25.

⁷² Ruggiero, "Introduction: the organization of crime", ό.π., p.10

ανακατατάξεων, δημιουργούνται ευκαιρίες για την ανάπτυξη και επέκταση εγκληματικών δικτύων πέρα από τα εθνικά σύνορα.⁷³

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η διακρατική φύση του οργανωμένου εγκλήματος είχε τονιστεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να έχει καθιερωθεί ο όρος «διακρατικό οργανωμένο έγκλημα». Ήδη κατά τη διάρκεια εκείνης της δεκαετίας, το Συμβούλιο της Ευρώπης, τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης που είχαν υπογράψει τη Συμφωνία Σένγκεν του 1985 για την κατάργηση των συννοριακών ελέγχων, καθώς και οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες, άρχισαν να κάνουν λόγο για διασυννοριακό έγκλημα και να ασχολούνται με τυπικές διακρατικές εγκληματικές δραστηριότητες, όπως η διακίνηση ναρκωτικών και το ξέπλυμα χρήματος. Κατά τη δεκαετία του 1990, τα Ηνωμένα Έθνη καθιέρωσαν πλήρως τον όρο «διακρατικό οργανωμένο έγκλημα», υπογραμμίζοντας τη σοβαρότητα των συναφών προβλημάτων και την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη πολιτική προσέγγιση. Από μία σκοπιά η έννοια του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος εξυπηρετεί τους διεθνείς οργανισμούς, καθώς δικαιολογεί την παρέμβασή τους σε αυτόν τον τομέα, ενώ ταυτόχρονα κατανέμει την ευθύνη του προβλήματος σε πολλές χώρες, προς αποφυγή του πολιτικά επικίνδυνου στιγματισμού ορισμένων. Η έμφαση στη διακρατική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος όμως αποκρύπτει τις ισχυρές τοπικές ρίζες και τα πεδία δράσης των περισσότερων μορφών οργανωμένου εγκλήματος. Ακόμη και σε χαρακτηριστικές διεθνείς μορφές παράνομου εμπορίου, όπως η διακίνηση ναρκωτικών, η διακρατικότητα συνήθως αναφέρεται αποκλειστικά στη μεταφορά των εμπορευμάτων, στην επικοινωνία μεταξύ εξαγωγέων και εισαγωγέων και στην ενδεχόμενη νομιμοποίηση των κερδών. Καθοριστικές φάσεις όμως, όπως η παραγωγή και η επεξεργασία, η χονδρική και λιανική διανομή, καθώς και η τελική κατανάλωση των ναρκωτικών, λαμβάνουν χώρα σε τοπικό επίπεδο.⁷⁴

Και στην Ελλάδα μεταξύ των σύγχρονων μορφών εκδήλωσης του οργανωμένου εγκλήματος συγκαταλέγονται η εμπορία ναρκωτικών, η λαθρεμπορία οινοπνευματωδών και καπνικών προϊόντων, η εμπορία ανθρώπων προς εκμετάλλευση, η παροχή “προστασίας” μέσω εκβίασης κ.α. Η μεγαλεμπορία ναρκωτικών ουσιών αποτελεί μία από τις κύριες μορφές Ο.Ε. με διεθνείς προεκτάσεις στην Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής θέσης

⁷³ Βιδάλη, «Εισαγωγή στην Εγκληματολογία», ό.π., σ.151-153

⁷⁴ Paoli and Vander Beken, “Organized Crime. A Contested Concept”, ό.π., p.23-24

της χώρας σε καίριο σημείο επί της βασικής διαδρομής που ακολουθείται για την διακίνηση ουσιών προς την Ευρώπη.⁷⁵

Περαιτέρω η εμπορία ανθρώπων (human trafficking / trafficking in human beings) συνιστά ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο, του οποίου οι μορφές και οι εκφάνσεις αποτελούν αντικείμενο εντατικής επιστημονικής διερεύνησης και ανάλυσης. Πρόκειται για μία κατάφωρη παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων, η οποία συνδέεται άμεσα με επιμέρους πεδία, όπως η μεταναστευτική πολιτική, η έμφυλη βία και ειδικότερα η βία κατά των γυναικών, η πορνεία, το οργανωμένο έγκλημα, καθώς και η διαφθορά σε επίπεδο διπλωματικών και διωκτικών αρχών. Ιδιαίτερης σημασίας είναι το γεγονός ότι, ιδίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες, το φαινόμενο έχει προσλάβει εκτεταμένες διαστάσεις σε διεθνές επίπεδο, επιτρέποντας τον χαρακτηρισμό του ως διακρατικού εγκλήματος, όταν στην τέλεσή του εμπλέκονται δύο ή περισσότερα κράτη, ή ως διασυνοριακού εγκλήματος στην περίπτωση όμορων κρατών. Με τον τρόπο αυτό, η εμπορία ανθρώπων εντάσσεται στο πεδίο των σύγχρονων μορφών οργανωμένου εγκλήματος, οι οποίες υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα και απαιτούν συντονισμένες διεθνείς στρατηγικές πρόληψης και καταστολής.⁷⁶

Το 2024 σύμφωνα με τον Εθνικό Μηχανισμό Αναφοράς (EMA) στην Ελλάδα καταγράφηκαν 465 νέες υποθέσεις εμπορίας ανθρώπων ενώ η εργασιακή εκμετάλλευση αναδείχθηκε ως η συνηθέστερη μορφή εμπορίας.⁷⁷

Σε περιβάλλον παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής ανομίας το τελευταίο στάδιο οδηγεί σε καθολικό οργανωμένο έγκλημα ενώ το αποτέλεσμα είναι να πλήττεται εκ βάθρων το φάσμα των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων. Σε περιόδους οικονομικής και κοινωνικής κρίσης χωρών, οι οποίες βρίσκονται σε τέλμα λόγω εσωτερικών κρίσεων και δυσμενών διεθνών περιστάσεων όπως η Ελλάδα, ανθεί το ΟΕ της εμπορίας ανθρώπων η οποία αποτελεί εν τέλει πολιτικό πρόβλημα.⁷⁸

⁷⁵ Κουράκης «Το Οργανωμένο έγκλημα. Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα», ό.π., σ.175

⁷⁶ Αθανασία Συκιώτου, «Ευρωπαϊκή Ένωση – Οργανωμένο Έγκλημα – Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων: Μία ιδιόρρυθμη δυναμική – διαλεκτική σχέση», *Ποινικά Χρονικά*, 2008 (3), 200-215, σ. 206.

⁷⁷ Εθνικός Μηχανισμός αναφοράς (EMA), Ετήσια έκθεση 2024, Ιούνιος 2025, σελ.15-16, πρόσβαση σε <https://ekka.org.gr/index.php/el/ethnikos-mixanismos-anaforas>

⁷⁸ Χαράλαμπος Παπαχαλαράμπους, «Νόμιμη Άμυνα και Εμπορία Ανθρώπων. Δογματικές Ιδιοτυπίες και αιτήματα αντεγκληματικής Πολιτικής», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος) , (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.1572-1576

Η μετεξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος σε δίκτυα διεθνούς δράσεως με επιχειρηματικές εγκληματικές δραστηριότητες, ήρθε ως επακόλουθο των δομικών μεταβολών και των κοινωνικοοικονομικών διεργασιών και της παγκοσμιοποίησης που χαρακτήρισαν το τέλος του εικοστού αιώνα. Η επέκταση και η αναβάθμιση του οργανωμένου εγκλήματος στη σύγχρονη του μορφή και διεθνής δράση του ευνοήθηκαν από την εξασθένιση των λειτουργιών του κράτους και την αξιοποίηση των ελλείψεων ελέγχου, από την ενίσχυση των ανισοτήτων, τη διευκόλυνση της διακίνησης ατόμων και αγαθών στο περιβάλλον της παγκόσμιας αγοράς που δημιουργήθηκε καθώς και στην παράλληλα αναπτυσσόμενη μαύρη αγορά και στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν περαιτέρω σε μεταβολή της μορφολογίας και της κοινωνικής σύνθεσης των εγκληματικών οργανώσεων από ιεραρχικές δομές σε χαλαρά δίκτυα εγκληματιών με διεθνή δράση.⁷⁹

Εν κατακλείδι ο μετασχηματισμός του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα αντικατοπτρίζει τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές της παγκοσμιοποίησης. Από τις παραδοσιακές ιεραρχικές ομάδες, το οργανωμένο έγκλημα εξελίχθηκε σε ευέλικτα διεθνικά δίκτυα με ισχυρή τεχνολογική και οικονομική διάσταση. Η σημερινή μορφολογία και λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος δε, και ειδικότερα στη διεθνική του διάσταση προσεγγίζεται κατά βάση μέσα από το θεωρητικό μοντέλο των «εγκληματικών δικτύων».

3.3 Η επίσημη αποτύπωση του φαινομένου στις εκθέσεις της Ελληνικής αστυνομίας

Μέσα από διεθνείς πιέσεις προέκυψε η σύνταξη ετήσιων εκθέσεων για το ΟΕ στην Ελλάδα από την Ελληνική αστυνομία, οπότε το οργανωμένο έγκλημα αρχίζει να καταγράφεται συστηματικά χωρίς ωστόσο να κατανοείται πλήρως αρχικώς. Το Τμήμα ανάλυσης εγκληματικότητας της Διεύθυνσης δημόσιας ασφάλειας συντάσσει σε ετήσια βάση τις εκθέσεις αυτές από το 1995, πάρα ταύτα οι πρώτες εκθέσεις ήταν περισσότερο περιγραφικές χωρίς να εμβαθύνουν στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του φαινομένου.

⁷⁹ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», ό.π., σ.1201-1203

Μέσα από την έκθεση της Ελληνικής αστυνομίας για το Ο.Ε. για το 2005, διαπιστώνεται ότι παρατηρούνταν τάση ενίσχυσης της παρουσίας αλλοδαπών και ετερογενών εγκληματικών οργανώσεων, σε αντίθεση με τις εγχώριες και περισσότερο ομοιογενείς ομάδες, αυξημένη αξιοποίηση της τεχνολογίας από τις εγκληματικές οργανώσεις, ιδίως σε οικονομικού χαρακτήρα εγκλήματα, όπως οι απάτες, και σε εγκλήματα που διαπράττονταν μέσω διαδικτύου. Οι εξελίξεις αυτές καταδείκνυαν αφενός τη διαφοροποίηση των πεδίων δράσης μεταξύ εγχωρίων και αλλοδαπών οργανώσεων και αφετέρου την αυξανόμενη προσαρμογή του οργανωμένου εγκλήματος στις τεχνολογικές εξελίξεις και στις νέες μορφές εγκληματικής δραστηριότητας.⁸⁰

Κατ' εφαρμογή του άρθρου 11 του Ν. 3875/2010 «Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις», από το 2011 συντάσσονται ετήσιες εκθέσεις που αναφέρονται στην κατάσταση και τις τάσεις του Οργανωμένου Εγκλήματος στην Ελλάδα από τη Δ/ση Δημόσιας Ασφάλειας του Αρχηγείου της ελληνικής αστυνομίας ενώ στην έκθεση του 2012 προστίθεται η συμβολή δύο ειδικών επιστημόνων από το Κέντρο Μελετών Ασφαλείας (ΚΕ.ΜΕ.Α.), και του υπεύθυνου Εισαγγελέα για τη δίωξη Οργανωμένου Εγκλήματος. Σύμφωνα με τις εκθέσεις για τα έτη 2011 και εξής εισήχθησαν σαφέστερα κριτήρια και πρόσθετες παράμετροι για τον ορισμό και την καταγραφή των εγκληματικών δραστηριοτήτων που εντάσσονται στο οργανωμένο έγκλημα ενώ παρατηρείται εμφάνιση πιο οργανωμένων δομών και ιεραρχιών στις εγκληματικές οργανώσεις. Παράλληλα, υπογραμμίζεται η συμβολή της οικονομικής κρίσης και της ανάπτυξης παράνομων αγορών στην ενίσχυση των οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων.⁸¹

Σύμφωνα με την έκθεση της Ελληνικής αστυνομίας για το Ο.Ε. για το 2011 στις κύριες εγκληματικές δραστηριότητες εντάσσονται η παράνομη διακίνηση μεταναστών, η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και οι οργανωμένες ληστείες και κλοπές σε όλη την ελληνική Επικράτεια, με περιπτώσεις συγκεντρώσεως στα αστικά κέντρα. Επιπροσθέτως σε δραστηριότητες όπως η παράνομη διακίνηση μεταναστών, η διακίνηση ναρκωτικών και το εμπόριο ανθρώπων υπήρξαν σαφείς ενδείξεις συνεργασίας με ομάδες του εξωτερικού

⁸⁰ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2005, σ.24-25

⁸¹ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2011, σ.4
Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2012, σ.4

ενώ παρατηρήθηκε γενικότερα μία ενίσχυση του ρόλου των ημεδαπών στις περισσότερες εγκληματικές δραστηριότητες. Οι οργανώσεις είναι ολιγομελείς με τις ιεραρχικές σχέσεις των μελών τους να χαρακτηρίζονται ως χαλαρές. Σημαντικό χαρακτηριστικό της δράσης των εγκληματικών ομάδων αυτή την περίοδο αποτέλεσε η χρήση νόμιμων δομών για τη νομιμοποίηση των εσόδων τους και την απόκρυψη των δραστηριοτήτων τους.⁸²

Μέσα από την έκθεση του 2012 παρατηρείται αυξημένη εμπλοκή ημεδαπών δραστών σε ένα ευρύ φάσμα εγκληματικών δραστηριοτήτων, συνοδευόμενη από ποιοτική αναβάθμιση του ρόλου τους εντός των εγκληματικών οργανώσεων. Ταυτόχρονα, καταγράφεται αύξηση των περιστατικών διαφθοράς δημοσίων υπαλλήλων, γεγονός που αναδεικνύει τη διασύνδεση του οργανωμένου εγκλήματος με θεσμικούς μηχανισμούς.⁸³

Περαιτέρω, σύμφωνα με την έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας, όπως εκείνη για το 2015, το χρονικό διάστημα αυτό δραστηριοποιούνταν στη χώρα περί τις (356) εγκληματικές ομάδες η πλειοψηφία των οποίων (σε ποσοστό 64%) ήταν αμιγώς ημεδαπές ή/και μικτές. Ενώ παρατηρήθηκε αύξηση δραστηριοποίησης στο λαθρεμπόριο προϊόντων. Ιδιαίτερη ανησυχία προκάλεσε δε η διαπιστωμένη εμπλοκή αστυνομικών, οι οποίοι συμμετείχαν σε ορισμένες περιπτώσεις ως ηγετικά ή περιφερειακά στελέχη σε εγκληματικές οργανώσεις με δραστηριοποίηση στο τομέα της εκβίασης.⁸⁴

Οι εκθέσεις της ΕΛ.ΑΣ. των ετών 2017-2018 καταδεικνύουν το μετασχηματισμό των εγκληματικών ομάδων σε δίκτυα με ποικίλες δραστηριότητες και την ανάπτυξη διεθνικών συνεργασιών, όσον αφορά τη δραστηριοποίηση στη διακίνηση ναρκωτικών, παράνομων μεταναστών και στην εμπορία ανθρώπων. Περαιτέρω παρατηρείται ευρεία χρησιμοποίηση του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών ως μέσων διευκόλυνσης των εγκληματικών τους δραστηριοτήτων.⁸⁵

Μετά το 2020 η πανδημία δεν μείωσε το έγκλημα, το μετασχημάτισε, παρατηρείται λιγότερη φυσική εγκληματική δραστηριότητα σε ορισμένους τομείς αλλά αύξηση σε ηλεκτρονικές απάτες και διαδικτυακή εκμετάλλευση. Χαρακτηριστικά αναφορικά με τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, η εφαρμογή των μέτρων που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας, είχαν έμμεσο αντίκτυπο επηρεάζοντας τον τρόπο δράσης των

⁸² Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2011, σ.48-49

⁸³ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2012, σ.3

⁸⁴ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2015, σ.5-6, 74.

⁸⁵ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2017, σ.5-6
Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2018, σ.4-5

εμπλεκόμενων εγκληματικών οργανώσεων, τη διαθεσιμότητα και τις τιμές καθώς και τον αριθμό των συλλήψεων.⁸⁶

Η περίοδος μεταξύ των ετών 2020 και 2024 όπως καταγράφεται στις ετήσιες εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας, συνιστά ένα κρίσιμο χρονικό διάστημα μετασχηματισμού του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα. Το ΟΕ εμφανίζεται τεχνολογικά ενισχυμένο, πολυεπίπεδο, και έντονα διασυνδεδεμένο με διεθνή εγκληματικά δίκτυα, ενώ παράλληλα διεισδύει σε νόμιμες οικονομικές δραστηριότητες.

Στην έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας του 2022 διαπιστώνεται η συνέχιση των βασικών μορφών οργανωμένου εγκλήματος, με ιδιαίτερη έμφαση στη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ως κεντρικό πεδίο δράσης. Παράλληλα, καταγράφεται σημαντική αύξηση των οργανωμένων απατών μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών σε σύγκριση με το 2020. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται, σε μεγάλο βαθμό, με τα περιοριστικά μέτρα που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας του COVID-19, καθώς και με τη συνακόλουθη αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών.⁸⁷

Συνολικά, οι εξελίξεις αυτές καταδεικνύουν την προσαρμοστικότητα του οργανωμένου εγκλήματος στις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, καθώς και τη μετατόπιση των δραστηριοτήτων του προς νέες, τεχνολογικά υποστηριζόμενες μορφές.

Οι πιο πρόσφατες εκθέσεις του 2023 και 2024 επισημαίνουν το μετασχηματισμό και την προσαρμογή των οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων στη σύγχρονη εποχή, την αξιοποίηση νέων εργαλείων και την εφαρμογή προηγμένων και σύνθετων πρακτικών.

Στις κύριες εγκληματικές δραστηριότητες του ΟΕ για το έτος 2023 συγκαταλέγονταν η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, η διακίνηση μεταναστών και η εμπορία ανθρώπων, το λαθρεμπόριο προϊόντων και οι οργανωμένες απάτες.⁸⁸

Σημαντική παρατήρηση της εκθέσεως για το 2024 αποτελεί η διείσδυση και η χρησιμοποίηση νόμιμων επιχειρήσεων όπως επι παραδείγματι στην εστίαση, στον τουρισμό και το εμπόριο, από εγκληματικές ομάδες διακίνησης προϊόντων, η χρήση εταιρικών

⁸⁶ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2020, σ.20-22

⁸⁷ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2022, σ.5, 111.

⁸⁸ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2023, σ. 6-7

σχημάτων για νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα καθώς και η παρατήρηση φαινομένων ευκαιριακής διαφθοράς.⁸⁹

Εκ των ανωτέρω συναγάζεται ότι το οργανωμένο έγκλημα δεν λειτουργεί πλέον «παράλληλα» με την οικονομία, αλλά εντός αυτής.

Η εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, όπως αποτυπώνεται στις επίσημες εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας, παρουσιάζει μια μετάβαση από ιεραρχικά δομημένες ομάδες σε σύνθετα, διεθνοποιημένα και ευέλικτα δίκτυα με ισχυρή διασύνδεση με δίκτυα των Βαλκανίων και άλλων χωρών. Προκύπτει η ανάδυση νέων μορφών εγκλημάτων με τις εγκληματικές ομάδες να δραστηριοποιούνται ταυτόχρονα σε διάφορους τομείς εγκληματικότητας όπως η παράνομη διακίνηση μεταναστών κι η εμπορία ανθρώπων, η διακίνηση ναρκωτικών, το λαθρεμπόριο, και οι απάτες ενώ υπάρχουν ενδείξεις εσωτερικού ανταγωνισμού και αναδιάρθρωσης των δικτύων. Οι κυριότερες μορφές οργανωμένου εγκλήματος συμπεριλαμβάνουν την παράνομη διακίνηση μεταναστών, διακίνηση ναρκωτικών, εμπορία ανθρώπων, οργανωμένες ληστείες, λαθρεμπόριο, απάτες και εκβιάσεις. Παράλληλα, καταγράφεται αυξημένη χρήση βίας, καθώς και ενίσχυση της συμμετοχής ημεδαπών σε εγκληματικές δραστηριότητες. Το οργανωμένο έγκλημα εμφανίζεται στο σύνολο της επικράτειας, ωστόσο παρουσιάζει μεγαλύτερη συγκέντρωση στα μεγάλα αστικά κέντρα, ιδίως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.⁹⁰

3.4. Χαρακτηριστικές υποθέσεις σύγχρονου διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος

3.4.1 Υπόθεση διακίνησης ναρκωτικών «Noor 1»

Η μυθιστορηματική αυτή υπόθεση διακίνησης ναρκωτικών με την εμπλοκή διεθνών δικτύων Τούρκων και Ιρανών εμπόρων ναρκωτικών με διασυνδέσεις σε διάφορες χώρες καθώς και Ελλήνων εμπλεκόμενων, αποτελεί μία από τις πιο περίπλοκες στη σύγχρονη ελληνική δικαιοσύνη ενώ κατέδειξε τον ρόλο της Ελλάδας ως κόμβου μεταφοράς ναρκωτικών προς την Ευρώπη και αποκάλυψε πόσο σύνθετα και πολυεπίπεδα είναι τα δίκτυα αυτά.

⁸⁹ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2024, σ.13-16

⁹⁰ Ετήσιες εκθέσεις ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για τα έτη 2011-2024

Το ιστορικό της μεταφοράς τόνων ηρωίνης στα αμπάρια πλοίου ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2014 από πετρελαιοφόρο, που είχε αναχωρήσει από το Ντουμπάι με προορισμό την Ελλάδα ενώ στα αμπάρια είχαν συσκευαστεί και κρυφτεί μικρά σακιά ηρωίνης, συνολικού βάρους πλέον των δύο τόνων συνολικά. Στα τέλη του Μαΐου του 2014 το πλοίο που ονομαζόταν «Noor 1», περνάει από τη Διώρυγα του Σουέζ και το πρωί της 6ης Ιουνίου, προσαράζει στην Ελευσίνα έχοντας στα αμπάρια του περίπου 2,1 τόνους ηρωίνης. Την επομένη, τέσσερις Κούρδοι παραλαμβάνουν τους σάκους με την ηρωίνη από τα αμπάρια και τους μεταφέρουν στην Αθήνα όπου έχουν μισθώσει μια αποθήκη και ένα βιομηχανικό υπόστεγο σε ελαιώνες κοντά στο αεροδρόμιο «Ελ. Βενιζέλος». Εκεί αραιώνουν την ηρωίνη με περισσότερους από πέντε τόνους μαρμαρόσκονης από λατομείο της Πεντέλης. Εν συνεχεία για τη μεταφορά είχε οργανωθεί η απόκρυψη του φορτίου σε πάνινες σακούλες που έγραφαν «Pakistan White Sugar», και η μεταφορά του με ειδικά διαμορφωμένο φορτηγό, με μυστικές κρύπτες, το οποίο έφερε μέλος του κυκλώματος από το Βέλγιο, για τη μετέπειτα μεταφορά του σε λιμάνι στη βορειοδυτική Ελλάδα από όπου διασχίζοντας την Αδριατική ακτοπολοϊκώς με προορισμό την Ιταλία η ηρωίνη θα διακινούταν προς πώληση στην Ευρώπη. Κατόπιν καταγγελίας από πληροφοριοδότη για μεταφορά μιας τεράστιας ποσότητας ναρκωτικών, ένοπλοι του Λιμενικού σώματος εισέβαλαν σε αποθήκη και σε έπαυλη Έλληνα επιχειρηματία όπου φυλασσόταν από μισός τόνος ηρωίνης ενώ Κούρδοι και Έλληνες εμπλεκόμενοι συνελήφθησαν.⁹¹

Στη συνέχεια συνελήφθησαν τα μέλη του πληρώματος και συνολικά συνελήφθησαν 35 άτομα ενώ το πρόσωπο-κλειδί της επιχείρησης που μετέφερε την ηρωίνη από την Ελευσίνα είχε ήδη δραπετεύσει από την Ελλάδα στο εξωτερικό. Εν τέλει οι εγκέφαλοι της επιχείρησης στράφηκαν ο ένας εναντίον του άλλου και η σύγκρουση άφησε πίσω της περισσότερους από 17 βασικούς μάρτυρες νεκρούς σε τρεις ηπείρους ενώ αρχεία τηλεφωνικών υποκλοπών αποκάλυψαν την εξαγορά δεκάδων αστυνομικών από την Τουρκία ως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Εμπλεκόμενοι ήταν και Έλληνες, όπως ο επιχειρηματίας που ναύλωνε το πλοίο για μεταφορά πετρελαίου και στην έπαυλη του οποίου ανευρέθη φορτίο της ναρκωτικής

⁹¹ Βασίλης Γ. Λαμπρόπουλος, «Όλη η αλήθεια για το «Noor 1» – Πώς καταρρίπτονται πέντε σενάρια κατασκευής ενόχων», ΤΟ ΒΗΜΑ, 14/04/2018, διαθέσιμο στο : <https://www.tovima.gr/2018/04/14/society/oli-i-alitheia-gia-to-noor-1-pws-katarriptontai-pente-senaria-kataskeyis-enoxwn/> (πρόσβαση 14/06/2026)

ουσίας. Αρκετά άτομα καταδικάστηκαν για συμμετοχή στη διακίνηση ενώ αρκετοί από τους κατηγορούμενους αθώωθηκαν στη δίκη λόγω αμφιβολιών.⁹²

Η υπόθεση αυτή αποτελεί μετουσίωση της θεωρίας της ιεραρχημένης «αποσυνδεδεμένης» οργάνωσης της οποίας τα επιχειρησιακά μέλη είναι αναλώσιμα και εκτεθειμένα, ενώ οι «εγκέφαλοι» παραμένουν προφυλαγμένοι από τον έκθεση και τον κίνδυνο σύλληψης καθώς το «αόρατο» μέρος του εγκλήματος δεν αποκαλύπτεται πλήρως. Παράλληλα αποτελεί υποδειγματική περίπτωση της λειτουργίας πολυεθνικών δικτύων στα πλαίσια της οποίας κάθε χώρα διαδραματίζει διαφορετικό ρόλο στα στάδια της παραγωγής, μεταφοράς και διανομής των ναρκωτικών ουσιών.

3.4.2. Κύκλωμα εμπορίας ανθρώπων στην Κρήτη

Χαρακτηριστική υπόθεση εμπορίας ανθρώπων από εγκληματική οργάνωση η οποία περιελάμβανε διακρατικό δίκτυο και οικονομικά κέρδη εκατομμυρίων αποτελεί η υπόθεση εργασιακής εκμετάλλευσης αλλοδαπών στην Κρήτη όπου το οργανωμένο έγκλημα ενσωμάτωσε στη δράση του νόμιμους μηχανισμούς για να μειώσει τον κίνδυνο ανίχνευσης και λειτουργούσε σαν «παράλληλη αγορά εργασίας».

Σύμφωνα με την αστυνομική έρευνα, από το 2023 είχε συσταθεί εγκληματική ομάδα με δομημένη και διαρκή δράση, και με σκοπό την αποκόμιση παράνομου οικονομικού οφέλους, μέσω της εμπορίας ανθρώπων, με τη μορφή της εργασιακής εκμετάλλευσης, ενώ υπήρχε συστηματική καταστρατήγηση της μεταναστευτικής και εργατικής νομοθεσίας. Η οργάνωση αυτή λειτουργούσε υπό το κέλυφος ομόρρυθμης εταιρείας που είχε συσταθεί από το 2021 με έδρα το Ηράκλειο Κρήτης, και δραστηριοποιούνταν στην παροχή γραμματειακών και συμβουλευτικών υπηρεσιών σε συνδυασμό με υπηρεσίες χρηματικής διαμεσολάβησης, παρέχοντας στην πράξη κάλυψη για την τέλεση των παράνομων δραστηριοτήτων. Το ζευγάρι ιδιοκτητών του ιδιωτικού Κέντρου Εξυπηρέτησης Πολιτών που αποτελούσε το «κέλυφος» για τη διάρθρωση και λειτουργία της εγκληματικής οργάνωσης, αποτελούσαν τον αρχηγό και υπαρχηγό της.⁹³

⁹² «Noor One: Το στοιχειωμένο καράβι «σκοτώνει» ακόμα - Δεκάδες νεκροί εμπλεκόμενοι και αζεδιάλυτο μυστήριο», Newsroom, ΕΘΝΟΣ, 06/01/2024, διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/greece/article/296296/nooronetostoixeiomenokarabiskotoneiakomadekadesnekroiempjekomenoikaixedialytomysthrio>, (πρόσβαση 14/06/2026)

⁹³ Έλλη Κοκάλι, «Γιγαντιαία εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης στην Κρήτη – Λεία 5 εκατ. ευρώ και 21 συλληφθέντες», neakriti, 17/03/2026, διαθέσιμο στο:

Τα μέλη της οργάνωσης είχαν αναπτύξει ένα δίκτυο συνεργατών στην Ελλάδα και το εξωτερικό, μέσω του οποίου προέβαιναν στη συστηματική εισροή πολιτών τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια και στην υφαρπαγή θεωρήσεων εισόδου. Στη δράση τους συγκαταλέγονταν η στρατολόγηση αλλοδαπών εκμεταλλεόμενοι την ευάλωτη θέση τους και εξαπατώντας τους με απατηλά μέσα, με το πρόσχημα της εύρεσης εργασίας και διαμονής στην Ελλάδα, μέσω ψευδών υποσχέσεων. Εν συνεχεία προχωρούσαν σε έκδοση θεωρήσεων εισόδου και άδειων διαμονής υποβάλλοντας ανακριβή και ψευδή στοιχεία στις αρμόδιες Αρχές. Μετά την είσοδο τους στη χώρα, η οργάνωση αναλάμβανε την παραλαβή, μεταφορά και εγκατάστασή των αλλοδαπών σε συγκεκριμένες περιοχές της επικράτειας, κυρίως στην Κρήτη, αλλά και σε περιοχές της Βοιωτίας και της Αττικής, για την τοποθέτησή τους σε θέσεις εργασίας, υπό καθεστώς εργασιακής εκμετάλλευσης. Μέσο πραγμάτωσης της εμπορίας αποτελούσε η παρακράτηση των ταξιδιωτικών εγγράφων των αλλοδαπών για την άσκηση ελέγχου καθώς και η δημιουργία υπέρμετρων οικονομικών υποχρεώσεων σε βάρος τους, με σκοπό την αποπληρωμή τους μέσω της εργασίας τους, για την περιαγωγή τους σε καθεστώς εξάρτησης. Η διακίνηση των παράνομων εσόδων, μέσω καταγραφών και σημειώσεων οικονομικών συναλλαγών, καθώς και μέσω τρίτων προσώπων, κατέδειξε την οργανωμένη οικονομική δραστηριότητα.

Εν τέλει συνελήφθησαν 21 μέλη της οργάνωσης, ενώ η δικογραφία που σχηματίστηκε αφορούσε την ένταξη και συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση και τις κακουργηματικές πράξεις της εμπορίας ανθρώπων, της διευκόλυνσης της εισόδου και παράνομης διαμονής πολίτη τρίτης χώρας στο ελληνικό έδαφος από κερδοσκοπία, της παρακράτησης ταξιδιωτικών εγγράφων, της παράνομης κατακράτησης, της απάτης κατά του νομικού προσώπου του Ελληνικού Δημοσίου, καθώς και παράβασης του Κώδικα Εργατικού Δικαίου και της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες.⁹⁴

Η δράση της εγκληματικής οργάνωσης εμπορίας ανθρώπων στην Κρήτη με όρους λειτουργίας επιχείρησης με δομή, ρόλους και συνεχή ροή θυμάτων η οποία εκμεταλλεύτηκε το ίδιο το σύστημα μετανάστευσης, χρησιμοποιώντας βίζες εργασίας και δημιουργώντας μια νόμιμη βιτρίνα στο πλαίσιο του οργανωμένου εγκλήματος με

https://www.neakriti.gr/kriti/irakleio/2168396_gigantiaia-exarthrosi-egklimatikis-organosis-stin-kriti-leia-5-ekst-eyro-kai, (πρόσβαση 14/06/2026)

⁹⁴ Ελένη Στάμου, «Κρήτη: Εξαρθρώθηκε κύκλωμα εμπορίας ανθρώπων – 21 συλλήψεις», Αυτοδιοίκηση, 18/03/2026, διαθέσιμο στο: <https://www.aftodioikisi.gr/koinonia/kriti-exarthrothike-kykloma-emporias-anthropou-21-syllipseis/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

διασυνδέσεις πέρα από την Ελλάδα, αντανakλά τη σύγχρονη τάση μετατόπισης του trafficking προς την εργασιακή εκμετάλλευση, που είναι πιο «αόρατη» αλλά εξίσου κερδοφόρα. Επιπλέον η υπόθεση αυτή καταδεικνύει ότι το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα δεν λειτουργεί πλέον «εκτός συστήματος» αλλά μέσα σε αυτό, αξιοποιώντας νόμιμες δομές για παράνομο κέρδος.

4. Η οικονομική κρίση και η αναδιάρθρωση του οργανωμένου εγκλήματος

4.1 Η κρίση ως παράγοντας μετασχηματισμού

Η οικονομική κρίση πλαισιώνεται από δύο βασικές κοινωνικές συνθήκες στην Ελλάδα οι οποίες ενισχύουν την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, η πρώτη αποτελεί συνέπεια της κρίσης, ενώ η δεύτερη αφορά διαρθρωτικές συνθήκες, όπως η υψηλή ανεργία και η παραοικονομία. Σύμφωνα με τη Eurostat, τον Αύγουστο του 2015 η Ελλάδα είχε το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας (24,6%) μεταξύ των 28 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, η Ελλάδα παρουσιάζει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά παραοικονομίας στην Ευρώπη. Τα διαθέσιμα στοιχεία για το 2013 κατέταξαν την Ελλάδα στην 8^η θέση μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών-μελών με υψηλά επίπεδα παραοικονομίας. Η ανάπτυξη της παραοικονομίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα που ευνοεί την ανάπτυξη δραστηριοτήτων των εγκληματικών οργανώσεων. Περαιτέρω η επίδραση της οικονομικής κρίσης στο οργανωμένο έγκλημα τεκμηριώνεται από τις εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας για τα έτη 2011 και 2012. Σε αυτές, η κρίση θεωρείται βασική συνθήκη για την επέκταση των δραστηριοτήτων του οργανωμένου εγκλήματος.

Πράγματι, ο ετήσιος αριθμός υποθέσεων εγκληματικών οργανώσεων που ερευνώνται από την Ελληνική Αστυνομία έχει αυξηθεί με την πάροδο του χρόνου, ωστόσο, οι μεταβολές αυτές ενδέχεται να σχετίζονται και με αλλαγές στις προτεραιότητες της Ελληνικής Αστυνομίας ή με μεταβολές στον τρόπο δράσης (*modus operandi*) των εγκληματικών ομάδων (π.χ. συμμετοχή μη επαγγελματιών δραστών, συγκρούσεις μεταξύ οργανωμένων εγκληματικών ομάδων κλπ). Παρατηρείται επίσης σαφής αύξηση στον αριθμό των ατόμων που εμπλέκονται σε εγκληματικές οργανώσεις.⁹⁵

Οι κρίσεις που αντιμετωπίζει ένα κράτος, οδηγούν στην αποδυνάμωση των αντίστοιχων δομών και λειτουργιών του με αποτέλεσμα τα κενά που προκύπτουν να δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την εμφάνιση και την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος. Ειδικότερα η οικονομική κρίση, η οποία συνεπάγεται την αποδυνάμωση των κεντρικών κρατικών δομών, ευνοεί την ανάπτυξη φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα με παρεμβαίνουσα μεταβλητή τις αδύναμες κρατικές δομές. Το φαινόμενο αυτό, αφού

⁹⁵ Gasparinatos, Stamouli, Vidali, “Extortion in Greece”, ό.π., p.163-164

αναπτυχθεί και ισχυροποιηθεί υπό τις προαναφερθείσες συνθήκες, συμβάλλει περαιτέρω στην αποδυνάμωση των βασικών λειτουργιών του κράτους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, διαμορφώνεται μια ανατροφοδοτούμενη και αμφίδρομη σχέση μεταξύ κρίσης και εγκληματικότητας, η οποία οδηγεί σε περαιτέρω εμβάθυνση της ήδη υπάρχουσας κρίσης συντελώντας στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος ανομίας και παραοικονομίας.⁹⁶

Οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, για την επιβίωση και την επέκταση της δράσης τους εκμεταλλεύονται κάθε αδυναμία και ολιγωρία του κατεστημένου συστήματος εξουσίας. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούν τα κέρδη που αποκομίζουν από τις παράνομες δραστηριότητές τους ώστε να διαφθείρουν φορείς άσκησης της κρατικής εξουσίας για την προστασία της δράσης τους και την περαιτέρω προώθηση της, ενώ από την άλλη παρεισφρύουν στη νόμιμη οικονομία προκειμένου να «νομιμοποιήσουν» τα παράνομα κέρδη τους και προς ισχυροποίηση της θέσης και της επίδραση τους στο σύστημα εντός του οποίου λειτουργούν.⁹⁷

Η οικονομική κρίση που έπληξε τη χώρα κατά την περίοδο 2007–2008 και τα επόμενα έτη συνέβαλε σημαντικά στην ενίσχυση του λαθρεμπορίου διαφόρων προϊόντων, ως μέσο επιβίωσης μέσα σε ένα επιχειρηματικό περιβάλλον που βρισκόταν σε κατάρρευση. Παράλληλα, η κρίση αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξη εγκληματικών δραστηριοτήτων, τόσο για λόγους οικονομικής επιβίωσης μικρομεσαίων επιχειρηματιών όσο και για την επιδίωξη συσσώρευσης πλούτου.⁹⁸

Στην Ελλάδα η οικονομική κρίση, η συνεπαγόμενη κοινωνική αποδιοργάνωση και η αναποτελεσματική διακυβέρνηση αφενός, και η αμφισβήτηση της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό λόγω του διεθνούς δανεισμού, της μαζικής εισροής μεταναστών σε συνδυασμό με την αδυναμία διαχείρισής της αφετέρου, είχαν συνέπειες για τη φυσική και κοινωνική αταξία στις πόλεις, ενώ τα παρασιτικά συστήματα και δίκτυα επωφελήθηκαν χρησιμοποιώντας τις ευκαιρίες για δράση μέσα σε λειτουργικά συστήματα για την ανάπτυξη και ενίσχυση του δικτύου τους καθώς και απορροφώντας την προσοχή και τους

⁹⁶ Ηλίας Βασιλειάδης, Μαίρη Μπόση, «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος) (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.1166, 1170

⁹⁷ Στο ίδιο, σ.1176-1177

⁹⁸ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2011, σ.48-49

πόρους του συστήματος οδηγώντας στη διαφθορά του, επωφελούμενα από τη μία από την αδυναμία του επίσημου συστήματος και από την άλλη διαβρώνοντας το.⁹⁹

Η συνέπεια της αναγωγής σε αυτό το ευρύτερο οικονομικό-κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο οδηγεί στην αμφισβήτηση της αντιμετώπισης των παράνομων αγορών μέσα από το στρεβλωτικό φακό της θεωρίας της «αλλοδαπής συννομωσίας», στην αναγνώριση μίας ευέλικτης και ευκαιριακής προσέγγισης των μέσων και των στόχων της εγκληματικής δραστηριότητας καθώς και των ασταθών σχέσεων. Σε αυτό το πλαίσιο απαντάται στις δραστηριότητες αυτές μία συμβιωτική σχέση νόμιμων και παράνομων οικονομικών φορέων.¹⁰⁰

Σύμφωνα με την έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα του 2012, καταγράφηκε αύξηση εγκληματικών δραστηριοτήτων με σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για το δημόσιο, όπως οι απάτες και το λαθρεμπόριο. Η οικονομική κρίση δημιούργησε, αφενός, πρόσφορο έδαφος για την ενίσχυση της δράσης εγκληματικών οργανώσεων και αφετέρου συνθήκες που ευνόησαν τη συμμετοχή ατόμων τα οποία αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα οικονομικής επιβίωσης.¹⁰¹

Αναφορικά με το μετασχηματισμό του οργανωμένου εγκλήματος μέσα σε αυτό το περιβάλλον, η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες υπήρξε πολυδιάστατη. Η κλιμακούμενη οικονομική κρίση έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις ποιοτικές και ποσοτικές μεταβολές του οργανωμένου εγκλήματος καθώς διαμόρφωσε νέες ευκαιρίες για το πεδίο δράσης του, ενώ διευκόλυνε τη δράση και την ποιοτική του αναδιάρθρωση οδηγώντας σε μεταβολές στο *modus operandi* και στη δημιουργία νέων τάσεων. Αρχικώς εξαιτίας της συρρίκνωσης της αγοραστικής δύναμης και της επακόλουθης μείωσης της κατανάλωσης συμπεριλήφθηκε σταδιακά στις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες η παραποίηση και η διακίνηση προϊόντων καθημερινών αναγκών αλλά και πολυτελείας. Επιπλέον λόγω της ζήτησης φθηνότερων προϊόντων και της αυξανόμενης εμπλοκής παράνομων μεταναστών σε δίκτυα διακίνησης

⁹⁹ Έφη Λαμπροπούλου «Κρίση, Έγκλημα και Σύστημα Ποινικής Καταστολής - Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος), (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.1060-1061

¹⁰⁰ Γεώργιος Α. Αντωνόπουλος & Γεώργιος Παπανικολάου «Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος), (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.968-979

¹⁰¹ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2012, σ.3

παράνομων αγαθών σημειώθηκε ραγδαία αύξηση της παραοικονομίας καθώς επίσης και αύξηση των κρουσμάτων διαφθοράς στον κρατικό μηχανισμό εξαιτίας των πολιτικών λιτότητας στο δημόσιο τομέα.¹⁰²

Από τη μία πλευρά, παρατηρείται αύξηση στο λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων, γεγονός που συνδέεται με την αυξημένη ζήτηση και την υψηλή φορολόγηση των νόμιμων προϊόντων. Από την άλλη πλευρά, καταγράφεται ύφεση στην παροχή «προστασίας» σε νυχτερινά καταστήματα, εξαιτίας της μείωσης της κατανάλωσης και, κατ' επέκταση, των αναμενόμενων κερδών, καθώς και της περιορισμένης παρουσίας εγκληματικών ομάδων στον συγκεκριμένο τομέα.

Συνεπώς, η οικονομική κρίση δεν οδήγησε απλώς σε αύξηση της εγκληματικότητας, αλλά σε αναδιάρθρωση των μορφών και των πεδίων δράσης του οργανωμένου εγκλήματος, ανάλογα με τις νέες οικονομικές συνθήκες, σε αύξηση του αριθμού των ατόμων που εμπλέκονταν σε οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες ενώ παρατηρήθηκε διαφοροποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των εμπλεκομένων.¹⁰³

4.2 Μεταβολές στη δομή και τη δράση των εγκληματικών δικτύων

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 και οι επιπτώσεις της στην Ελλάδα όπως η οικονομική και κοινωνική απορρύθμιση επηρέασαν σημαντικά τη δομή και τη λειτουργία των εγκληματικών δικτύων ποσοτικά αλλά και ποιοτικά, αναφορικά με τον τρόπο οργάνωσης και δράσης τους. Από τη μία τα εγκληματικά δίκτυα έγιναν πιο ευέλικτα, παρατηρήθηκαν προσωρινές συνεργασίες μεταξύ ομάδων με τη χρήση μικρών αυτόνομων πυρήνων κι από την άλλη αυξήθηκαν τα εγκλήματα με απόδοση υψηλότερου κέρδους και χαμηλότερου ρίσκου όπως οι ηλεκτρονικές απάτες. Περαιτέρω η κρίση επιτάχυνε τη διεθνή διασύνδεση μεταξύ δικτύων διακίνησης ναρκωτικών και διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων καθώς και λαθρεμπορίου καυσίμων και καπνικών.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την Έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας του 2011, η οικονομική κρίση και ο περιορισμός των νόμιμων οικονομικών δραστηριοτήτων δημιούργησε τις συνθήκες για ανάπτυξη αντίστοιχων παράνομων που θα απέφεραν υψηλά κέρδη και για

¹⁰² Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», ό.π., σ.1211-1212

¹⁰³ Στο ίδιο, σ.1215-1217, 1223

εύκολη στρατολόγηση ατόμων, κυρίως αλλοδαπών που αντιμετώπιζαν δυσκολία επιβίωσης. Οι εγκληματικές ομάδες που δραστηριοποιούνταν στην παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών ουσιών επιδόθηκαν στη χρησιμοποίηση νομότυπων επιχειρήσεων για τη διακίνηση των ναρκωτικών μαζί με τα εμπορεύματά τους, καθώς και για τη νομιμοποίηση των εσόδων τους μέσω της ίδρυσης εταιρειών, της αγοράς ακινήτων και μέσων μεταφοράς ή της μεταφοράς χρηματικών ποσών σε υπεράκτιες εταιρίες.¹⁰⁴

Αναφορικά με τις μεταβολές που επήλθαν στις εγκληματικές ομάδες, αρκετά μέλη δεν είναι μόνιμα πλέον παρά αναλαμβάνουν συγκεκριμένο έργο για περιορισμένο χρόνο, ενώ επιπροσθέτως συνεργάζονται και με άλλες εγκληματικές ομάδες. Παρατηρώντας τις συσχετίσεις με τις μεταβολές στην αγορά εργασίας και τις αναδυόμενες μορφές εργασίας που κυριαρχούν, σημειώνονται ανελαστικές σχέσεις εργασίας και συμβάσεις έργου ορισμένου χρόνου καθώς και καθεστώς ημιαπασχόλησης. Οι οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες καθώς αποτελούν επιχειρηματικές δραστηριότητες και επηρεάζονται από το εκάστοτε οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα μεταβάλλονται και αναδιαρθρώνονται μέσα σε αυτό το πλαίσιο ενώ ταυτόχρονα επηρεάζεται και ο τρόπος που διαρθρώνονται και λειτουργούν οι παράνομες αγορές.¹⁰⁵

Στην έκθεση της Europol για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ευρώπη (SOCTA 2013), η οικονομική κρίση αναδείχθηκε ως καταλύτης για την εμφάνιση νέων μορφών απάτης και άλλων εγκλημάτων με οικονομική διάσταση. Όπως σημειώνεται η οικονομική κρίση δεν οδήγησε σε αύξηση της δραστηριότητας του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά σε αξιοσημείωτες μεταβολές στις εγκληματικές αγορές. Πολλές οργανωμένες εγκληματικές ομάδες επέδειξαν ευελιξία στις παράνομες επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και ικανότητα να εντοπίζουν γρήγορα νέες ευκαιρίες που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Οι παγκόσμιες ανισότητες συνέχισαν να ωθούν τους μετανάστες προς την ΕΕ και να παρέχουν στις οργανωμένες εγκληματικές ομάδες μια μεγάλη πελατειακή βάση. Η αυξανόμενη ζήτηση για φθηνά προϊόντα και υπηρεσίες ενίσχυσε την ανάπτυξη μιας σκιώδους οικονομίας, στην οποία υφίστατο εργασιακή εκμετάλλευση μεταναστών και εργασιακό trafficking. Περαιτέρω η παραγωγή και η διακίνηση ναρκωτικών συνέχισαν να αποτελούν από τους πιο κερδοφόρους τύπους οργανωμένου εγκλήματος. Οι ευρωπαϊκές οργανωμένες εγκληματικές ομάδες διαδραμάτισαν ολοένα και σημαντικότερο ρόλο στην

¹⁰⁴ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2011, σ.21, 50-51

¹⁰⁵ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», ό.π., σ.1221-1223

εισαγωγή κοκαΐνης σε μεγάλη κλίμακα, και ορισμένες από αυτές πλέον λειτούργησαν ως σημαντικοί μεσάζοντες, συνεργαζόμενες άμεσα με τους προμηθευτές, ενώ εκφράστηκαν ανησυχίες ότι οι αποστολές κοκαΐνης παραμέναν αόρατες και δεν εντοπίζονταν, λόγω της ενσωμάτωσής τους σε άλλα υλικά και εντοπίστηκαν δευτερογενή εργαστήρια εκχύλισης στην Ισπανία, τις Κάτω Χώρες, την Πολωνία, την **Ελλάδα** και τη Μολδαβία.¹⁰⁶

Οι εγκληματικές οργανώσεις έχουν γίνει ευέλικτες και προσαρμόζονται στις ανάγκες της αγοράς εκμεταλλευόμενες τα κενά και τις ανακύπτουσες ευκαιρίες. Η λειτουργία μέσω δικτύων προσφέρει συγκάλυψη της δράση των επιμέρους επιχειρήσεων καθώς προστατεύονται από μεγαλύτερα δίκτυα, εμπορικά ή επικοινωνιακά. Από την άλλη μέσω των δικτύων εξασφαλίζεται η διακίνηση προϊόντων και η διάθεση υπηρεσιών σε χαμηλές τιμές με μειωμένους κινδύνους καθώς η συμμετοχή σε δίκτυο πιστοποιεί την φερεγγυότητα. Η θέση μιας παράνομης ομάδας στην παγκόσμια ιεραρχία του οργανωμένου εγκλήματος προσδιορίζεται από την ευρύτητα του δικτύου στο οποίο συμμετέχει, και ειδικότερα από τη δυνατότητά της να χρησιμοποιεί διηπειρωτικά δίκτυα και να υποστηρίζεται διεθνικά για την συγκάλυψη των παράνομων επιχειρήσεων της.¹⁰⁷

4.3 Λανθάνουσες λειτουργίες του Ο.Ε - Παραοικονομία και παράνομες αγορές

Το οργανωμένο έγκλημα δημιουργεί μια «σκιώδη οικονομία», όπου καλύπτει τη ζήτηση παροχής αγαθών και υπηρεσιών που δεν ικανοποιούνται νόμιμα, περιθωριοποιημένες ομάδες βρίσκουν εργασία, ενώ παράλληλα δημιουργεί δίκτυα σχέσεων με φορείς πολιτικής εξουσίας και καταστολής, επηρεάζοντας τη λειτουργία των θεσμών και οι εγκληματικές οργανώσεις λειτουργούν ως ανεπίσημο σύστημα «προστασίας» ή επίλυσης διαφορών καθώς και ως «ρυθμιστές» των παράνομων αγορών.

Οι παράνομες αγορές, υπό την έννοια των τόπων και πλαισίων στα όρια των οποίων πραγματοποιείται μια συνεχής ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών, η παραγωγή, διακίνηση, και χρήση των οποίων απαγορεύεται ή ρυθμίζεται πολύ αυστηρά, αναπτύχθηκαν

¹⁰⁶ SOTCA (Serious and Organized Crime Threat Assessment), Europol (2013), [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/sotca2013.pdf](https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/sotca2013.pdf), σ.13-14, 22

¹⁰⁷ Λαμπροπούλου, «Κρίση, Έγκλημα και Σύστημα Ποινικής Καταστολής - Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση», ό.π., σ.1038-1040

παράλληλα με το σύγχρονο κοινωνικό κράτος. Αποτελούν δε παρενέργεια των προσπαθειών των κρατών και του διεθνούς δικαίου να προστατεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα έννομα αγαθά που έχουν αξία για τον ευρύ πληθυσμό, καθώς οι συμφωνίες και οι διεθνείς συμβάσεις για την προστασία τους μέσω των απαγορεύσεων αυτών, συνέβαλαν στη δημιουργία αυτών των παράνομων αγορών καθώς και παράνομων πρακτικών αναφορικά με τον τρόπο παραγωγής του εμπορεύσιμου αγαθού ή με τα χρησιμοποιούμενα μέσα, όπως το λαθρεμπόριο νόμιμων αγαθών παραδείγματος χάριν καπνού και αλκοόλ. Υπό καθεστώς ελεύθερης αγοράς ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι ο εντοπισμός των πιο παραγωγικών και κερδοφόρων οικονομικών δραστηριοτήτων στα πλαίσια είτε νόμιμων είτε παρανόμων αγορών ενώ το οργανωμένο έγκλημα αναπτύσσεται σε συνάρτηση με τη δυναμική των παρανόμων αγορών εντός των οποίων δραστηριοποιείται. Οι παράνομες αγορές χαρακτηρίζονται από υπερεμπορευματοποίηση φυσικών και κοινωνικών αγαθών αποφασιστικής σημασίας για τους πολίτες ενώ διακρίνονται από υψηλό κόστος συναλλαγών καθώς μέσα σε αυτό συμπεριλαμβάνονται παρεμπίπτοντα έξοδα για την προστασία της μυστικότητας των επιχειρήσεων, των μελών και των εμπορευμάτων τους λόγω της απουσίας νομικής προστασίας και μηχανισμών ελέγχου.¹⁰⁸

Οι εγκληματικές επιχειρήσεις που ελέγχουν την αγορά διακρίνονται από την ικανότητα χρησιμοποίησης οικονομικών πόρων και πολιτικών δράσης ταυτοχρόνως. Για την 'εύρυθμη' λειτουργία των παράνομων επιχειρήσεων εκτός από τα αναγκαία κεφάλαια, απαιτείται μηχανισμός επιβολής ισχύος, περιορισμός της αλυσίδας των συναλλασσόμενων προσώπων και οργανώσεων για την προστασία της δράσης, καθώς και μηχανισμός αδρανοποίησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ήτοι των αστυνομικών αρχών, της δικαιοσύνης και γενικότερα των αρμοδίων ελεγκτικών μηχανισμών, μέσω αφενός δωροδοκιών και αφετέρου εξασφάλισης της συναίνεσης μεγάλου μέρους του πληθυσμού για τη δράση της οργάνωσης και χρησιμοποίησης αυτής της συναίνεσης εντός ενός ανταλλακτικού συστήματος αλληλοεξυπηρετήσεων και αμοιβαίων οικονομικών συμφερόντων με την πολιτική εξουσία. Η οικονομική ανέχεια, το πελατειακό σύστημα διακυβέρνησης σε συνδυασμό με τη διαφθορά της δημόσιας διοίκησης διευκολύνουν τη

¹⁰⁸ Λαμπροπούλου, «Κρίση, Έγκλημα και Σύστημα Ποινικής Καταστολής - Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση», ό.π., σ.1030-1034

δράση των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων και εξασφαλίζουν στους φορείς πολιτικής εξουσίας τη διατήρηση των κεκτημένων τους.¹⁰⁹

Από την αρχή της δεκαετίας 2000-2010 κι έπειτα, συνεπεία των δομικών μεταβολών στα τέλη του εικοστού αιώνα, και της επέκτασης της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς και των συνεπειών που αυτή είχε, ήτοι της δημιουργίας νέων αγορών που δεν ρυθμίστηκαν κεντρικά, της όξυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων και της δημιουργίας μιας δεξαμενής ατόμων που δεν ήταν δυνατό να απορροφηθούν από τη νόμιμη οικονομία, υπήρξε σταδιακή παγίωση των εγκληματικών οργανώσεων στην Ελλάδα οι οποίες εκμεταλλεύτηκαν αυτά τα λειτουργικά κενά και απορρόφησαν αυτό το πλεονάζον εργατικό δυναμικό σε παράνομες αγορές.¹¹⁰

Ειδικότερα αναφορικά με τις εκδηλώσεις του, το οργανωμένο έγκλημα δραστηριοποιείται σταθερά στο λαθρεμπόριο καπνού, καθώς πρόκειται για δραστηριότητα χαμηλού ρίσκου και υψηλού κέρδους. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, η οποία βρίσκεται σε ιδανικό σημείο των διαδρομών του λαθρεμπορίου καπνού από τη Βόρεια Αφρική και την Ασία προς την Ευρώπη, καθώς και η μορφολογία των χερσαίων και θαλάσσιων συνόρων της, που διευκολύνουν την εισαγωγή λαθραίων προϊόντων γενικά, την καθιστούν σημαντικό κόμβο της διαδρομής με αποτέλεσμα να αποτελεί διαμετακομιστικό σταθμό λαθρεμπορευμάτων καπνού. Στο *modus operandi* των εγκληματικών οργανώσεων αυτών ανήκει η δημιουργία ή η εξαγορά νόμιμων επιχειρήσεων προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως κάλυψη για το λαθρεμπόριο καπνού. Κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, από το 2008 και μετά, σύμφωνα με διάφορες πηγές, παρατηρείται σημαντική αύξηση του λαθρεμπορίου καπνού με συνεχείς ανοδικές τάσεις. Αυτή η τάση αποδίδεται σε ποικίλους παράγοντες όπως οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές στη χώρα, η αύξησης της τιμής λιανικής πώλησης και η συρρίκνωση του εισοδήματος, ο περιορισμός των διαθέσιμων κονδυλίων για την πάταξη του λαθρεμπορίου καθώς και ο ελλιπής διασυνοριακός συντονισμός των αρμόδιων Αρχών. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), η κατανάλωση λαθραίων τσιγάρων από 12.6% το 2010, το 2013 άγγιξε το 23%. Περαιτέρω σύμφωνα με την έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα της ΕΛΑΣ, για το 2011,

¹⁰⁹ Λαμπροπούλου, «Κρίση, Έγκλημα και Σύστημα Ποινικής Καταστολής - Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση», ό.π., σ.1034-1039

¹¹⁰ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», ό.π., σ.1211

στον τομέα του λαθρεμπορίου καπνού δραστηριοποιούνταν 19 εγκληματικές οργανώσεις, σε αντιδιαστολή με τις 5 εγκληματικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν το 2005.¹¹¹

Σύμφωνα με την έκθεση της ελληνικής αστυνομίας για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2023, οι εγκληματικές ομάδες διακίνησης ναρκωτικών δραστηριοποιούνται πλέον σε διεθνές επίπεδο, αξιοποιώντας σύγχρονα δίκτυα μεταφορών, χρηματοοικονομικά συστήματα και προηγμένες τεχνολογίες για την απόκρυψη των παράνομων δραστηριοτήτων τους. Οι οργανώσεις αυτές προσαρμόζουν συνεχώς τις μεθόδους δράσης τους, με στόχο την αποφυγή εντοπισμού από τις διωκτικές αρχές. Τα παγκόσμια δίκτυα διακίνησης κοκαΐνης συχνά ιδρύουν εταιρείες-βιτρίνες (shell companies), οι οποίες λειτουργούν ως μέσα συγκάλυψης των παράνομων δραστηριοτήτων τους. Οι εταιρείες αυτές χρησιμοποιούνται αφενός για τη διευκόλυνση της μεταφοράς ναρκωτικών ουσιών σε συνδυασμό με νόμιμα εμπορεύματα και αφετέρου για τη νομιμοποίηση των εσόδων που προέρχονται από την εγκληματική δραστηριότητα.¹¹²

Ο συνδυασμός της χρήσης σύνθετων χρηματοοικονομικών μηχανισμών με τη διεθνή εμπορική δραστηριότητα, ενισχύει τη δυνατότητα των εγκληματικών οργανώσεων να αποκρύπτουν τη δράση τους και να διατηρούν τη βιωσιμότητα των παράνομων δικτύων διακίνησης ναρκωτικών.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Συντονιστικού Οργάνου Δίωξης Ναρκωτικών (ΣΟΔΝ/ΕΜΠ) για τα ναρκωτικά στην Ελλάδα το 2023, η παράνομη αγορά κάνναβης στην Ευρώπη τροφοδοτείται από εγκληματικά δίκτυα τα οποία χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό προσαρμοστικότητας και ευελιξίας. Τα δίκτυα αυτά αποτελούνται τόσο από πολίτες κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και από υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι συνεργάζονται στο πλαίσιο διεθνικών εγκληματικών οργανώσεων. Οι ομάδες αυτές αναλαμβάνουν διαφορετικούς ρόλους σε όλα τα στάδια της αλυσίδας διακίνησης της κάνναβης, από την παραγωγή και τη μεταφορά έως την αποθήκευση, τη διανομή και την προώθηση των παράνομων προϊόντων στην ευρωπαϊκή αγορά. Η πολυμορφία των ρόλων και η διεθνής διάσταση των δικτύων αυτών ενισχύουν τη δυνατότητά τους να προσαρμόζονται στις μεταβολές της αγοράς και στις δράσεις των διωκτικών αρχών. Η

¹¹¹ Διονύσης Χιόνης, «Το λαθρεμπόριο καπνού στην Ελλάδα της κρίσης», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος), (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.1287-1289, 1293-1297

¹¹² Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2023, σ. 33-39

διαδικτυακή διακίνηση μέσω του «σκοτεινού διαδικτύου» και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο εκμετάλλευσης των μέσων αυτών από άτομα με επιρροή στην κοινή γνώμη (influencers), με σκοπό τη διαφήμιση και πώληση ναρκωτικών ουσιών σε ακολούθους τους.¹¹³

Η οικονομική κρίση αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρέασαν τη δομή, τη λειτουργία και τη δράση των εγκληματικών ομάδων που δραστηριοποιούνται και στην παράνομη διακίνηση μεταναστών και στην εμπορία ανθρώπων ενώ συνέβαλε και στη διαμόρφωση των μορφών εκμετάλλευσης ανάλογα με τη ζήτηση φθηνής και ανασφάλιστης εργασίας που εντείνεται σε περιόδους κρίσης. Η αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των μεταναστευτικών ροών δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη και προσαρμογή του οργανωμένου εγκλήματος. Η παράνομη διακίνηση μεταναστών στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του μετασχηματισμού των οργανωμένων εγκληματικών δικτύων στη σύγχρονη εποχή. Τα δίκτυα αυτά επέδειξαν μεγάλη ευελιξία στην οργάνωση και την αποκεντρωμένη λειτουργία τους με προσωρινές συνεργασίες μεταξύ διαφορετικών ομάδων, διεθνή διασύνδεση και ικανότητα προσαρμογής στις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές.

Η παράνομη διακίνηση μεταναστών είναι αποτέλεσμα αλληλένδετων παραγόντων και αποτελεί ένα σύστημα που αποσκοπεί στο οικονομικό κέρδος ενώ ενισχύεται και τροφοδοτείται εκ παραλλήλου από δημόσιους λειτουργούς, νόμιμες επιχειρήσεις και εγκληματικές οργανώσεις. Οι εκπρόσωποι των δικτύων που διακινούν παρανόμως άτομα στη χώρα κατέχουν νόμιμα παραμελημένα κτίρια στο κέντρο της πόλης και παρέχουν κατάλυμα σε χιλιάδες παράνομους μετανάστες έναντι ελαχίστου ενοικίου εκμεταλλευόμενοι την απραξία της ελληνικής πολιτείας με συνεπαγόμενο αποτέλεσμα την υποβάθμιση κεντρικών περιοχών της Αθήνας. Παράλληλα οι εγκληματικές οργανώσεις εξασφαλίζουν πολυποίκιλη υποστήριξη για τους μετανάστες από αρμόδιες οργανώσεις και φορείς ενώ αποκτούν περισσότερα ακίνητα με στόχο τη σταδιακή δημιουργία γκέτο για την παρεμπόδιση της αστυνομικής επιτήρησης και την εξασφάλιση της απρόσκοπτης εγκληματικής τους δράσης. Από την άλλη μέσω επενδύσεων σε τομείς της κοινής γνώμης, αποσκοπούν στην εξουδετέρωση των αντιδράσεων της κοινωνίας. Περαιτέρω τα δίκτυα

¹¹³ Ετήσια Έκθεση Σ.Ο.Δ.Ν.-Ε.Μ.Π. για τα Ναρκωτικά στην Ελλάδα έτους 2023, σ.71-73

έχουν αναπτύξει μια βιομηχανία πλαστογραφίας ταξιδιωτικών και νομιμοποιητικών εγγράφων με σκοπό την ελεύθερη μετακίνηση προς αποφυγή κρατικών ελέγχων. Το εμπόριο πλαστών εγγράφων αποτελεί σημαντική δραστηριότητα των εγκληματικών ομάδων που εμπλέκονται σε παράνομη διακίνηση αλλοδαπών καθώς και μία επιπλέον προσοδοφόρα παράνομη αγορά. Εν συνεχεία οι παράνομες μετανάστες διοχετεύονται στην παράνομη εργασία, στο υπαίθριο παρεμπόριο λαθραίων προϊόντων, το οποίο βασίζεται σε ένα τεράστιο κύκλο εργασιών με τη συμμετοχή ελληνικού και ξένου κεφαλαίου και αποτελεί επίσης εξαιρετικά κερδοφόρα επιχείρηση. Περαιτέρω βασική συνιστώσα για τη λειτουργία των παράνομων αγορών είναι μια μορφή νόμιμης απασχόλησης που να δικαιολογεί κάποια οικονομική κινητικότητα, και η άδηλη μεταφορά των χρημάτων, μέσω hawala, μεταφορών μέσω διαδικτύου κα. καθώς και η νομιμοποίηση των παράνομων εσόδων που θα χρησιμοποιηθούν περαιτέρω στη χρηματοδότηση εγκληματικών οργανώσεων. Χαρακτηριστικά την περίοδο της κρίσης αυξανόταν διαρκώς τα καταστήματα μεταφοράς και παραλαβής χρημάτων εκτός τραπεζικού συστήματος.¹¹⁴

Η δυνατότητα πρόσβασης σε εργασία στην παραοικονομία και η δυνατότητα απόκτησης δικαιώματος παραμονής και πολιτογράφησης από τη μία και η ανεπάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών από τους φορείς επιβολής της τάξης καθιστούν το εγχείρημα της παράνομης εισόδου και εργασίας στην Ελλάδα ελκυστικό για τα εγκληματικά δίκτυα που δραστηριοποιούνται σε αυτό τον τομέα. Η παράνομη αγορά της διακίνησης μεταναστών μέσω της δραστηριότητας αυτής επηρεάζει την κανονική λειτουργία, τις δομές και την εκπλήρωση των σκοπών του δικαίου συστήματος, της δημόσιας διοίκησης, της πολιτικής και της οικονομίας και μεταμορφώνει τα συστήματα με τα οποία έρχεται σε επαφή αλλάζοντας τους σκοπούς τους, για την εξυπηρέτηση του δικού της. Περαιτέρω τα υποσυστήματα που υποστηρίζουν την παράνομη μετανάστευση, συντηρούν αυτή τη λειτουργία και εν γένει τη γκρίζα οικονομία γύρω από αυτήν.¹¹⁵

Σε περιόδους βαθιάς και παρατεταμένης οικονομικής και κοινωνικής κρίσης στις χώρες και τις περιοχές προέλευσης των θυμάτων εντείνεται η εμπορία ανθρώπων η οποία συνιστά παράλληλα πηγή οικονομικού κέρδους για τα διασυνοριακά δίκτυα εκμετάλλευσης, ενώ τροφοδοτεί και τη ζήτηση στις λεγόμενες «ανεπτυγμένες» κοινωνίες. Η εμπορία ανθρώπων

¹¹⁴ Λαμπροπούλου, «Κρίση, Έγκλημα και Σύστημα Ποινικής Καταστολής - Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση», ό.π., σ.1041-1051

¹¹⁵ Στο ίδιο, σ.1051-1055

συνιστά ένα εκτεταμένο και διαρκές εγκληματικό φαινόμενο με έντονο συστημικό χαρακτήρα. Στο πλαίσιο αυτό, αναγνωρίζεται ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, το οποίο δεν προϋποθέτει την ύπαρξη ένοπλης σύγκρουσης για τη στοιχειοθέτησή του. Δεδομένου ότι η οικονομία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτική, η εμπορία ανθρώπων δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα ουδέτερο ή τυχαίο αποτέλεσμα δυσμενών συνθηκών, αλλά ως ένα κατεξοχήν πολιτικό ζήτημα, που σχετίζεται με διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης κεφαλαίου.¹¹⁶

Η περιγραφή της οργάνωσης και της ανάπτυξης των ανωτέρω εγκληματικών δικτύων που δραστηριοποιούνται στη διακίνηση ναρκωτικών και στην εμπορία ανθρώπων σε καιρούς κρίσης καταδεικνύει την υψηλή προσαρμοστικότητα των εγκληματικών δικτύων τα οποία αξιοποιούν τις αδυναμίες της οικονομίας και των θεσμών προς όφελος τους ενώ μεταλλάσσονται και παράλληλα μεταλλάσσουν τα συστήματα και τους θεσμούς στα πλαίσια των οποίων λειτουργούν και αναπτύσσονται, διαβρώνοντας τα και καταλήγοντας σε μία συμβιωτική σχέση.

¹¹⁶ Παπαχαράλαμπος «Νόμιμη Άμυνα και Εμπορία Ανθρώπων. Δογματικές Ιδιοτυπίες και αιτήματα αντεγκληματικής Πολιτικής», ό.π., σ.1567-1570

5. Συμβιωτικές σχέσεις οργανωμένου εγκλήματος, κράτους και οικονομίας

5.1 Η διαφθορά ως μηχανισμός διευκόλυνσης εγκληματικών δραστηριοτήτων

Το οργανωμένο έγκλημα εισχωρεί στην οικονομία, την πολιτική και τη διοίκηση και αναπτύσσει μία παράλληλη δράση ενώ χρησιμοποιεί τη διαφθορά και τη διαπλοκή ως μέσο για την επικάλυψη του, την εξουδετέρωση των αντιπάλων του και την εξασφάλιση της κοινωνικής ανοχής.

Το πεδίο διασταύρωσης των δραστηριοτήτων πολιτικών και εγκληματικών παραγόντων αποτελεί μια υπόγεια αγορά, όπου τα κύρια διακυβεύματα από τη μία πλευρά είναι οι δημόσιες αποφάσεις, από μεμονωμένες διοικητικές πράξεις έως γενικούς νόμους και κανονισμούς, η παράλειψη ελέγχων, ευνοϊκές δικαστικές αποφάσεις, η παροχή πληροφοριών και η πολιτική προστασία, και από την άλλη η ιδιωτική προστασία, η βία και ο εκφοβισμός, η εκλογική υποστήριξη και οι ψήφοι, οι δωροδοκίες και οι οικονομικές συνεισφορές. Όταν και από τις δύο πλευρές αναμένονται μακροχρόνιες σχέσεις, οι πολιτικοί πόροι, οι οποίοι απαιτούν χρόνο για να οργανωθούν και να κινητοποιηθούν, μπορούν να χρησιμοποιηθούν πιο αποδοτικά στις συναλλαγές μεταξύ πολιτικών φορέων εξουσίας και εγκληματικών οργανώσεων, υποκαθιστώντας ή συμπληρώνοντας την άμεση οικονομική υποστήριξη. Αυτό που προκύπτει είναι μια συμβιωτική σχέση αμοιβαίας προστασίας μεταξύ πολιτικών και εγκληματικών παραγόντων. Για την ανταποδοτικότητα της συμφωνίας δεν προσδιορίζεται κάποιο συγκεκριμένο ανταλλακτικό μέσο, αντιθέτως εφαρμόζεται ευέλικτα ένα ευρύτερο και πιο διαρκές συμβόλαιο προστασίας σε απρόβλεπτες περιστάσεις, ώστε να διασφαλίζονται τα συμφέροντα και των δύο πλευρών. Όταν οι προσδοκίες τόσο των εγκληματικών όσο και των πολιτικών παραγόντων συγκλίνουν προς σταθερές, μακροχρόνιες συμβατικές σχέσεις αμοιβαίας προστασίας, τότε επικρατεί η συμβιωτική διάσταση.¹¹⁷

Όπως και η διαφθορά, και το οργανωμένο έγκλημα είναι πιο διαδεδομένο σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από πελατειακές σχέσεις και σχέσεις πατρωνίας. Τέτοιες κοινωνίες τείνουν να χαρακτηρίζονται από τεράστιες ανισότητες μεταξύ μιας πλούσιας μειοψηφικής ελίτ και

¹¹⁷ Donatella Della Porta and Alberto Vannucci, “Organized Crime and Corruption: Mafias as Enforcers in the Market for Corrupt Exchange”. in *The Hidden Order of Corruption*, (Ashgate, 2012). p.174, 181-186

μιας φτωχοποιημένης πλειοψηφίας. Η έκταση και η διείσδυση του οργανωμένου εγκλήματος συνδέονται επίσης με τα επίπεδα φτώχειας και ανισότητας.¹¹⁸

Η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος συνδέεται άμεσα με τη διαπλοκή του με φορείς της πολιτικής εξουσίας καθώς και με οικονομικούς παράγοντες της νόμιμης οικονομίας. Η διαπλοκή αυτή εκδηλώνεται μέσω πρακτικών όπως η δωροδοκία και οι παράτυπες συνεργασίες, οι οποίες ενισχύουν τόσο την οικονομική επιβίωση όσο και τη δυναμική επέκτασης των εγκληματικών οργανώσεων. Στο πολιτικό σύστημα του καπιταλισμού συστατικά στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης αποτελούν η διαφθορά και οι συμμαχίες/συνεργασίες των φορέων πολιτικής εξουσίας με το οργανωμένο έγκλημα.¹¹⁹

Η διαφθορά που ανακύπτει στη δημόσια σφαίρα ορίζεται ως η κατάχρηση δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικά οφέλη. Ωστόσο, πέρα από την υπό τη στενή έννοια εννοούμενη διαφθορά, η υπεξαίρεση, η ευνοιοκρατία, ο νεποτισμός, οι πελατειακές σχέσεις, η αγορά ψήφων, η απάτη, η εκβίαση ή η κακοδιοίκηση αναφέρονται αντίστοιχα σε διεφθαρμένες σχέσεις που εμπλέκουν δημόσιους διοικητικούς λειτουργούς. Μέσω πρακτικών διαφθοράς, οι εγκληματικές οργανώσεις εξασφαλίζουν προστασία, περιορίζουν τον κίνδυνο δίωξης και διευκολύνουν τη συνέχιση των δραστηριοτήτων τους. Παράλληλα, οι οργανώσεις αυτές αξιοποιούν σύνθετες τεχνικές νομιμοποίησης παράνομων εσόδων, συχνά με τη συνδρομή επαγγελματιών όπως λογιστές και νομικοί, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα δυσχερή την ανίχνευση και τον εντοπισμό των παράνομων ροών κεφαλαίων. Η εμπλοκή εξειδικευμένων επαγγελματιών προσδίδει στα εγκληματικά σχήματα χαρακτηριστικά υψηλού βαθμού οργάνωσης και προσαρμοστικότητας. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω διεργασιών η διαφθορά θεωρείται οργανικό και λειτουργικό στοιχείο του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς συμβάλλει καθοριστικά στην εξάπλωση και εδραίωσή του.¹²⁰

Επιπλέον, η διαφθορά αποτελεί βασικό μηχανισμό διάπραξης εγκλημάτων στα οποία εμπλέκονται ισχυρά κέντρα εξουσίας. Η αναπαραγωγή και η διατήρηση τέτοιων συστημάτων διασφαλίζεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, μέσω της μερικής μόνο αποκάλυψης των διαπλεκόμενων σχέσεων, με αποτέλεσμα να αποφεύγεται η πλήρης ανάδειξη των διασυνδέσεων μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και υψηλόβαθμων

¹¹⁸ Penny Green & Tony Ward «Organised Crime and the “Deep State”». In P. Green, & T. Ward, (Eds), State Crime. Governments, Violence and Corruption, (London, Sterling, Virginia: Pluto Press, 2004), p.91.

¹¹⁹ Βιδάλη «Πέρα από τα Όρια...», ό.π., σ.155-156.

¹²⁰ Donatella Della Porta and Alberto Vannucci, “The Hidden Order of Corruption: An Introduction”, in : The Hidden Order of Corruption, (Ashgate, 2012). p.3-7.

πολιτικών ή οικονομικών παραγόντων. Έτσι, τα ανώτερα επίπεδα των εμπλεκόμενων δικτύων παραμένουν συχνά στο περιθώριο της λογοδοσίας, διατηρώντας ένα καθεστώς σχετικής αφάνειας.¹²¹

Η επιρροή στις αποφάσεις επιβολής του νόμου σε χαμηλό επίπεδο μπορεί να επεκτείνεται πέρα από τη δωροδοκία μεμονωμένων αστυνομικών, έως και την «αιχμαλωσία» ολόκληρων αστυνομικών διοικήσεων και σε αυτό το πλαίσιο η διαφθορά μπορεί να συνιστά ένα άτυπο σύστημα «αδειοδότησης» για εμπόρους που δραστηριοποιούνται σε παράνομες αγορές. Σε σχετικό άρθρο, οι Manning και Redlinger υποστηρίζουν ότι η διαφθορά στις παράνομες αγορές τείνει να επικεντρώνεται στους φορείς επιβολής του νόμου, επειδή οι παράνομες επιχειρήσεις εν αντιθέσει με τις νόμιμες, δεν μπορούν εύκολα να ασκήσουν πίεση ή επιρροή στα ανώτερα κλιμάκια του κράτους. Ωστόσο σε πολλές περιπτώσεις, τα δίκτυα οργανωμένου εγκλήματος διαπραγματεύονται και συνεργάζονται με πολιτικές ελίτ σε εθνικό επίπεδο.¹²²

Μία από τις βασικές εγκληματικές δραστηριότητες στην οποία παρατηρείται συχνή εμπλοκή αστυνομικών (κυρίως απόστρατων αξιωματικών) είναι η παροχή προστασίας-εκβίαση σε νυχτερινά μαγαζιά. Αυτό προκύπτει όχι μόνο από δημοσιεύματα στον Τύπο αλλά και από τις εκθέσεις της ΕΛ.ΑΣ. για το Ο.Ε.¹²³

Στις εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας μετά το 2000 καταγράφονται περιπτώσεις εμπλοκής δημοσίων υπαλλήλων, συμπεριλαμβανομένων στελεχών των διωκτικών μηχανισμών, με το οργανωμένο έγκλημα. Ωστόσο, η διαφθορά παρουσιάζεται κυρίως ως περιστασιακό και μεμονωμένο φαινόμενο, χωρίς να αναδεικνύεται πάντοτε η ενδεχόμενη συστημική της διάσταση.¹²⁴

Η αναφορά στη συμμετοχή ή τη συνεργασία αστυνομικών με εγκληματικά δίκτυα εκβιαστών αποτελεί επαναλαμβανόμενο θέμα τόσο στον δημόσιο λόγο όσο και στις επίσημες εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας. Ενδεικτικά, στην έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το 2015 επισημαίνεται η σημαντική διείσδυση των συγκεκριμένων εγκληματικών οργανώσεων στον δημόσιο τομέα, γεγονός που τεκμηριώνεται από την εμπλοκή αστυνομικών σε ηγετικές ή υποστηρικτικές θέσεις, καθώς και από τη συνεργασία τους με

¹²¹ Βιδάλη «Πέρα από τα Όρια...», ό.π., σ.51-54.

¹²² Green & Ward, «Organised Crime and the “Deep State”», ό.π., p.86

¹²³ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», ό.π., σ.227

¹²⁴ Ετήσια έκθεση ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για το έτος 2004, σ.33-34

υπαλλήλους σωφρονιστικών καταστημάτων. Η έκθεση αναφέρει επίσης ότι οι οργανώσεις αυτές κατέφευγαν σε πρακτικές εκφοβισμού και απειλών κατά δικαστικών λειτουργών, εισαγγελέων, αστυνομικών και σωφρονιστικών υπαλλήλων, με στόχο την άρση των αντιστάσεων τους ή την εξασφάλιση της συνεργασίας τους. Σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης, καταγράφεται η διάπραξη ή η απόπειρα διάπραξης σοβαρών εγκληματικών ενεργειών, όπως εμπρησμοί και απόπειρες ανθρωποκτονίας. Παράλληλα, η δωροδοκία εμφανίζεται ως ένα επιπλέον μέσο άσκησης επιρροής και εξυπηρέτησης των σκοπών των εγκληματικών οργανώσεων.¹²⁵

5.2 Διασυνδέσεις του Ο.Ε. με τη νόμιμη οικονομία

Οι διασυνδέσεις του οργανωμένου εγκλήματος με τη νόμιμη οικονομία αποτελούν έναν από τους βασικούς λόγους επιβίωσης και εξέλιξης του. Το οργανωμένο έγκλημα συχνά αξιοποιεί νόμιμες επιχειρήσεις, επενδύσεις και επαγγελματικά δίκτυα για να αποκρύπτει και να νομιμοποιεί τα έσοδα του και να επεκτείνει τη δραστηριότητά του.

Οι συμμαχίες και συνεργασίες μεταξύ του οργανωμένου εγκλήματος, της επίσημης οικονομίας και του πολιτικού κόσμου, υποδηλώνουν ότι το οργανωμένο έγκλημα συνδυάζει μορφές συμβατικής εγκληματικότητας με μια ποικιλία αδικημάτων λευκού κολάρου. Συγκεκριμένα στο πλαίσιο όπου οι εγκληματικές ομάδες επενδύουν τα έσοδα από παράνομες δραστηριότητες στην επίσημη οικονομία, εκπαιδεύονται στις τεχνικές και τις εκλογικεύσεις των εγκληματιών του λευκού κολάρου και ουσιαστικά όπως προκύπτει, δεν διαφθείρουν εκείνες τις αγορές, αλλά διαφθείρονται από αυτές. Υπό αυτή την έννοια, το οργανωμένο έγκλημα αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο εγκληματικών δικτύων, τα οποία περιλαμβάνουν έναν αριθμό παραγόντων τόσο από τον νόμιμο όσο και από τον παράνομο κόσμο και εκμεταλλεύονται το γεγονός ότι σε ορισμένους τομείς της επίσημης οικονομίας, είναι ευρέως διαδεδομένες οι ανορθόδοξες πρακτικές και η παράνομη συμπεριφορά.¹²⁶

Στην Ελλάδα, η διασύνδεση οργανωμένου εγκλήματος, επίσημης οικονομίας και πολιτικού κόσμου έχει εμφανιστεί διαχρονικά μέσα από υποθέσεις διαφθοράς, λαθρεμπορίου, οικονομικού εγκλήματος και πελατειακών δικτύων. Οι συνεργασίες αυτές δεν εκδηλώνονται πάντοτε με άμεση συμμετοχή πολιτικών προσώπων σε εγκληματικές

¹²⁵ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», ό.π., σ.233

¹²⁶ Ruggiero, "Introduction: the organization of crime", ό.π., p.8

οργανώσεις, αλλά συχνά μέσα από σχέσεις ανοχής, προστασίας, διαπλοκής ή οικονομικής εξάρτησης.

Χαρακτηριστικά στην παράνομη δραστηριότητα του λαθρεμπορίου καυσίμων που λαμβάνει χώρα σε βάθος χρόνου στην Ελλάδα, συμμετέχουν γνωστοί επιχειρηματίες, κρατικοί υπάλληλοι, αστυνομικοί, ιδιοκτήτες βυτιοφόρων μέχρι και «νονοί της νύχτας», ενώ η ελληνική αστυνομία πιστεύει ότι τα κυκλώματα αυτά σχετίζονται και με γνωστούς κακοποιούς. Επιπροσθέτως πολλές εγκληματικές επιθέσεις σε πρατήρια και εμπρησμοί που έχουν σημειωθεί τα τελευταία χρόνια θεωρείται ότι σχετίζονται με κυκλώματα λαθρεμπορίου καυσίμων και τους «προστάτες» τους. Το 2002 η ελληνική αστυνομία εξάρθρωσε δίκτυο λαθρεμπορίας καυσίμων, λαθραίων τσιγάρων και εκβιάσεων στο οποίο συμμετείχαν αστυνομικοί και λιμενικοί ενώ κεντρικό ρόλο στο κύκλωμα κατείχαν «νονοί της νύχτας». Το 2012 η Οικονομική Αστυνομία εξάρθρωσε μεγάλο κύκλωμα διακίνησης λαθραίων καυσίμων και συνελήφθησαν 10 άτομα τα οποία ανήκαν σε τρεις διαφορετικές εγκληματικές οργανώσεις ενώ τον κεντρικό ρόλο κατείχε επιχειρηματίας ο οποίος είχε κατηγορηθεί το 2000 για παρόμοια υπόθεση.¹²⁷

Περαιτέρω η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες αποτέλεσε εξ αρχής συστατικό στοιχείο του οργανωμένου εγκλήματος για την είσοδο και ενσωμάτωση του στην νόμιμη οικονομία μέσω της διείσδυσης του εγκληματικού κεφαλαίου στην επίσημη οικονομία και της σύμμειξής του με το νόμιμο χρηματοοικονομικό σύστημα. Η διαδικασία αυτή επιτρέπει στα μέλη εγκληματικών οργανώσεων να αποκτούν πρόσβαση στη νόμιμη αγορά, διευρύνοντας την οικονομική τους επιρροή και επηρεάζοντας τον ανταγωνισμό μέσω κεφαλαίων που έχουν αποκτηθεί παράνομα. Όσο μεγαλύτερος είναι ο όγκος των εγκληματικών εσόδων που νομιμοποιούνται μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τόσο περισσότερο διαβρώνεται η αξιοπιστία και η ακεραιότητα των οικονομικών θεσμών. Τοιουτοτρόπως η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες εκτός από μηχανισμός απόκρυψης παράνομων κερδών, μέσω της σταδιακής μόλυνσης της νόμιμης οικονομίας, υπονομεύει τις αρχές της διαφάνειας, της ισότητας στον ανταγωνισμό και της εμπιστοσύνης προς το κράτος.¹²⁸

¹²⁷ Βασίλης Γ. Λαμπρόπουλος, «Πρόσωπα, διασυνδέσεις, κυκλώματα στο λαθρεμπόριο καυσίμων», ΤΟ ΒΗΜΑ, 19/02/2014, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2014/02/19/society/proswpa-diasyndeseis-kyklwmata-sto-lathremporio-kaysimwn/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

¹²⁸ Βίκυ Βασιλαντωνοπούλου, «Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα «βρόμικου» χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση» στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαράλαμπος, Χ.,(επιμ),

Η χρηματοπιστωτική κρίση και τα σκάνδαλα που αναδύθηκαν ανέδειξαν τις δομικές αντιφάσεις και τις εσωτερικές λειτουργίες του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Υπό το πρίσμα των σύγχρονων κοινωνικοοικονομικών εξελίξεων, ο χρηματοπιστωτικός τομέας συνιστά πεδίο συνάντησης εξουσιαστικών σχέσεων, δικτύων επιρροής και αλληλεπικαλυπτόμενων συμφερόντων και λειτουργεί ως πεδίο συνεχούς διαπλοκής μεταξύ προσώπων και ομάδων που προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές σφαίρες. Μέσω της αλληλεπίδρασης αυτής διαμορφώνεται ένα πλέγμα συνεργασιών και συμμαχιών, εντός του οποίου συχνά καθίστανται δυσδιάκριτα τα όρια ανάμεσα στο θεσμικά νόμιμο, το ηθικά αμφισβητούμενο και το παράνομο. Υπό αυτό το πρίσμα, το χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτελεί κοινωνικό χώρο αναπαραγωγής ισχύος, στον οποίο η διαπλοκή πολιτικής, οικονομικής και επαγγελματικής εξουσίας μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες ευνοϊκές για τη νομιμοποίηση αδιαφανών πρακτικών και τη διείσδυση παράνομων κεφαλαίων στη νόμιμη οικονομία.¹²⁹

Σύμφωνα με την έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιου Οργανωμένου Εγκλήματος για το 2025, που δημοσιοποίησε ο διεθνής οργανισμός Global Initiative Against Transnational Organized Crime (GI-TOC), η εγκληματικότητα στην Ελλάδα αυξήθηκε στο 5,55 ενώ η ανθεκτικότητα των θεσμών μειώθηκε στο 5,13. Η Ελλάδα παραμένει λόγω θέσης κόμβος για την εμπορία ανθρώπων, κυρίως γυναικών και ανηλίκων, λειτουργώντας ως χώρα προέλευσης, διέλευσης και προορισμού για την εμπορία από ομάδες οργανωμένου εγκλήματος, τόσο εγχώριες όσο και διεθνικές, με βαθιές ρίζες σε αυτό τον τομέα δραστηριότητας ενώ η παράνομη διακίνηση ανθρώπων συνεχίζει να αποτελεί μια από τις πιο επικερδείς εγκληματικές αγορές στην Ελλάδα. Το λαθρεμπόριο καυσίμων παρουσιάζει επίσης αύξηση με οργανώσεις τύπου ελληνικής μαφίας να ασκούν σημαντικό έλεγχο στα δίκτυα λαθρεμπορίου καυσίμων ενώ παράλληλα εμπλέκονται σε ξέπλυμα χρήματος. Η γεωγραφική της θέση την καθιστά κρίσιμο σημείο διέλευσης για το οργανωμένο έγκλημα, και ειδικότερα για την εμπορία ανθρώπων, το λαθρεμπόριο ναρκωτικών και το εμπόριο όπλων. Αν και η κυβέρνηση έχει αυξήσει την ασφάλεια των συνόρων η επίμονη διαφθορά,

Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα. (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019), σ.258-260

¹²⁹ Στο ίδιο, σ.271-272

όπως παρατηρήθηκε σε πρόσφατες υποθέσεις λαθρεμπορίου με εμπλεκόμενους διεφθαρμένους συνοριοφύλακες, συνεχίζει να υπονομεύει αυτές τις προσπάθειες.¹³⁰

Σε σχετική συνέντευξη δύο εκ των βασικών συντελεστών της ανωτέρω έκθεσης, ανώτερος αναλυτής και αναλυτής και MEL Officer στο GI-TOC, υπογραμμίζουν ότι βασικό καταλύτη για τη λειτουργία και την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα στους τομείς της εμπορίας ανθρώπων, της λαθροδιακίνησης, της εμπορίας ναρκωτικών και του οικονομικού εγκλήματος αποτελεί η διεύθυνση της διαφθοράς σε κρίσιμα σημεία του κρατικού μηχανισμού, καθώς οι δραστηριότητες αυτές διευκολύνονται μέσω της διαφθοράς στην αστυνομία, στον κρατικό μηχανισμό και τις ρυθμιστικές αρχές, στοιχείο που αποτυπώνεται στα διαχρονικά υψηλά ποσοστά της χώρας όσον αφορά τους «κρατικά ενσωματωμένους δρώντες». Ουσιαστικά η οργανωμένη διαφθορά λειτουργεί παράλληλα και ως “λιπαντικό” για τις σχετικές δραστηριότητες αλλά και ως ασπίδα προστασίας του οργανωμένου εγκλήματος.¹³¹

5.3 Σχέσεις με κρατικούς μηχανισμούς, Θεσμική ανοχή ή συνενοχή

Η εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος προϋποθέτει διασυνδέσεις και συναλλαγές μέσα στον κρατικό μηχανισμό καθώς και σχέσεις με τις τοπικές κοινωνίες και πολιτικούς παράγοντες έναντι ανταλλαγμάτων.¹³²

Η παράλληλη δράση του οργανωμένου εγκλήματος στο περιθώριο, τοποθετεί τις επιμέρους δραστηριότητές του, έξω από το πεδίο της επίσημης παρατήρησης ή του ελέγχου από κρατικούς φορείς, όπως η αστυνομία ή οι τραπεζικές ρυθμιστικές αρχές. Ως εκ τούτου, το οργανωμένο έγκλημα δρα σε ένα αρνητικό πολιτικοοικονομικό πεδίο που βρίσκεται εντός, ανάμεσα ή πέρα από τα εδαφικά σύνορα των επιμέρους εθνικών κρατών με αποτέλεσμα οι εξαιρετικά ποικίλες δραστηριότητες του, λόγω του κοινού χαρακτηριστικού της

¹³⁰ Global Organized Crime Profile Greece 2025, πρόσβαση σε efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/https://ocindex.net/assets/downloads/2025/english/ocindex_profile_greece_2025.pdf

¹³¹ Ευτυχία Σουφλερή, «Η Οργανωμένη Διαφθορά “ασπίδα” του Οργανωμένου Εγκλήματος στην Ελλάδα», News 24/7, Reportage, 16/10/2025, διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/magazine/reportage/i-organomeni-diafthora-aspida-tou-organomenou-egklimatos-stin-ellada/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

¹³² Σοφία Βιδάλη «Η πορεία προς το οργανωμένο έγκλημα», ΤΟ ΒΗΜΑ, 19.07.2009, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2009/07/19/opinions/i-poreia-pros-to-organwmeno-egklima/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

παρανομίας τους, να δύνανται να λαμβάνουν χώρα στον άτυπο, μη ρυθμιζόμενο και με περιορισμένη ερευνητική κάλυψη πεδίο της παραοικονομίας.

Η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος επηρεάζεται καθοριστικά από εξωθεσμικούς παράγοντες, οι οποίοι λειτουργούν διευκολυντικά για τη δράση και την εδραίωσή του. Κεντρικό ρόλο μεταξύ αυτών διαδραματίζει η διαφθορά, η οποία συνιστά βασικό μηχανισμό συγκάλυψης και προστασίας, ιδίως σε συνθήκες ανεπαρκούς κρατικού ελέγχου ή ακόμη και έμμεσης θεσμικής ανοχής. Παράλληλα, η διασύνδεση του οργανωμένου εγκλήματος με το χρηματοπιστωτικό σύστημα και τις αγορές αναδεικνύεται ως κρίσιμη διάσταση της λειτουργίας του. Οι εγκληματικές οργανώσεις επιδιώκουν συστηματικά την απόκτηση επιρροής σε φορείς πολιτικής εξουσίας, με στόχο τη διευκόλυνση της σταθεροποίησης και της επέκτασης των δραστηριοτήτων τους. Στο ίδιο πλαίσιο, αξιοποιούν μηχανισμούς και εργαλεία του τραπεζικού συστήματος για τη μεταφορά και τη νομιμοποίηση των εσόδων τους, επιτυγχάνοντας τη διοχέτευση κεφαλαίων από την παράτυπη στην επίσημη οικονομία.¹³³

Το οργανωμένο έγκλημα σε πολλές περιπτώσεις αναπτύσσει σχέσεις συνεργασίας, αλληλεξάρτησης ή διείσδυσης μέσα στους κρατικούς μηχανισμούς. Η σχέση αυτή εκδηλώνεται κυρίως μέσω της διαφθοράς, της πολιτικής προστασίας, της πελατειακής δικτύωσης και της οικονομικής διαπλοκής. Μορφές αυτής της διασύνδεσης παρατηρούνται συγκεκριμένα στην προστασία κυκλωμάτων ναρκωτικών ή λαθρεμπορίου από αστυνομικούς, σε περιπτώσεις δωροδοκιών κρατικών αξιωματούχων για καθυστερήσεις ελέγχων ή «εξαφάνιση» υποθέσεων μέσα από τοπικά δίκτυα εξουσίας όταν αναπτύσσονται άτυπες σχέσεις μεταξύ πολιτικών παραγόντων, επιχειρηματιών και ομάδων που λειτουργούν στα όρια ή εκτός νομιμότητας καθώς και σε περιπτώσεις νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες μέσω της χρήσης νόμιμων επιχειρήσεων ή δημοσίων έργων.

Στο πλαίσιο συμβιωτικών/συνεργατικών σχέσεων, οι πολιτικοί και οι εγκληματικοί παράγοντες λειτουργούν ως αμοιβαίοι προστάτες στους αντίστοιχους τομείς συμφερόντων και δραστηριότητάς τους. Τοιουτοτρόπως, μπορούν να ενισχύουν ο ένας τον άλλον μέσα από μια διαδικασία αμοιβαίας ενίσχυσης με αυξανόμενα οφέλη, μειώνοντας την αβεβαιότητα σχετικά με τις μελλοντικές τους προοπτικές τόσο στην πολιτική όσο και στις

¹³³ Hirschfeld, “Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse”, ό.π., p.24-25.

παράνομες αγορές. Πέρα από την πολιτική αρένα, συμβιωτικές σχέσεις μεταξύ πολιτικών παραγόντων, επιχειρηματιών, επαγγελματιών και εγκληματικών οργανώσεων αναπτύσσονται επίσης στην αγορά συμπαιγνιακών και διεφθαρμένων συμφωνιών στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων.¹³⁴

Ο William Chambliss, στο πρωτοποριακό έργο του σχετικά με το «κρατικά οργανωμένο έγκλημα», αποκάλυψε μια «σαφή σύμπτωση συμφερόντων και λειτουργιών» μεταξύ του οργανωμένου εγκλήματος και της πολιτικής και οικονομικής δομής μέσα στην οποία αυτό αναδύθηκε. Εισήγαγε για πρώτη φορά την πολιτική ελίτ στην εξίσωση, υποστηρίζοντας ότι το οργανωμένο έγκλημα περιγράφεται καλύτερα ως χαλαρές διασυνδέσεις μεταξύ επιχειρηματιών, πολιτικών, συνδικαλιστικών ηγετών και στελεχών των διωκτικών αρχών, οι οποίοι συνεργάζονται για να συντονίσουν την παραγωγή και διανομή παράνομων αγαθών και υπηρεσιών, σε όλα εκείνα τα κράτη όπου το σοβαρό έγκλημα είναι οργανωμένο.¹³⁵

Οι στόχοι του οργανωμένου εγκλήματος ταυτίζονται με την ιδεολογία των ορθολογικών δρώντων στις καπιταλιστικές αγορές, ήτοι μεγιστοποίηση της ισχύος και του κέρδους και μείωση του κινδύνου και από την άλλη το σοβαρό οργανωμένο έγκλημα επωφελείται από τις εξελίξεις της πολιτικής οικονομίας με τον ίδιο τρόπο όπως και οι νόμιμες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τους Gianluca Fiorentini και Sam Peltzman, το οργανωμένο έγκλημα συχνά υποκαθιστά το κράτος, «χρησιμοποιώντας τα τυπικά μέσα που χαρακτηρίζουν τη δημόσια παρέμβαση στην οικονομία, από την επιβολή φόρων έως τον περιορισμό της εισόδου σε διαφορετικές αγορές, και από τη ρύθμιση της ποιότητας αγαθών και υπηρεσιών έως την καταναγκαστική παροχή δημόσιων αγαθών».¹³⁶

Ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι οι εγκληματικές οργανώσεις στην Ελλάδα αναπτύσσουν διασυνδέσεις με εκπροσώπους θεσμών και υπηρεσιών του δημόσιου τομέα, όπως η ποινική δικαιοσύνη, οι τελωνειακές αρχές, η φορολογική διοίκηση, το δικαστικό σώμα και η τοπική αυτοδιοίκηση. Οι σχέσεις αυτές φαίνεται να λαμβάνουν συστηματικό και μακροχρόνιο χαρακτήρα, εκτεινόμενες σε πολλαπλά επίπεδα και περιλαμβάνοντας, σε

¹³⁴ Σύμφωνα με τους Della Porta και Vannucci, η πολιτική διαφθορά δεν περιορίζεται σε μια απλή ανταλλαγή χρηματικών ωφελημάτων ή εξυπηρέτησεων μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών. Αντιθέτως, συνιστά έναν σύνθετο μηχανισμό μέσω του οποίου παρακάμπτονται ή εξουδετερώνονται οι θεσμοθετημένες και νόμιμες διαδικασίες λήψης αποφάσεων και άσκησης δημόσιας εξουσίας. Donatella Della Porta and Alberto Vannucci, “Organized Crime and Corruption: Mafias as Enforcers in the Market for Corrupt Exchange”. in “The Hidden Order of Corruption”, (Ashgate, 2012). p.186-192

¹³⁵ Chambliss, ‘On the take. From petty Crooks to presidents’, ό.π., p.151.

¹³⁶ Green & Ward, «Organised Crime and the “Deep State”», ό.π., p.87-88.

ορισμένες περιπτώσεις, μηχανισμούς πολιτικής επιρροής. Κοινωνικές και θεσμικές πρακτικές, όπως οι πελατειακές σχέσεις, ο νεποτισμός και η λειτουργία άτυπων προσωπικών, οικογενειακών ή επαγγελματικών δικτύων, δημιουργούν συνθήκες που ευνοούν την αξιοποίηση διασυνδέσεων από εγκληματικές οργανώσεις και τους διαμεσολαβητές τους. Ως αποτέλεσμα, διευκολύνεται η υλοποίηση παράνομων δραστηριοτήτων, ενώ παράλληλα καθίσταται δυσχερέστερη η διερεύνηση και η απόδοση ποινικών ευθυνών.¹³⁷

Η πολιτική διαφθορά αποτελεί έναν από τους βασικότερους μηχανισμούς ανάπτυξης και εδραίωσης σχέσεων μεταξύ πολιτικών φορέων και οργανωμένου εγκλήματος. Μέσω αυτής διαμορφώνονται παράτυπα δίκτυα συνεργασίας, στα οποία κυριαρχούν πελατειακές σχέσεις και αμοιβαίες εξυπηρετήσεις, γεγονός που διευκολύνει τη διεξαγωγή παράνομων δραστηριοτήτων, δυσχεραίνει την απόδοση ποινικών ευθυνών και συμβάλλει στην αύξηση των παράνομων οικονομικών απολαβών των εγκληματικών οργανώσεων.

5.4 Το οργανωμένο έγκλημα ως ενσωματωμένο φαινόμενο-Αλληλεπίδραση με κοινωνικές και οικονομικές δομές

Το οργανωμένο έγκλημα επιβιώνει και αναπτύσσεται μέσω κοινωνικών δικτύων, πελατειακών σχέσεων, και διαφθοράς καθώς δεν εισβάλλει απλώς στην κοινωνία αλλά αναπτύσσεται μέσα στις αντιφάσεις της ίδιας της οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης.

Σύμφωνα με τον Robert K. Merton, τα κοινωνικά συστήματα που χαρακτηρίζονται από ανομία και κοινωνική ανισότητα αναπτύσσουν μηχανισμούς εξισορρόπησης και αναπαραγωγής της κοινωνικής τάξης μέσω λανθανουσών λειτουργιών. Στο πλαίσιο αυτό, η «πολιτική μηχανή» λειτουργεί ως εξωθεσμική δομή εξουσίας πελατειακού χαρακτήρα, η οποία παρέχει πρόσβαση στην κεντρική κρατική εξουσία σε κοινωνικές ομάδες που είναι αποκλεισμένες από τους επίσημους θεσμούς. Μέσω αυτών των μηχανισμών καθίσταται δυνατή η μερική πραγμάτωση κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς και η διεύρυνση των ευκαιριών κοινωνικής κινητικότητας. Ειδικότερα, τα πολιτικά κόμματα και τα πελατειακά δίκτυα λειτουργούν ως διάλυοι διασύνδεσης των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων με τον κρατικό μηχανισμό. Η πρόσβαση αυτή επιτυγχάνεται μέσω προσωπικών σχέσεων, πολιτικής επιρροής και ανταλλαγής εξυπηρετήσεων, γεγονός που επιτρέπει σε

¹³⁷ Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», ό.π., σ. 227-228

άτομα χαμηλότερης κοινωνικής θέσης να βελτιώσουν τη θέση τους στην κοινωνική ιεραρχία. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν περιορίζεται μόνο στην εξυπηρέτηση ατομικών συμφερόντων, αλλά επιτελεί και μία σημαντική συστημική λειτουργία, συμβάλλει στη διατήρηση της κοινωνικής και πολιτικής συναίνεσης. Η διαφθορά αποκτά έναν μηχανισμό κοινωνικής νομιμοποίησης, καθώς οι κυρίαρχες πολιτικές και οικονομικές διευθετήσεις εμφανίζονται ως αποδεκτές ή αναπόφευκτες. Επομένως, κατά τον Merton, οι λανθάνουσες λειτουργίες των πελατειακών μηχανισμών δεν αποσταθεροποιούν απαραίτητα το κοινωνικό σύστημα: αντιθέτως, συμβάλλουν στη διατήρηση και αναπαραγωγή του μέσω της ενσωμάτωσης αποκλεισμένων ομάδων και της απόκτησης της κοινωνικής συναίνεσης.¹³⁸

Από την άλλη το οργανωμένο έγκλημα επιτελεί πολιτικές λειτουργίες μέσω της κατάληψης και οργάνωσης των αρρύθμιστων αγορών.

Οι παράνομες αγορές αποτελούν έναν από τους τομείς όπου η πραγματική ζήτηση για υπηρεσίες προστασίας είναι εντονότερη, λόγω της απουσίας «δημόσιων» υπηρεσιών για την επίλυση διαφορών και την επιβολή αμφισβητούμενων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Όταν η κρατική επιβολή του νόμου, οι κοινωνικοί κανόνες αμοιβαιότητας ή τα δίκτυα εμπιστοσύνης είναι αδύναμα ή ανύπαρκτα, η ύπαρξη μιας «αγοράς» ιδιωτικής προστασίας μπορεί να αποτελέσει την αναγκαία προϋπόθεση για την εμφάνιση νέων πεδίων ανταλλαγής.¹³⁹

Η διασύνδεση νομιμότητας και παρανομίας μπορεί να γίνει κατανοητή αν το οργανωμένο έγκλημα θεωρηθεί ως μορφή κοινωνικής οργάνωσης, η οποία αναφέρεται σε ένα δίκτυο δύο διαφορετικών τύπων σχέσεων. Πρώτον, η κοινωνική οργάνωση μπορεί να ιδωθεί ως μια ένωση, δηλαδή ως ένα δίκτυο ατόμων που σχηματίζουν μια πολιτισμικά ομοιογενή ομάδα κάποιου είδους. Δεύτερον, η κοινωνική οργάνωση μπορεί να θεωρηθεί ως μια σειρά συναλλαγών, δηλαδή ως ένα δίκτυο ατόμων που συμμετέχουν σε μια κοινή δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το αν ανήκουν στην ίδια ένωση ή όχι, με άλλα λόγια ανεξάρτητα από το αν είναι κοινωνικά και πολιτισμικά ομοιογενείς. Κατά την ανάλυση της σχέσης μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και διαφθοράς διαπιστώνεται μια ποικιλία τρόπων μέσω των οποίων η εγκληματική δράση πραγματοποιείται μέσα από χαοτικές συμμαχίες, εφήμερες

¹³⁸ Μαργαρίτα Γασπαρινάτου, «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα» στο: Σ. Βιδάλη, Ν.Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα, (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019), σελ.176-178.

¹³⁹ Della Porta and Vannucci, "Organized Crime and Corruption: Mafias as Enforcers in the Market for Corrupt Exchange", ό.π., p.175

συνεργασίες και ασταθείς κανόνες συλλογικής ή ατομικής συμπεριφοράς. Για να είναι επιτυχημένες οι εγκληματικές ομάδες στη δραστηριοποίηση τους στην παραοικονομία θα πρέπει να συνάπτουν συνεργασίες και συμμαχίες με επίσημους φορείς.¹⁴⁰

Όταν οι εγκληματικές ομάδες καταφέρουν να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους πέρα από τις παράνομες αγορές, αποκτώντας ένα σεβαστό δημόσιο πρόσωπο, η δυνατότητα τους να διαφθείρουν πολιτικούς αυξάνεται και σε τέτοιες περιπτώσεις, μέλη εγκληματικών ομάδων, μπορούν να αλληλεπιδρούν ανοιχτά με εκπροσώπους επίσημων φορέων. Όταν αναδύονται άμεσοι δεσμοί μεταξύ πολιτικών και εγκληματιών που εμπλέκονται σε παράνομες αγορές, οι οποίοι έχουν αποκτήσει σημαντική νόμιμη οικονομική δύναμη, τους επιτρέπει να εμπλέκονται σε πρακτικές διαφθοράς με σκοπό την τέλεση πιο εξελιγμένων αδικημάτων «λευκού κολάρου», όπως απάτες με κονδύλια της ΕΕ και χειραγώγηση δημόσιων συμβάσεων. Στα κράτη, όπου πολλοί εγκληματίες ξεκίνησαν την καριέρα τους κατά τη διάρκεια της χαοτικής περιόδου των ιδιωτικοποιήσεων, οι εγκληματικές ομάδες κατάφεραν να μετατραπούν σε σημαντικούς οικονομικούς παράγοντες, τοπικά ή εθνικά, τοποθετώντας τους εαυτούς τους σε θέση να επηρεάσουν άμεσα την πολιτική, ενώ η εμπλοκή τους σε εγκλήματα «λευκού κολάρου», τους έχει επιτρέψει να μετατρέψουν τις σχέσεις τους με τους πολιτικούς σε πιο κοινωνικά αποδεκτές επιχειρήσεις. Στις συμβιωτικές σχέσεις διαφθοράς κρατικοί αξιωματούχοι ή εγκληματίες-επιχειρηματίες εξαγοράζουν το δικαίωμα να λειτουργούν χωρίς παρεμβάσεις, δημιουργώντας παράλληλα μακροχρόνιες συμμαχίες με πολιτικούς εκπροσώπους. Οι συμβιωτικές σχέσεις, ωστόσο, φαίνεται να είναι πολύ πιο συχνές σε τοπικό επίπεδο σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε τέτοιου είδους σχέσεις αναπτύσσονται παράλληλες δομές εξουσίας. Οι δημοτικές υπηρεσίες και οι δημόσιες συμβάσεις κατανέμονται αυστηρά σε εταιρείες που συνδέονται με την τοπική επιχειρηματική και εγκληματική ελίτ, η οποία στηρίζει τον δήμαρχο ή το κυβερνών κόμμα.

141

Η ανάπτυξη μιας τέτοιας συμβιωτικής και αμοιβαία επωφελούς σχέσης μεταξύ πολιτικών και εγκληματικών παραγόντων, με κεντρικό άξονα τη διαφθορά, εξυπηρετεί τη σύγκλιση και προώθηση κοινών συμφερόντων. Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώνεται ένα σύστημα αμοιβαίων εξυπηρετήσεων και προστασίας, το οποίο ενισχύει τη διατήρηση της

¹⁴⁰ Ruggiero, "Introduction: the organization of crime", ό.π., p.7-14

¹⁴¹ Tihomir Bezlov and Philip Gounev, "Organised Crime, corruption and public bodies" στο Gounev, Ph., Ruggiero, V., 2012, Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012), p.32-35

συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκομένων μερών, ενώ παράλληλα περιορίζει την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών ελέγχου και λογοδοσίας του κράτους δικαίου.¹⁴²

Η εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό είναι αποτέλεσμα πολύπλοκων διαδικασιών που αλληλεπιδρούν, με αποτέλεσμα να αποκτά μια λειτουργική-συμβιωτική σχέση με το κράτος και τη νόμιμη οικονομία.¹⁴³

Το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα αποτελεί υπαρκτό και διαχρονικό φαινόμενο, με διασυνδέσεις στην οικονομία και σε ορισμένες κοινωνικές δομές εκμεταλλευόμενο κοινωνικά, οικονομικά και θεσμικά κενά. Τα εγκληματικά δίκτυα ανέπτυξαν σχέσεις αλληλεξάρτησης με θεσμούς, αγορές και επαγγελματικές ομάδες, δημιουργώντας μορφές διασύνδεσης μεταξύ της επίσημης και της άτυπης οικονομίας όπως στην περίπτωση του λαθρεμπορίου καυσίμων, με δίκτυα που εκμεταλλεύονταν αδυναμίες των ελεγκτικών μηχανισμών και συνεργασίες με νόμιμες επιχειρήσεις του κλάδου. Για την επιβίωση και την ανάπτυξη του συνεπώς το οργανωμένο έγκλημα συνεργάζεται με επιχειρηματίες, επηρεάζει πολιτικούς μηχανισμούς, διεισδύει σε κρατικούς θεσμούς, χρησιμοποιεί νόμιμες επιχειρήσεις, και επηρεάζει εργασιακές σχέσεις και τοπικές αγορές. Έτσι σχηματίζονται «γκρίζες ζώνες» όπου το νόμιμο και το παράνομο συμπλέκονται, η διαφθορά γίνεται συστημική και η παρανομία κανονικοποιείται.

¹⁴² Γεώργιος Χλούπης, «Οργανωμένο έγκλημα, ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική, εγκληματολογικές και ποινικές διαστάσεις της αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος, με έμφαση στα ατομικά δικαιώματα», στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης, σ.72.

¹⁴³ Βιδάλη, «Πέρα από τα Όρια...», ό.π., σ.155

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Ανάλογα με τη χρονική περίοδο και το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, οι θεωρητικές προσεγγίσεις αναφορικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό του οργανωμένου εγκλήματος έχουν άλλοτε επικεντρωθεί στους επιμέρους δράστες και στις μεταξύ τους διασυνδέσεις και άλλοτε στις μορφές και τα χαρακτηριστικά των εγκληματικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται. Για τη στοιχειοθέτηση της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος θα πρέπει να υφίσταται εγκληματική οργάνωση επιχειρηματικού χαρακτήρα με ικανό αριθμό συμμετεχόντων η οποία θα πρέπει να δραστηριοποιείται στην παράνομη αγορά.

Το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα θεωρημένο ως κοινωνικό φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε, από τις ληστείες στις αγροτικές περιοχές το 19^ο αιώνα, στον τομέα της προστασίας σε νυχτερινά μαγαζιά το 1980, μέχρι τα δίκτυα οργανωμένου εγκλήματος και δραστηριοποίηση στη διακίνηση όπλων, ναρκωτικών και μεταναστών, με διεθνείς προεκτάσεις και κρατικές συμφύσεις αποτελεί την αποτύπωση μιας ιστορίας που ξεκίνησε από μία πρακτική επιβίωσης και μορφή κοινωνικής αντίδρασης και κατέληξε σε απρόσωπα δίκτυα με διεθνείς διασυνδέσεις.

Η περιορισμένη καταγραφή του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με την έλλειψη συστηματικών εμπειρικών ερευνών και την επικράτηση της αντίληψης που συνέδεε την εγκληματικότητα κυρίως με τους αλλοδαπούς δράστες, συνέβαλαν στη αποτύπωση του φαινομένου ως περιθωριακού φαινομένου, το οποίο εκδηλωνόταν κυρίως μέσω ευκαιριακών και προσωποκεντρικών μορφών εγκληματικής δράσης. Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και εξής, παρατηρείται σταδιακή αναγνώριση της εδραίωσης του οργανωμένου εγκλήματος στην ελληνική κοινωνία. Το φαινόμενο άρχισε πλέον να αντιμετωπίζεται ως μια σταθερή και δομημένη μορφή εγκληματικότητας, με διαρκή χαρακτηριστικά, διεθνικές διασυνδέσεις και οργανωτικές δομές που υπερβαίνουν την περιστασιακή δράση μεμονωμένων προσώπων, καθιστώντας το αναπόσπαστο στοιχείο της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας.

Η μετεξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος σε δίκτυα διεθνούς εμβέλειας που αναπτύσσουν επιχειρηματικά οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες συνδέεται άμεσα

με τις δομικές αλλαγές, τις κοινωνικοοικονομικές διεργασίες και το φαινόμενο παγκοσμιοποίησης που χαρακτήρισαν τις σύγχρονες κοινωνίες.

Η θεωρία των εγκληματικών δικτύων αποτελεί το πλέον κατάλληλο ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση της οργάνωσης, της λειτουργίας και της ανθεκτικότητας του σύγχρονου οργανωμένου εγκλήματος. Υπό το πρίσμα της θεωρίας αυτής το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα δίκτυο «χαλαρών» σχέσεων, ένα συνασπισμό επιχειρηματιών, πολιτικών και φορέων επιβολής του νόμου με μέλη εγκληματικών οργανώσεων στο πλαίσιο μιας συμβιωτικής σχέσης.

Σύμφωνα με τις εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας, η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα έχει επηρεαστεί από μια σειρά γεωγραφικών και κοινωνικοοικονομικών παραγόντων. Αφενός, η γεωστρατηγική θέση της χώρας την καθιστά σημαντικό πέρασμα για παράνομες δραστηριότητες, όπως η διακίνηση μεταναστών, η διακίνηση ναρκωτικών και το λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων. Αφετέρου, η παρουσία πληθυσμιακών ομάδων με περιορισμένες ευκαιρίες νόμιμης απασχόλησης έχει συμβάλει στην ένταξη ορισμένων ατόμων σε δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος. Επιπλέον, το οργανωμένο έγκλημα παρουσιάζει δυναμικό χαρακτήρα, καθώς προσαρμόζεται στις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Στο πλαίσιο αυτό, η οικονομική κρίση αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα, επηρεάζοντας τόσο την έκταση όσο και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των μορφών οργανωμένης εγκληματικότητας στη χώρα. Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η παραοικονομία επεκτάθηκε και τα όρια μεταξύ νόμιμης και παράνομης οικονομικής δραστηριότητας έγιναν πιο ασαφή. Η διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και η αδυναμία απορρόφησης σημαντικού μέρους του εργατικού δυναμικού από τη νόμιμη οικονομία ευνόησαν τη σταδιακή παγίωση των εγκληματικών οργανώσεων στην Ελλάδα, οι οποίες εκμεταλλεύθηκαν τα θεσμικά και λειτουργικά κενά, ενσωματώνοντας το πλεονάζον ανθρώπινο δυναμικό σε παράνομες αγορές.

Η επιχειρηματική λειτουργία των εγκληματικών οργανώσεων επηρεάστηκε σημαντικά από τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες στο πλαίσιο της ύστερης νεωτερικότητας. Η παγκοσμιοποίηση, η ανάπτυξη των διεθνών δικτύων επικοινωνίας και μεταφορών, καθώς και η ταχεία τεχνολογική πρόοδος έχουν δημιουργήσει ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο οι εγκληματικές οργανώσεις μπορούν να επεκτείνουν τη δράση τους πέρα

από τα εθνικά σύνορα. Παράλληλα, οι μεταβολές στις εργασιακές σχέσεις, η κοινωνική ανισότητα και η αποδυνάμωση παραδοσιακών μορφών κοινωνικού ελέγχου συνέβαλαν στη δημιουργία ευκαιριών για την ανάπτυξη παράνομων δραστηριοτήτων.

Στο πλαίσιο αυτό, οι σύγχρονες εγκληματικές οργανώσεις μεταβλήθηκαν ολοένα και περισσότερο σε επιχειρηματικές δομές, αξιοποιώντας σύνθετες μεθόδους οργάνωσης, χρηματοδότησης και διαχείρισης των παράνομων αγορών. Ταυτόχρονα, με στόχο τη διασφάλιση των συμφερόντων τους και τη μείωση των κινδύνων δίωξης, στράφηκαν στην άσκηση πολιτικής επιρροής μέσω δικτύων διαφθοράς, τη διείσδυση σε θεσμούς και τη διασύνδεση με φορείς εξουσίας. Ο φαινότυπος του οργανωμένου εγκλήματος αναπροσαρμόζεται δυναμικά, αντανακλώντας τις μεταβολές που συντελούνται στο κυρίαρχο οικονομικό σύστημα και στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων υπό τις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης. μεταβάλλεται συνεχώς, δημιουργώντας νέες απειλές και προκλήσεις.

Μέσα από πραγματικές υποθέσεις καταδεικνύεται ότι το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα λειτουργεί με όρους λειτουργίας επιχείρησης ενσωματωμένο μέσα στο κοινωνικό σύστημα, αξιοποιώντας νόμιμες δομές και δημιουργώντας νόμιμες επιχειρήσεις ως βιτρίνες και με διασυνδέσεις πέρα από την Ελλάδα.

Βασικούς όρους κατανόησης του σύγχρονου οργανωμένου εγκλήματος αποτελούν η διαπλοκή του με το πολιτικό σύστημα, η διαφθορά ως εργαλείο κάλυψης και η σύνδεση του με τις νόμιμες αγορές, την οικονομία και το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα σήμερα μπορεί να αναλυθεί ως ένα φαινόμενο που αναπτύσσεται παράλληλα με τους επίσημους κρατικούς θεσμούς, υποκαθιστώντας συχνά λειτουργίες του κράτους σε τομείς όπου παρατηρούνται αδυναμίες ελέγχου, κοινωνικές ανισότητες ή πελατειακές σχέσεις. Στην ελληνική περίπτωση, δεν περιορίζεται μόνο σε παράνομες οικονομικές δραστηριότητες, αλλά συνδέεται συχνά με δίκτυα πολιτικής επιρροής, διαφθοράς και τοπικών εξαρτήσεων, αποκτώντας χαρακτηριστικά μιας άτυπης κοινωνικής δομής ενώ βασίζει τη λειτουργία του σε σχέσεις εμπιστοσύνης, προστασίας και αμοιβαίου οφέλους μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, όπως επιχειρηματίες, πολιτικά πρόσωπα, κρατικούς λειτουργούς και μέλη εγκληματικών οργανώσεων και μέσα από αυτές τις διασυνδέσεις, το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να προσφέρει «υπηρεσίες» που κανονικά ανήκουν στη σφαίρα του κράτους, όπως προστασία, επίλυση διαφορών,

εξασφάλιση πρόσβασης σε αγορές ή ακόμη και μορφές κοινωνικής στήριξης σε περιθωριοποιημένες ομάδες. Με αυτόν τον τρόπο εισβάλλει στον κοινωνικό ιστό μέσα από την απορρόφηση φορέων πολιτικής και οικονομικής εξουσίας και την εξασφάλιση της συναίνεσης του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου μέσω της αναδιανομής των παράνομων κερδών ενώ δημιουργεί ένα παράλληλο σύστημα εξουσίας και κοινωνικής οργάνωσης.

Η λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος εκτείνεται πέραν του παράνομου πεδίου, καθώς διαπλέκεται με κρατικές και πολιτικές δομές και αναπτύσσει συμβιωτικές σχέσεις με τη νόμιμη οικονομική δραστηριότητα. Σε αυτό το πλαίσιο τα όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας δεν είναι σαφή, συνυπάρχουν σε ένα πλέγμα αμοιβαίων εξαρτήσεων, όπου η μία σφαίρα τροφοδοτεί και νομιμοποιεί έμμεσα την άλλη.

Όπως έλεγε κι ο αρχαίος φιλόσοφος Αντισθένης (444 π.Χ.-365 π.Χ.) «Οι πόλεις χάνονται, όταν δεν μπορούν να ξεχωρίσουν πια τους κακούς από τους καλούς.»

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αντωνόπουλος Γ. & Hall S. «Νόμιμες επιχειρήσεις και ‘οργανωμένο έγκλημα’ στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαραλάμπους Χ., 2019, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019), σ.239-253

Αντωνόπουλος Γ. & Παπανικολάου Γ.. «Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α’Τόμος)*, (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.955-976

Βασιλειάδης Η. & Μπόση Μ., «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α’Τόμος)* (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.1166-1193

Βασιλαντωνοπούλου Β., *«Λευκά Κολλάρια» και Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, 2014)

Βασιλαντωνοπούλου Β., «Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα «βρόμικου» χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση» στο: Σ. Βιδάλη, Ν.Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019) σ.255-277

Βιδάλη Σ., «Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία», τόμος Α’, (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας 2007)

Βιδάλη Σ., «Πέρα από τα Όρια. Η Αντεγκληματική Πολιτική Σήμερα». (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2017)

Βιδάλη Σ., *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία* (2^η εκδ.). (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022)

Γασπαρινάτου Μ., «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», στο: Σ. Βιδάλη, Ν.Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019) σ.157-183

Κουράκης Ν.Ε. «Το Οργανωμένο έγκλημα. Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα» σε : Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, (Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, 2000)

Κωστάρας Α. «Έννοια, Τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος» σε: Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, (Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, 2000)

Λαμπροπούλου Ε. «Κρίση, Έγκλημα και Σύστημα Ποινικής Καταστολής - Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α'Τόμος) , (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.1029-1068

Λίβος Ν. «Οργανωμένο έγκλημα : Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του» σε : Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, (Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, 2000)

Παντελίδης Γ.Ι. «Το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα», στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης. σ.20-31

Παπανικολάου Γ. και Espinoza F. «Λαθρεμπόριο και Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα» σελ.242, 256. Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Στρ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης Ν.Κ. και Παπανικολάου, Γ. (επιμ.): Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1ο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου.

Παπαχαλαράμπους Χ., «Νόμιμη Άμυνα και Εμπορία Ανθρώπων. Δογματικές Ιδιοτυπίες και αιτήματα αντεγκληματικής Πολιτικής», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α'Τόμος) , (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), σ.1567-1584

Σταμούλη Ε., «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος

για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος) (Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016). σ.1194-1230.

Σταμούλη Ε., «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα, (Αθήνα : Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019) σ. 213-237

Σταμούλη Ε., «Εξαιρετικές» νομοθεσίες και «ανακύκλωση» της ιστορίας στο ελληνικό κράτος. Αντιγόνη: το ερώτημα, τόμος 1, τεύχος 1. 2021.

Σταμούλη Ε., «Το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος: προσπάθειες εννοιολογικής οριοθέτησης και εγκληματολογικές θεωρήσεις», στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης.

Στεργιούλης, "Όψεις του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα και στην Ευρώπη" σε Crime times, τεύχος 15, Μάρτιος 2021, <https://www.crimetimes.gr/%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%83/>

Συκιώτου Α., «Ευρωπαϊκή Ένωση – Οργανωμένο Έγκλημα – Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων: Μία ιδιόρρυθμη δυναμική – διαλεκτική σχέση», Ποινικά Χρονικά, 2008 (3), σ.200-215

Χιόνης Δ., «Το λαθρεμπόριο καπνού στην Ελλάδα της κρίσης», Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Α' Τόμος) Αθήνα: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016, σ.1284-1301

Χλούπης Γεώργιος «Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος» στο Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Εκδ.

επιμ. Γασπαρινάτου, Μ. Τιμητικός τόμος για τον καθ. Νέστορα Κουράκη, (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) σ.1231-1247

Χλούπης Γ., «Οργανωμένο έγκλημα, ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική, εγκληματολογικές και ποινικές διαστάσεις της αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος, με έμφαση στα ατομικά δικαιώματα», στο 'Φάκελος αφιέρωμα για το Οργανωμένο Έγκλημα', Έγκλημα και Τιμωρία, ενημερωτικό δελτίο της ελληνικής εταιρίας εγκληματολογίας, τεύχος 16, Φεβρουάριος 2025, επιμ. τεύχους καθ.Νέστωρ Κουράκης, σ.52-72

Ξενόγλωσση

Albanese J.S. "*Organized crime in our times*". 6th edn. (New York: Routledge, 2015).

Bezlov T. and Gounev Ph., "Organised Crime, corruption and public bodies" στο Gunev, Ph., Ruggiero, V., 2012, Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership. (London and New York: Routledge, Talyor and Francis Group, 2012), p.32-54

Chambliss W. J., "On the take. From petty Crooks to presidents", 2η έκδοση, (Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1988)

Chambliss W. J., "On the symbiosis between criminal law and criminal behaviour", *Criminology*, Vol. 42 (2), (2004). p.241-252.

Cressey D., (1969), *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*. New Branswick, (London: Transaction Publishers, 2009)

Della Porta D., Vanucci A., "Organized Crime and Corruption: Mafias as Enforcers in the Market for Corrupt Exchange". in *The Hidden Order of Corruption*, (Ashgate, 2012)

Gasparinatou M., Stamouli I., Vidali S., "Extortion in Greece", in Nonchev A., Ognian Shentov, O., Todorov, B., *Extortion and Racketeering in EU: Vulnerability Factors*. Sofia: Center for the Study of Democracy, (2016), p.161-165

Green P., & Ward T., « *Organised Crime and the "Deep State"* », in : P. Green, & T. Ward, (Eds), *State Crime. Governments, Violence and Corruption*. (London, Sterling, Virginia: Pluto Press, 2004), p.86-104

Hirschfeld K., "Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse.", (US: Palgrave Macmillan, 2015).

Morselli C. "The Criminal Network Perspective", in Morselli C., *Inside Criminal Networks*, (Spinger, 2009)

Paoli L., Vander Beken T., "Organized Crime. A Contested Concept", in : Paoli L.,(ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime*. (Oxford University Press, 2014), p.13- 31.

Ruggiero V., "Introduction: the organization of crime", in : Gunev, Ph., Ruggiero, V., 2012, Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership, (London and New York: Routledge, Talyor and Francis Group, 2012), p. 3-14

Smith D., “Some things that may be more important to understand about organized crime than Cosa Nostra”, University of Florida Law Review, Vol.24, No.1, 1971

Wright A., Organised crime: Concepts, cases, controls. (London : Willan Publishing, 2006)

Εκθέσεις

Ετήσιες εκθέσεις της ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα για τα έτη 2004-2024, Αρχηγείο της Ελληνικής αστυνομίας, διαθέσιμες στο: <https://www.astynomia.gr/statistik-es-etipirides/statistika-stoicheia-2/etisies-ektheseis-organomenou-egklimatos/>

Ετήσια Έκθεση Σ.Ο.Δ.Ν.-Ε.Μ.Π. για τα Ναρκωτικά στην Ελλάδα για το έτος 2023, διαθέσιμη στο : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.astynomia.gr/file/2025/11/05112025etisiaekthesisodnemp.pdf

Ετήσια έκθεση 2024, Ιούνιος 2025, Εθνικός Μηχανισμός αναφοράς (EMA), διαθέσιμη στο: <https://ekka.org.gr/index.php/el/ethnikos-mixanismos-anaforas>

SOTCA (Serious and Organized Crime Threat Assessment), Europol (2013), διαθέσιμο στο: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2013.pdf

Global Organized Crime Profile Greece 2025, διαθέσιμο στο: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ocindex.net/assets/downloads/2025/english/ocindex_profile_greece_2025.pdf

Διαδικτυακές Πηγές

Βιβλιοθήκη Βουλής των Ελλήνων, ψηφιακές συλλογές, φύλλα εφημερίδων, <https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/collections/600dfbb6-8605-454a-a4be-466882083dba?sort=score,DESC&page=1>

Βιδάλη Σ., «Η πορεία προς το οργανωμένο έγκλημα», ΤΟ ΒΗΜΑ, 19.07.2009, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2009/07/19/opinions/i-poreia-pros-to-organwmeno-egklima/> , (πρόσβαση 14/06/2026)

Κοκάλη Ε., «Γιγαντιαία εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης στην Κρήτη – Λεία 5 εκατ. ευρώ και 21 συλληφθέντες», neakriti, 17/03/2026, Διαθέσιμο στο: https://www.neakriti.gr/kriti/irakleio/2168396_gigantiaia-exarthrosi-egklimatikis-organosis-stin-kriti-leia-5-ekat-eyro-kai, (πρόσβαση 14/06/2026)

Λαμπρόπουλος Β.Γ., «Πρόσωπα, διασυνδέσεις, κυκλώματα στο λαθρεμπόριο καυσίμων», ΤΟ ΒΗΜΑ, 19/02/2014, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2014/02/19/society/proswpa-diasyndeseis-kyklwmata-sto-lathremporio-kaysimwn/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

Λαμπρόπουλος Β.Γ., «Όλη η αλήθεια για το «Noor 1» – Πώς καταρρίπτονται πέντε σενάρια κατασκευής ενόχων», ΤΟ ΒΗΜΑ, 14/04/2018, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2018/04/14/society/oli-i-alitheia-gia-to-noor-1-pws-katarriptontai-pente-senaria-kataskeyis-enoxwn/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

Σουλιώτης Γ., «Οι πειραγμένες αντλίες και τα συμβόλαια θανάτου», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 17/01/2024, Διαθέσιμο στο : <https://www.kathimerini.gr/society/562833139/oi-peiragmenes-antlies-kai-ta-symvolaia-thanatoy/>, (πρόσβαση, 14/06/2026)

Σουφλερή Ε., «Η Οργανωμένη Διαφθορά “ασπίδα” του Οργανωμένου Εγκλήματος στην Ελλάδα», News 24/7, 16/11/2025, Διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/magazine/reportage/i-organomeni-diafthora-aspida-tou-organomenou-egklimatos-stin-ellada/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

Στάμου Ε., «Κρήτη: Εξαρθρώθηκε κύκλωμα εμπορίας ανθρώπων – 21 συλλήψεις» Αυτοδιοίκηση, 18/03/2026, Διαθέσιμο στο: <https://www.aftodioikisi.gr/koinonia/kriti-exarthrothike-kykloma-emporias-anthropon-21-syllipseis/>, (πρόσβαση 14/06/2026)

«Noor One: Το στοιχειωμένο καράβι «σκοτώνει» ακόμα - Δεκάδες νεκροί εμπλεκόμενοι και αξεδιάλυτο μυστήριο», Newsroom, ΈΘΝΟΣ, 06/01/2024, Διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/greece/article/296296/nooronetostoiceiomenokarabiskotoneiakoma-dekadesnekroiemplekomeñoikaixedialytomysthrio>, (πρόσβαση 14/06/2026)

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.